కాశీఖండములో శ్రీనాథకవి తనప్రభుఁ డగు వేమారెడ్డివంశము నీక్రిందివిధంబుగఁ జెప్పె.

దూవూరిలోని పెరుమాళ్లురెడ్డి, (భార్య అన్నాంబ.)

అల్లయరెడ్డి — పెదకోటరెడ్డి — అన్నప్రోలిరెడ్డి — దొడ్డయరెడ్డి — పిన్నకోటరెడ్డి

దొడ్డయరెడ్డి:

ప్రోలరెడ్డి — అన్నంరెడ్డి — అల్లాడరెడ్డి (భార్య అన్నమభూపాల పౌత్రి వేమాంబ)

అల్లాడరెడ్డి:

వేమారెడ్డి (ఇతనికే అల్లయ వేమనయని పేరు) (కృతిపతి) — వీరభద్రరెడ్డి

ఈపైవంశవృత్తముంబట్టి శ్రీనాథునిసమకాలీనుఁ డగు వేమారెడ్డి అల్లాడరెడ్డికుమారుఁ డగునల్లయవేమన యని చెప్పఁదగును. పైదండకవిలెలోఁ గోమటివేమన్న కాలములో శ్రీనాథునకు గ్రామము లీయంబడినట్లుగాను, ఆగ్రామము లల్లాడరెడ్డి కాలములో నతనికూఁతున కియ్యంబడినట్లును జెప్పంబడి యున్నది. శ్రీనాథుఁ డీయల్లాడరెడ్డికుమారుఁ డగు వేమారెడ్డియధికారమునాఁటికి ముదుసలి యై యుండును. పైకోమటివేమనకాలము కొండవీటిదండకములో శా. స. ౧౩౨౮ మొదలు ౧౩౦౫ వఱకు నున్నట్లు వ్రాయఁబడినది. కాని కోమటి వేమనయనంతర మతనికొడుకగు రాచ వేమన యధికారమునకు వచ్చినట్లా గ్రంథములో నున్నది. కాని రాచవేమన కోమటివేమనకొడుకు గాక, అల్లాడరెడ్డి కుమారుఁడే యైనట్లు పై వంశవృత్తమువలనం గాన్పించును. కారణాంతరమునఁ గోమటివేమనయనంతరము, అల్లాడరెడ్డి (అనగా, అనవేమారెడ్డికొడుకున కల్లుఁడు) కొంతకాలము ప్రభుత్వము చేసెను. ఇతనిశాసనములు ౧౩౩౮ వ శా.స. మున నుండుటచేత నతఁ డంతవఱకుఁగాని యింకను బిమ్మటఁగాని రాజ్యముచేసినట్లు కాన్పించును. (Lists of

Antiquities by Mr. R. S. Vol II.) దాౖతురామ శాసనములలో నల్లాడరెడ్డికుమారుని శాసనము ౧౩౪౯ లో నున్నది. దీనింబట్టిచూడ శ్రీనాథునకుఁ గోమటి వేమనచేఁ బైరెండుపాలెము లీయఁబడి యవి మరల నల్లారెడ్డిచే నాక్రి[illegible]పఁబడినట్లుగాఁ గాన్పించు. అంతట శ్రీనాథుడు అల్లాడరెడ్డి నాశ్రయింపక యుండి యతనియనంతరము రాజ్యము నకు వచ్చినరాచవేమనమన్నన నంది కాశీఖండ మతనికిమ్మునకుఁ గృతి యిచ్చినట్లు కాన్పించు. తక్కినవిశేషములు ముందు దేశచరిత్రములో వ్రాసెదను.

వేమారెడ్డిపండితుల కిచ్చినసమస్య.

శ్రీనాథుఁడు తాను దిగ్విజయార్థము పోవుచు, వేమారెడ్డిసభా పండితుల కొకసమస్య యిచ్చి తాను మరల నాఱుమాసములకు వచ్చి చేరెద ననియును సంతకులోపున నాపద్యముం బూర్తిచేసి యుంచవల యు ననియుం దెల్పెను. ఆపద్య మెద్దియనగా:—

"క. కొంచెపుజగములలోపల, నంచితముగ నీదుకీర్తి యలవేమనృపా"

పై సమస్యాపూరణంబు చేయుట కాపండితులకుఁ దెలియక యూరకుండిరి. అంతట మఱికొన్ని నాళ్లకు శ్రీనాథుఁడు తనప్రభునికడ కు వచ్చి తనతొంటిపద్యము నీక్రిందివిధంబుగఁ బూరించె. ఎట్లన్నను:—

"మించెక్ గరి ముకురంబునఁ, బంచాక్షరి శివుఁడు మదిఁ బ్రపంచముపోలెక్"

ఈ శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధము, భీమఖండ కాశీఖండము లనుగ్రంథములను రచియించుటకుఁ గొన్నిగాథలు కల్గియున్నట్లుగా దేశస్థులు చెప్పుకొనియెదరు. ఆగాథలు గ్రంథములో నెట్లుగా నున్న వో వానిం జూపి పిమ్మట విశేషముగా భేదించువానినిగూడ వివరించెదను.

శృంగారనైషధకృతిని గుఱించినకథ.

ఇందుఁ గృతిపతి యగునతఁడు మామిడి సింగమంత్రి. ఇతని వృత్తాంత మెఱుఁగనివారిచేఁ జెప్పంబడుగాథను, అనంతరము చెప్పం డలంచి తొలుత శ్రీనాథకృతశృంగార నైషధములో వ్రాసినదాని న్వివ రించెదను. ఎట్లన్నన

"వ. నవరసభావానుబంధబంధురంబుగా నే నొక్కప్రబంధంబు నిర్మింపందలంచి కౌతూహలాధీనమానసుండనై యిమ్మహాప్రబంధప్రారంభంబునకుం దగినపుణ్యశ్లోకపురాతనమహారాజచరిత్రం బెయ్యదియొకో యని వితర్కించుచున్న సమయంబున.

సీ. తనకృపాణము సముద్ధతవైరికుద్ధాంత, తాటంకముల కగ్గ దలఁపుచుండఁ
దనబాహుపీఠంబు ధరణిభృత్కమఠాహి, సామజంబులకు విశ్రాంతి యొసఁగఁ
దనకీర్తినర్తకి ఘనతరబ్రహ్మాండ, భవనభూముల గొండ్లిఁ బరిఢవిల్లఁ
దనదానమహిమ సంతానచింతారత్న, జీమూతసురభుల సిగ్గుపఱుపఁ

గీ. బరఁగుశ్రీవేమమండలేశ్వరునిమంత్రి, యహితదుర్మంత్రివదనముద్రావతార
శాసనుఁడు రాయవేశ్యాభుజంగబిరుదు, మంత్రిపెద్దయసింగనామాత్యవరుఁడు.

వ. మృదుమధురచిత్రవిస్తారకవితావిలాసవాగీశ్వరు లగుకవీశ్వరులును, పతంజలి, కణాద, అక్షచరణ, పక్షిలాదిశాస్త్రసిద్ధాంతకమలవనహంసు లగువిద్వాంసులును, భరతమతంగదత్తిళ, కోహళాంజనేయప్రణీతసంగీతవిద్యారహస్యవిజ్ఞానవైజ్ఞానికస్వాంతు లగుకళావంతులును, శక్తిత్రయ, చతురుపాయ, షాడ్గుణ్య ప్రయోగయోగ్యవిచారు లగురాయబారులును, నిఖిలపురాణేతిహాససంహితాతాత్పర్యపర్యాలోచనాధురంధరధిషణాసముత్సాహం బగుపౌరాణికసమూహంబును బరివేష్టింపం గొలువుండి, సరసవిద్యాపారంగతుండు సరససాహిత్యగోష్ఠివినోదప్రసంగంబున:—

శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రుని శుభాపస్తంబసత్సూత్రు వి
ద్యారాజీవభవుండు మారయసుఁ బుణ్యాచార భీమాంబకుం
గారాపైనతనూజు నన్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి స
త్కారం బొప్పఁగ గారవించి పలికెన్ గంభీరవాక్ప్రౌఢిమన్.

....

వ. కావున నాకు నొక్కప్రబంధంబు పుణ్యశ్లోకపురాతనరాజర్షిచరితానుబంధబంధురంబుగా రచియింపుము. అందు:—

గీ. భట్టహర్షుండు ప్రౌఢవాక్పాటవమున, నెద్ది రచియించి బుధలోకహితముఁ బొందె
నట్టినైషధసత్కావ్య మాంధ్రభాష, ననఘ యొనరింపు నాపేర నంకితముగ.

వ. అని పల్కి సబహుమానంబుగఁ గర్పూరతాంబూలం బొసంగి జాంబూనదాంబరాభరణంబులు గట్ట నిచ్చి వీడ్కొలిపిన, నేను నమ్మహాప్రధానునిం గృతినాయకుం జేసి నైషధకావ్యము చెప్పందొడంగితి."

ఇట్లున్న పద్యములం జూడఁగ లోకములోనియందఱుకృతిపతుల ను కవీశ్వరుని గృతి యిమ్మని యడిగినప్పు డెట్లుగా నడిగెదరో అట్టు

చె శ్రీనాథకవిని సింగనామాత్యుండు నడిగినట్లున్నది. శ్రీనాథుఁడును దాని కుత్తరము క్రమముగనే లోకములోనికవులంబోలి యిచ్చియు న్నాఁడు. అంతకంటె నధికప్రసంగమున కవసరము లేదు. ఇట్లుండఁగా నీకథ లోకములో వ్యాపించియుండుగాథ మిక్కిలి నింద్యముగాను, లోకానుభవముచే సందర్భహీన మైనదిగా నుండును. అట్టికథకు మూలము శ్రీనాథకవి స్త్రీలోలుఁ డని లోకములోఁ గలమూఢజనాభిప్రాయమై యున్నది. అట్టియభిప్రాయము సరియైనది కాదని నుడివి ముప్పదియిద్ద రునియోగులచరిత్రములో వివరింపఁబడినవృత్తాంతము నీక్రింద వివరించి పూర్వపక్షము చేసెదను. ఎట్లన్నను:—

శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధము రచియించి రాచవేమన యను వేమారెడ్డికిఁ గృతి నీయం గమకించి యతఁ డున్న యూరునకుఁ బోవుచుండఁ ద్రోవలో నొకవర్షము సంతతధారగాఁ గురియఁ బ్రయాణంబు నిలువు చేసి తనయానంబుతో నీ మామిడిసింగనామాత్యుఁడు కరణముగా నున్నగ్రామమునకుఁ బోయి యుండెనఁట; అవు డాసింగన శ్రీనాథుని రాక విని యతనిం జూడఁ బోయి యాదినంబు తనయింట విడిసి తనగృహంబు పావనము చేయుఁ డని ప్రార్థించెనఁట! అపుడు శ్రీనాథుం డట్లయని సమ్మతించి రాఁ గని సింగన యాదినము తనపితృకార్యార్థమై సమకూర్చియుంచినవిశేషపదార్థము లన్నిటితో శ్రీనాథునకు ముందుగ భోజన మిడి యనంతరము మఱికొన్నిపదార్థములు దెచ్చి తనపితృకార్యంబు నెఱవేర్పఁగ, శ్రీనాథుం డట్టిమన్ననకు మిగుల సంతసించి యుండెనఁట. సింగన శ్రీనాథునిఁ దనయింట భోజనమునకు నిల్వుఁ డని కోరినయుదయము వేళనే శ్రీనాథుఁడు తన కారాత్రి యొక వేశ్యం దెప్పించి యిచ్చినం గాని తా నతనియింట భుజియింప రా ననని నుడివినట్లును, ఈసింగన యట్లు తాను సమకూర్చెద నని యనుటచేతనే శ్రీనాథుఁ డాతనియింట భుజియింప నంగీకరించె ననియుం గలదు. ఆరాత్రి కల్గినవర్షప్రతిబాధమువలన నీసింగనమంత్రి వెలయాలిం దెచ్చి కూర్పుట

ఈ సమర్థుఁడు గాక యావృత్తాంతముం దెల్పిన శ్రీనాథకవి శపియించునని మాయనుభీతిచేత మిగులఁ జింతించి తనభార్యకు వేశ్యావేషం బమర్చి శ్రీనాథునిపడకటింటిలో నిల్పె ననియును, అంతట శ్రీనాథుం డాపతివ్రతతోముచ్చటించి యాపె వెలవెలఁదుక గాదని నిశ్చయించి యాపెవృత్తాంతమును సమూలముగా గ్రహియించి సింగనమంత్రియొక్క సాహసౌదార్యముల కెంతయు సంతసించి తాను రచియించి యుంచినశృంగారనైషధ మాతనికిం గృతి యిచ్చి వేమారెడ్డిసభకుం బోయి జరిగినవృత్తాంత మంతయు నతనికిం దెల్పెనఁట ! అపు డారెడ్డి తన కాగ్రంథము కృతియందునదృష్టము లేనందుకు మిగులఁ జింతించి యెల్లైన నే నిచ్చెద నని వాగ్దానముం జేసిన నర్ధరాజ్యంబు నిచ్చివేసెద నని పలుకఁగా శ్రీనాథుఁడు తనకుఁగా నీయనుంచినరాజ్యార్ధము సింగమంత్రికి నిమ్మని పల్కెనఁట ! అపుడు వేమారెడ్డి కొంతవడి కాలోచించి యర్థరాజ్యంబు కవికిని సర్వరాజ్యమంత్రిత్వంబు సింగమంత్రికి నొసంగ నవుడు శ్రీనాథుండు మరలఁ దనయర్థరాజ్యంబు రాజున కొసంగి మంత్రి నీక్రిందివిధంబుగా నుతియించెనఁట. ఎట్లన్నను :—

"క. శ్రీరాజరాజవేమ, క్ష్మారమణ కృపాకటాక్షసంవర్ధిత ల
క్ష్మీరక్షితబుధలోకో, దారగుణాధార సింగనామాత్యమణీ."

—— సింగనమంత్రివంశముంగూర్చి. ——

అని యిట్లు ద్వాత్రింశన్మంత్రి చరిత్రములో నున్నది :—

అట్టికథ యథార్థ మగునా యనుదానిఁ బరిశీలుంచుటకుఁ బూర్వము సింగమంత్రివంశస్థు లావఱకే మంత్రిత్వముం జేసియుండిరేని శ్రీనాథునిమూలముగ సింగన మంత్రి యయ్యె నని చెప్పెడుబలవత్తరమైనపూర్వపక్షము నిలిచిపోవును. ఇవియును శృంగారనైషధము [illegible] లో శ్రీనాథకవిచే వర్ణింపఁబడినసింగనవంశావళి నీక్రింద సంగ్రహించి వివరించెదను.

భారద్వాజ గోత్రములో
పెదతూర్కనమంత్రి.
అతని వంశములో

చిటి పెద్దప్రభుఁడు (ఇతడు విక్రమపురసింహాసనాధ్యక్షుఁడు.)

మామిడన్న.

- పెద్దనామాత్యుడు. భార్య తల్లమ్మ (అనవేమారెడ్డియొక్కమంత్రి)
  - వేమమంత్రి
  - ప్రగ్గడదండనాథుఁడు.
  - సింగనమంత్రి (కృతిపతి)
- వీరభద్రుఁడు.
- మారనమంత్రి.
- నామనమంత్రి. (ఇతడును వేమారెడ్డికి మంత్రిత్వము చేసెను. ఇతనికి స్వామిద్రోహరగండఁ డని కదనగాండీవి యని బిరుదులు గలవు.)

కృతిపతి యగుసింగనమంత్రిపేరఁ జెప్పంబడినయీక్రిందిపద్యములలోనిబిరుదంబులంబట్టి చూడ నీసింగమంత్రి శృంగారనైషధముం గృతి నందునాఁటికే వేమభూమీశునియాస్థానమున రాజ్యనిర్వాహకతంత్రమున విశేషవిఖ్యాతిం గాంచి తనపూర్వు లగుమంత్రులకంటె నెక్కుడుబిరుదులు సంపాదించినట్లు కాన్పించును అది యెట్లనఁగా:—

సీ. గగనకల్లోలినీ కల్లోలమాలికా, హాళీసకములతో నవఘళించి
చరమసంధ్యాకాలసంఫుల్లమల్లికా, స్తబకపంక్తులతోడ సరసమాడి
శరదాగమారంభసంపూర్ణపూర్ణిమా, విమలచంద్రికలతో వియ్యమంది
బిసరుహాసనవధూపృథుపయోధరభార, హారవల్లరులతో నసఁగి పెనఁగి

గీ. వెలయు నెవ్వానియభిరామవిమలకీర్తి, యతఁడు త్రిభువనరాయవేశ్యాభుజంగ
కదనగాండీవి, జగనొబ్బగండబిరుదు, శాశ్వతుం డొప్పు సింగనసచివవరుఁడు.

మ. అరుదారన్ వివిధాగ్రహారములతో సాందోళికాఛత్రచా
మరకళ్యాణకళాచికాదిబహుసమ్మానార్హచిహ్నంబు లా
దర మొప్పారఁగ వేమభూవరునిచేతం గాంచె సామ్రాజ్యసం
భరణప్రౌఢుఁ డమాత్యసింగఁడు నయప్రాగల్భ్యగర్వోన్నతిన్.

ఈపైరెండు పద్యములవలనను సింగమంత్రికి శ్రీనాథునిచే శృంగారనైషధము కృతి నందువఱకే త్రిభువనరాయవేశ్యాభుజంగ, కదనగాండీవి, జగనొబ్బగండబిరుదు లున్నట్లును, అనేకాగ్రహారములతో ఆందోళిక, ఛత్రి, చామర, కళ్యాణకళాచి (పాందాను) కాది సన్మానార్హచిహ్నములు వేమభూమీశునివలన సంప్రాప్తములైనట్లును కనిపించుచున్నవి. ఇవియునుగాక షష్ఠ్యంతములలోను, ఆశ్వాసాదిమాంత్యపద్యములలోఁగూడ నుండినసింగమంత్రియొక్క మఱికొన్ని బిరుదులు మొదలగువాని నీక్రింద వివరించెదను:—

క. శ్రీమహిశు పెద్దకోమరుఁడు, వేమక్షితిపాలరాజ్యవిభవకళార
క్షామణికి సింగసచివ, గ్రామణికిం బాండ్యరాజగజకేసరికిన్.

క. కేళాదిరాయ యభినవ, లీలాపకరాంకచంద్రలేఖాంకురచూ
డాలంకారపదాంబురు, హాలింగనసుఖితనిర్మలాంతఃకరణా.

ద్వితీయాశ్వాసాంతములో నీక్రిందిపద్యము లున్నవి.

“మ. నవరత్నోపలదివ్యలింగవరదానప్రీత దాక్షాయణీ
ధవ, కర్పూరవసంతరాయ, యనవద్యద్వాదశీవాసరో
త్సవరుక్మాంగద వేమభూపతిమహాసామ్రాజ్యరక్షామణీ
యవనాధీశసభానిరంకుశవచోవ్యాపారపారంగతా.”

మూఁడవయాశ్వాసాంతమున

“స్రగ్విణి. తల్లమాంబాసుతా స్థైర్యహిమాచలా, పల్లవాదిత్య సౌభాగ్యభాగోదయా
పల్లవోష్ఠీకుచప్రాంతభాగద్వయీ, గల్లపాళీలసత్కారముద్రాంకురా.”

నాల్గవయాశ్వాసాంతమున

“మాలిని. హరిచరణసరోజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠా, ధరణిభరదిధీక్షాదక్షతాహార్యవర్యా
తరుణకమలనేత్రా తల్లమాంబాసుపుత్త్రా, విరహితకుదశంకా, వీరనారాయణాంకా.”

షష్ఠాశ్వాసాంతమున

'క. అరివీరబసవశంకర, శరణాగతరక్షణానుసంధానధురం
ధరసచివగంధసింధుర, ధరణీధరధైర్యదక్షదక్షిణహస్తా.

పైపద్యము లన్నియును బర్యాలోచించి చూడఁగా నీసింగమంత్రి కిం గలబిరుదు లన్నియు స్పష్టము లగును.

౧. త్రిభువనరాయ వేశ్యాభుజంగుఁడు.
౨. కదనగాండీవి.
౩. జగనొబ్బగండఁడు.
౪. పాండ్యరాజ గజకేసరి.
౫. కేళాదిరాయఁడు.
౬. కర్పూరవసంతరాయఁడు.
౭. పల్లవాదిత్యుఁడు.
౮. వీరనారాయణుఁడు.
౯. అరివీరబసవశంకరుఁడు.

ఇట్టిమహాబిరుదము లన్నియు వేమారెడ్డి సింగమంత్రికి నొక్కమాఱుగనే యిచ్చి యుండె నని యూహింప లోకానుభవవ్యతిరేకమై యుండును. ఒక్కొక్కబిరుద మొక్కొకమహాకార్యము చేసినప్పు డీయంబడుట నైసర్గికము. ఇట్టిబిరుదు లన్నియు నీసింగనమంత్రిచేత నైషధగ్రంథరచనకుఁ బూర్వము పరిగ్రహింపఁబడినట్లుగనే యెంచవలయును. కాఁబట్టి నైషధగ్రంథమునకుఁ బూర్వము సింగమంత్రి కేవలము నొకగ్రామమునకు మిరాసీదారుఁడుగాక తండ్రితాతలనాఁటినుండి సంక్రమించిన రెడ్డిసంస్థాన మహామంత్రియై యుండె నని చెప్పవలసి యున్నది. ఇదియును గాక ? శ్రీనాథకవిచేత నావఱకే యీసింగనమంత్రి యన్న యగుప్రెగడన దండనాథు డొకకృతి నందినట్లుగ నీగ్రంథములోనే యున్నది. ఎట్లన్నను:—

"క. జగము నుతింపఁగఁ జెప్పితి, ప్రెగడయ్యకు నాయనుంగుపెద్దనకుఁ గృతుల్
నిగమార్థసారసంగ్రహ, మగు నాయారాధ్యచరిత మాదిగఁ బెక్కుల్."

ఇట్లుండుటంబట్టి శ్రీనాథకవి సింగనమంత్రివంశస్థులకు నపుడపుడు గ్రంథములఁ గృతి నిచ్చుచు నుండునాస్థానకవిగా నూహింపనై యున్నాఁడు. ఇంతవఱకును శ్రీనాథునకు రాచవేమభూమీశునిసభలోఁ బ్రవేశము కల్గినట్లే తోఁచదు. శృంగారనైషధగ్రంథానంతరము రచి

యింపఁబడినభీమఖండములోఁ దద్గ్రంథకృతిపతి యగుబెండపూడి యన్నమంత్రి వంశవర్ణనము చేసి యప్రస్తుతముగా నాయన్నమంత్రికిఁ బ్రభుం డగువేమభూమీశ్వరునివంశమును వర్ణించుటంబట్టి చూడ నందుమూలముగ నైనఁ దనపేరు రాచవేమభూపాలుని చెవిం బడఁగల దనుకోర్కెతో శ్రీనాథుఁ డట్లు చెప్పుటకు సందియము లేదు. అన్నమంత్రిమూలముగ శ్రీనాథుఁడు వేమభూపాలునిమన్నన వడసి యుండుటంబట్టియే చివరకావ్య మగుకాశీఖండము రచియించుటయును, తదాదిగ నాప్రభునియాస్థానపండితుఁడై యుండుటయును దటస్థించె నని యూహింపనై యున్నది. కావున శృంగారనైషధగ్రంథము నందిన మామిడిసింగన యొకభోగముదానిం దెచ్చియిచ్చినం గాని నీయింట భోజనమునకు నిలువ నని శ్రీనాథునిచేఁ బల్కింపఁబడునంత నీచస్థితిలోఁగాని నీచజన్మములోఁగాని యున్నాఁ డని చెప్పఁజాలియుండఁడు. శ్రీనాథుఁడు సింగనమంత్రి యనుగ్రహము సంపాదించుకొనినచోఁ దనకు విశేష ధనసహాయము గల్గుటయే కాక యెప్పటికైన నతనిప్రభుఁ డగువేమభూపాలునిదర్శనముగూడఁ గల్గు నని యాసించియు నుండును. అట్టిచో శ్రీనాథుఁడు సింగనకు నతని యజమానిదైననుఁ జెప్పఁజాలనంత యతినీచకార్య మగుతార్పుడుపని చేయు మని చెప్పియుండఁడు. శ్రీనాథుఁడు స్త్రీలోలుఁ డని వాడుక యున్నది గావున నీకథ పామరజనములచేఁ బన్నంబడి యున్నట్లుగా నూహింపవలసి యున్నది.

ఈమామిడిసింగమంత్రి ముప్పదియిద్దఱు నియోగులలోని వాఁడు. ఆ సీసపద్యములో నతనింగూర్చినచరణ మెద్దియన.

"ఆంధ్ర నైషధకావ్య'మందె శ్రీనాథుచే మామిడిసింగనామాత్యవరుఁ"

శృంగార నైషధగ్రంథ శయ్యాదికము.

ఇది సంస్కృతమునకు సరియైన తెనుఁగని చెప్పఁదగి యున్నను నక్కడక్కడ నుభయభాషలకును జాతీయభేదము లైనచో మాత్రము కొన్ని మార్పులు కాన్పించు. ఆ మార్పులు చేయక చెప్పుటయే సుల

భము. అయినను అట్లు చెప్పిన నాంధ్రభాషలో నది రసహీన మగు న
ని యెంచి శ్రీనాథుఁ డట్టిపట్లను మిక్కిలి మెలకువతోఁ దెనిఁగించుచు వచ్చెను. అవి సంస్కృతమాతృకను దగ్గర నుంచుకొని పరిశీలించినంగాని స్పష్టములు కావు. అటుగావున వాని నిప్పుడు వివరింపక సమముగాఁ దెనిగించినయొక శ్లోకమును పద్యమును నిట వివరించెదను:—

"శ్లో. అధిగత్య జగత్యధీశ్వరా, దథ ముక్తిం పురుషోత్తమా త్తతః
వచసామపి గోచరో నయః, స్స తమానంద మవిందత ద్విజః. నైషధము ౨. సర్గము

గీ. అట్లు పురుషోత్తముం డైనయతనివలన, ముక్తిఁ గాంచినయాద్విజముఖ్యుఁ డెలమి
డెందమునకును వాక్కున కందరాని, యధికతర మైనయానంద మనుభవించె."

ఈ గ్రంథములో గ్రంథాంతమునం దొకపద్యము భాస్కరరామాయణములోనిపద్యముతోఁ బోల్పందగి యున్నది. ఆ పద్య[illegible]చిన నీశ్రీనాథుని కవిత్వనైపుణి బోధ యగును.

రామాయణములోనిపద్యము.

శా. లాటీచందనచర్చ, చోళమహిళాలావణ్యసామగ్రి,
ర్ణాటీగీతికళాసరస్వతి, కళింగాంతఃపురీమల్లికా
వాటీమంజరి, గౌడవామనయనావక్షోజహారాళియై
పాటింపం దగు నీదుకీర్తి రథినీపాలాగ్రణీ సాహిణీ."

శృంగారనైషధములోనిపద్యము.

శా. లాటీచిత్తసరోమరాళ, కుకురీలావణ్యలోలాత్మ, క
ర్ణాటీనృత్తకళావిలోకనసమారంభప్రియంభావుకా
భోటీనేత్రచకోరచంద్ర, మగధీపుష్పాస్త్ర, చోళీకుచా
ఘాటస్థాపితమన్మథాంక, కుహాళీగాఢాంకపాళిప్రియా."

శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథమును దన ప్రౌఢవయఃకాలములో రచియించినట్లుగఁ జెప్పె ఈగ్రంథమును బెండపూడి యన్నమంత్రికిఁ గృతి యిచ్చె. ఇతఁడును ముప్పదియిద్దఱునియోగులలోనివాఁడు కావున సుప్రసిద్ధుఁడే యగును. అం దితనిసీసచరణ మెట్లన్నను :—

"ఘనశైవశరణు దాసిహేరాముభీమేశుఁ, డని కొల్చె బెండపూఁడన్నమంత్రి"

దీన్నింబట్టి చూడఁగా నన్నమంత్రి దాసి హేరామ భీమేశ్వరభక్తిని ప్రసిద్ధి నందెను. ఈయన్నమంత్రి శ్రీనాథు నొకనాఁడు పిలువనంపించి యిరీతి విధంబునం బల్కెఁ. ఎట్లన్నను:—

వినుపించినాఁడవు వేమభూపాలున, కఖిలపురాణవిద్యాగమముల
కల్పించినాఁడవు గాఢపాకంబైన, హర్షనైషధకావ్య మాంధ్రభాష
భాషించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో, విద్యాపరీక్షణవేళలందు
పాదచల్లినాఁడవు విశదకీర్తిస్ఫూర్తి, కర్పూరముల దిశాంగణములందు."
పాకనాఁటిఁటివాఁడవు బాంధవుఁడవు, కమలనాభుని మఱఁదిమ విమలమతివి
నాకుఁ గృతి సేయు మొకప్రబంధంబు నీవు, కలితగుణగణ్య శ్రీనాథకవివరేణ్య.

అన్నమంత్రి తన్నుం గోరఁగా శ్రీనాథుఁడు తానీగ్రంథ మతనికిఁ గృతి యిచ్చె నని తేలుచున్నది. పైపద్యములో వేమభూపాలునకు నఖిలపురాణాదికములను శ్రీనాథుఁడు వినుపించిన ట్లున్నది. ఇందుఁ బాకనాటింటివాఁడ వనుదాని కర్థము పాకనాటి కాఁపురస్థుఁడ వని కాక పాకనాటినియోగిశాఖలోనివాఁడ వని యర్థము.

పైపద్యములోనే శ్రీనాథుఁడు పాకలనాటినియోగిగాఁ జెప్పంబడియెను. ఈశాఖవారు తాము పాకలనాటిశ్రేష్ఠుల మని వక్కాణించెదరు. వీరికి నాఱువేలనియోగిశాఖవారికిని సంబంధములు తఱుచుగా లేవు. శ్రీనాథునివారును తనివంశీయులలోఁ గొందఱు గోదావరీమండలములోని మొగలితుఱ్ఱులోఁ గొంతకాలముక్రిందట నివసించిరి. వారీదేశమునకు వచ్చియున్నకాలములోఁ బాకలనాటివారు బొత్తుగా లేనిగోదావరీమండలములో స్వశాఖవారితో సంబంధములు మాని యాఱువేలనియోగులతో సంబంధముల నడిపిరి. ఇటులనే పైరెండుశాఖలనియోగిబ్రాహ్మణులకు నేఁటివఱకు సంబంధబాంధవ్యములు సకృత్తుగా జరుగుచుండును.

—శ్రీనాథకవి వేమభూపాలునివంశావళి వర్ణించుట.—

ఇందు శ్రీనాథుఁ డితరగ్రంథములలోవలెఁ దనకృతిపతివంశావళిని ప్రారంభింపక యతనికిఁ బ్రభుం డగువేమభూపాలునివంశముం గూర్చి ప్రథమములో వ్రాసె. ఇట్టివ్రాఁత కుద్దేశము వేమభూపాలునిఁగూడ నొకకృతి నందునట్లుగా నుత్సహించుట యని యూహింపవలసి యున్న

బి. వేమభూపాలుని వంశానువర్ణనమున మనదేశచారిత్ర కుపయోగింపఁదగినశూద్రులలోఁ గలశాఖాభేదంబులు వివరించి చెప్పెను. ఆభాగముమాత్ర మిచ్చో వివరించెదను. అది యెట్లన్నను:—

“ఉ. కైటభదైత్యవైరిపదకంజముఖం బుదయంబు నంది మి
న్నేటికి భూతధాత్రికిని నెంతయు నచ్చినతోఁడబుట్టువై
హాటకగర్భముఖ్యనిఖిలామరమౌళిమహామణిప్రభా
పాటలవర్ణ మైనయొకపావనవర్ణ ముదీర్ణసంపదన్.

వ. అపుణ్యవంశంబు కంసాసురధ్వంసిచరణపల్లవంబు తనకుఁ బుట్టినిల్లు గావున, గారణ సంక్రమణంబునుంబోలెఁ జామర, తోమర, ఛత్ర, ధనుః,ఖడ్గాదిచిహ్నోపశోభితంబై, చెనకేటినీటివలనిసోదరీయస్నేహలబ్ధంబు లచ్చో నిపాతసత్వ, శుచిత్వ, గాంభీర్య, మాధుర్యంబులు భరితమనః, స్వభావ, వచనంబులు ధరియించి పైదోడుం బోదవిఁ విశ్వవిశ్వంభరాక్రీడనంబునకు విదిర్చినపరమశాంతి యంతరంగంబున సంతరించి నిఖిలప్రపంచంబునకు నాధారంబై ప్రవర్తిల్లె. అందుఁ, ౧ బద్మనాయకు లన, ౨ వెలమ లన, 3 కమ్మ లన, నదినల్లనంబంట లన బహుప్రకారశాఖోపశాఖాభిన్నంబు లైనమార్గంబులం ద్రిమార్గగంగాప్రవాహంబునుంబోలె గోత్రంబు లెన్నెన్నియో జగత్పవిత్రంబులై ప్రవహించుచుండు. కల్పంబు లతిక్రమించి, మన్వంతరంబులు జరిగి, యుగంబులు సరిగడచి, వత్సరంబులు చని కాలచక్రంబు లతిక్రమించుచుండఁ జతుర్థమౌళిమండనంబై కీర్తివిహారఘంటాపథంబై నపంటదసటి మహాన్వయంబున,పాకనాటిదేశంబున భద్రపీఠంబున నధివసించి,సింహాద్రిక్రమనగర,దువ్వూరు,గండవరాళిపట్టణంబులు నిజనివాసంబులుగా, భవాలతాష్టాదశద్వీపాంతరాళ లగఃభూపాలగ్రామణులను, త్రిలింగభూమండలాఖండలులను, ప్రోలయవేమ, అన్నపోత, అన్నవేమ, కుమారగిరీశ్వరాదులన్ బూర్వసామ్రాజ్య పీఠస్థులం గావించె.శత్సంబంధబాంధవంబున వసుంధరాభారధౌరంధర్యంబున, దిగ్గంధసింధురఘటహాట, కపటకిటి, కచ్ఛపావతార నారాయణభుజంగభూధరంబులకుఁ దోడుజోడై, రాయగురుపరమేశ్వర,సాధుజనవిధేయ,ఘోడెరాయ, సకలక్షమాధామ భీమయగురువరేణ్య పుణ్యకారుణ్యకటాక్షవీక్షాలబ్ధసుస్థిరైశ్వర్యధుర్యుండై విజయధాటీసమాటీకనంబుల దిశ లల్లాడ నల్లాడభూవల్లభుండు రాజమహేంద్రంబు రాజధానిగా సింహాద్రిపర్వతంబు లవుకళింగ,యవన, కర్ణాట, లాటాంతరీపం బైనప్రతాపంబున, దిలీప, నహుష, నాభాగ భరత, భగీరథ, మాంధాతృ, దుంధుమార, పూరు, పురూరవప్రాభవుండు, విశ్వవిశ్వంభరాభువనమండలంబు పరిపాలించె.”

పై పెద్దవచనమువలన విష్ణుపాదమందు శూద్రజాతి పుట్టెనని యుఁ అది ౧ పద్మనాయక, ౨ వెలమ, ౩ కమ్మ లను శాఖాత్రియంబు

వ నొప్పియున్న దనియును, కమ్మశాఖ పంటలు (రెడ్లు) మొద లగుబహువిధశాఖలతోఁ బ్రకాశించె ననియుం దేలినది పాకనాటిదేశములో సింహవిక్రమ నగరము, దువ్వూరు, గండవరాళి అనుపట్టణము లుండె ననియు వానిని, (౧) ప్రోలయ వేమన. (౨) అన్న పోతరెడ్డి. (౩) అనవేమారెడ్డి. (౪) కుమారగిరిరెడ్డి మొదలగువారు పాలించి రనియును, అట్టివారితో సంబంధబాంధవ్యముం గల యల్లాడరెడ్డి రాజమహేంద్రవరము నిజరాజధానిగాఁ జేసెనని దానికి సింహాచలపర్యంతము గలభూమికి లక్ష్మీకళింగ మని నామమున్నట్లు నున్నది. దీనింబట్టి చూడ శ్రీనాథుఁడు పాకనాటిలో నున్న యనవేమారెడ్డిసభలోనివాఁడై యుండి పైయనవేమారెడ్డి సంస్థాన మల్లాడరెడ్డివశము కాగాఁ దత్సంస్థానము నాక్రమించిన యల్లాడరెడ్డి నాశ్రయింపక యుండ నాతం డితనికి నన్న వేమారెడ్డి యిచ్చిన గ్రామములు రెండును హరియించి తనకూఁతున కిచ్చినట్లును, అది కారణముగ శ్రీనాథుఁ డితరసంస్థానములకుం బోయి కాలక్షేపము చేసినట్లును, నితరులం గృతిపతులం జేసినట్లును కాన్పించు. పైయల్లాడరెడ్డికుమారుఁ డీరాచవేమారెడ్డి. అతఁడు రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి యారాజ్యము తనతమ్ముఁ డగువీరభద్రారెడ్డికిచ్చి యతనిగుండ వ్యవహారములంజరిపించుచుండినట్లు పైవచనముయొక్క తరువాయి నున్నపద్యమువలనంగాన్పించు. అట్టివేమవీరభద్రారెడ్లను సంతసింపఁ జేయుటకే భీమఖండములో శ్రీనాథుఁడప్రస్తుతముగనయిన రెడ్డివంశోత్కర్షయుఁ దన్మూలముగ రాచవేమనవంశావళియును జెప్పె. ఇట్టిగ్రంథము వినినయెన్నినాళ్లకు శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండముఁ జేయంగోఁబడెనో యది తెలియదుగాని ప్రౌఢనిర్భరవయః పరిపాకమున నీ భీమఖండము చెప్పినందునను.

"ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథమేను దెనుఁగు చేసెద"

నని చెప్పుటంబట్టి చూడ నీరెండుగ్రంథములు నిరువదివత్సరముల వ్యవధిలోఁ బుట్టి యుండవచ్చునని తోఁచునుగాని శృంగారనైషధము మాత్రము నిండైన వయఃకాలములోఁ జెప్పఁబడియున్నది. అందులోఁగూడ నీవేమారెడ్డియే నుడువఁబడెం గావున నాతని రాజ్యము ముప్పదినలువది సంవత్సరములు పొడుగుగలదిగాఁ గాన్పించును. పైని

చెప్పినకొండవీటి రెడ్లలోనన్న వేమనకు నల్లాడరెడ్డి కొడుకున కల్లుఁడవుటంజేసి యనవేమారెడ్డి క్రిందఁ గలపాకలనాటిభాగమునకుఁగూడ నల్లాడరెడ్డి యధికారి యయి యుండును. ఆభాగమునకు రాచవేమన యధికారి యయ్యె, రాజమహేంద్రవరముగూడ రాచవేమనకు వచ్చిన విధము రెడ్లచరిత్రలో వివరింపంబడును.

బెండపూఁడి అన్నమంత్రి వంశము.

శ్రీనాథుఁడు వేమారెడ్డివంశమును వర్ణించి యనంతరము భీమఖండముఁ గృతినందిన యన్నమంత్రి వంశముంగూర్చి కొంత వ్రాసెను. అట్టివంశవిస్తార మంతయు "ప్రసిద్ధమంత్రి చరిత్రము" అనునాదేశచారిత్రములో వ్రాయంబడెం గావున నిపు డందలివివరముం దెలుపక యన్నమంత్రివంశస్థులలోనివా రేయేప్రభువుల కాలములో నుండిరో దానిమాత్ర మిచ్చటఁ జూపెదను.

కాశ్యపసగోత్రములో
పోలమంత్రి.

- అల్లాడమంత్రి
- అన్నయమంత్రి (౧. కాకతిరాజుయొక్క గజసైన్య సేనాధిపతి. ౨ వీరరుద్రుని వద్ద మంత్రి.)
  - దేవమంత్రి
    - లింగమంత్రి
      - (ఇతఁ డల్లాడవేమారెడ్డిచేత తెన్నుదేశ మేలించెను.) (ప్రతాపవేమరాజువలన బోడసకుర్రుదగ్గర నన్న చోడవరాగ్రహార మందెను.)
      - మంత్రి మంత్రి
      - దేవమంత్రి
    - తల్లమంత్రి.
    - (భీమఖండఅన్నమంత్రి.) కృతిపతి (అహమ్మదుషాపాదుషాను మెప్పించెను.)
  - తల్లప్పమంత్రి

కాశీఖండ విరచనము.

ఈగ్రంథములోపలనే శ్రీనాథుఁడు తా నీగ్రంథమును.

"ప్రాయము మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖం మనుమహాగ్రంథ మేను, దెలుఁగుజేసెద "

అని వ్రాసియుండె. ఈగ్రంథముతోఁ గావ్యములుగాఁ బరిగణకు నెక్కఁ దగినగ్రంథములు శ్రీనాథకృతములు సమాప్తములు. అనంతరముగూడ మఱికొన్నిగ్రంథములు చాటుపద్యముల నీకవి రచియించి యుండవచ్చునుగాని యవి వ్యాపకములో లేవు. సంస్కృతకాశీఖండము కావ్యములలో నైషధకావ్యమువలెనే పురాణములలోఁ గఠినశయ్యకుఁ బ్రసిద్ధము. కావుననే దీనికి "కాశీఖండ మయఃపిండమ్" అను పేరు కల్గినది. ఈగ్రంథము వేము భూపాలుఁడు కోరకమునుపే శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరించుచున్నట్లును, అట్టి వృత్తాంతము విని యారాజు శ్రీనాథుం బిలుపించి నీవు రచియించుచున్నగ్రంథము మాతమ్ముం డగువీరభద్రారెడ్డిపేరిటఁ గృతి నియ్యవలయు నని కోరినట్లును దీనిలోని యొకపద్యమువలన నొకవచనమువలననుఁ గాన్పించును. ఎట్లన్నను:—

ఉ. స్కాందపురాణసంహితకు ఖండము లేఁబది యందులోన నా
నందవనానుభావకథనంబున శ్రోతకు వక్తకున్ శుభా
నందపరంపరావహము నైజగుణంబునఁ గాశిఖండ మా
కందువ యే నెఱింగి సమకట్టితిఁ గావ్యముగా నొనర్పఁగన్.

వ. ఇమ్మహాప్రారంభంబు కర్ణాకర్ణికావశంబున నాకర్ణించి, కర్ణాంతవిశ్రాంతనేత్రుండును, బంటవంశకమలమిత్రుండును, సక్రాంతవిశ్రాణనక్రీడాపరాయత్తదక్షిణభుజా, వీరనారాయణుండును, నిత్యసత్యుండును, భూభువనభారభరణ[illegible]ప్రవాహపవిత్రిత స్వభుజంగుండును, రాయవేశ్యాభుజంగుండును, కీర్తిగం[illegible]ల ధర్మశీలుండును, నగునల్లయార్గమర్త్యపాతాళుండును, జగనగోపాలుండును.
వీరభద్రభూపాలుం డొక్కనాఁడు.

గీ. నిజభుజావిక్రమంబున [illegible]లు, గెలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
యన్నవేమేశ్వరు[illegible]ంక మాశ్రయించి, నిండుకొలువుండెఁ గన్నులపండు వగుచు.

వ. అప్పుడు నన్నుం బిలువం బంచి సముచితాసనంబునం గూర్చుండ నియమించి యు న్నయవసరంబున.

గీ. రాయవేశ్యాభుజంగసంగ్రామపార్థ, గాయగోపాలవేమనక్ష్మావరుండు
కూర్మియనుజన్మహృదయంబుఁ గోర్కి- యెలిగి, యర్థి ననుఁ జూచి యిట్లని యానతిచ్చె.

గీ. నైషధాదిమహాప్రబంధములు పెక్కు, చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ
యిపుడు చెప్పఁ దొడంగిన యీప్రబంధ, మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర.

పైపద్యములలోఁ "గర్ణాకర్ణికగా" అని వ్రాసి యుండుటంబట్టి శ్రీనాథుఁ డదివఱకు పై రాజమహేంద్రవరపు రెడ్లసభలో (లేక) అక్కడక్కడ కాలక్షేపము చేయుచున్నట్లును, అనంతరము కాశీఖండముమూలముగ వేమారెడ్డిసభలోఁ బ్రవేశము నందినట్లును గానుపించును.

శ్రీనాథుఁడు పైవిధంబున గ్రంథరచనకై కోరఁబడి కాశీఖండములోఁ గూఁడ నింకొకపరి వేమభూపాలునివంశవర్ణనముం జేసె.

వీథినాటకము.

ఈ వీథినాటకముంగూర్చి శ్రీనాథకృతము లగు గ్రంథములలో నతనివలన నెక్కడను నుదాహరింపఁబడకపోయినను అప్పకవి మొదలగు తొంటి లక్షణగ్రంథకర్తలు వీథినాటకములోని కొన్ని పద్యముల నుదాహరించి యుండుటచేత నది శ్రీనాథునికృతిగానే నిర్ణయించి దానింగూర్చి యిపుడీచారిత్రములో వ్రాయుచున్నాము. అందలికథాసందర్భముం గూర్చి వ్రాయక పూర్వ మాగ్రంథమువలన దేశచారిత్రమునకుఁ గలిగిన యొకలాభము నిచ్చోట ముందు వివరించెదము. అది యెద్దియనఁగా ఆంధ్రదేశములో శ్రీనాథుని కాలమునఁ గలజాతులును వారి స్త్రీలభూషణాదులును వారి విశేషములును దెలియుటయే. స్త్రీలం జెప్పినప్పుడు పురుషుల జాతులుగూడ దెలియును. కావున వివిధజాతులు తెలియు పరిజ్ఞాన మిందువలనఁ గలుగక మానదు. అవి యెవ్వియనఁగా :—

౧. విప్రభామ. కేవలము వైదికవృత్తిఁ గొను బ్రాహ్మణుని భార్య.

౨. నరేంద్రభామ. సామాన్యక్షత్త్రియునిభార్య, అనఁగా మూర్ధాభిషిక్తులు కాకున్నను రాజు లని వ్యవహరింపఁబడుశాఖవారి స్త్రీ.

౩. వైశ్యభామ, కోమటు లని యాంధ్రదేశములో వ్యవహరింపఁబడువైశ్యజాతి స్త్రీ.

౪. శూద్రభామ. ఇందు శూద్రులలో గారవముగా నుండి తెలగా లని వంటరు లని వ్యవహరింపఁబడుజాతి స్త్రీ.

౫. ఆంధ్రనియోగిభామ. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో స్మార్తశాఖలోని లౌకికులకు నియోగు లని పేరు. అట్టినియోగులు కేవల మాంధ్రదేశములో నుండువారే కావున వారికి నాంధ్రనియోగిశాఖ యని నామంబు చెప్పెను. శ్రీనాథకవియు నాశాఖలోనివాఁడే. అన్నిశాఖల స్త్రీలను వర్ణించునపుడు తనశాఖ స్త్రీనిఁగూడ వర్ణింపవలయుం గావున నదియును జెప్పెను.

౬. నియోగిస్త్రీ. నియోగులలోఁ దెలగాణ్యు లనియు, నందవరీకు లనియు నింకను వివిధశాఖ లున్నవి. అట్టిశాఖల నన్నిటింగూర్చి యుక్కపర్యాయము నియోగిశాఖా స్త్రీని వర్ణించెను.

౭. వేపార్యంగన. ఆంధ్రదేశములోని మధ్వమతస్థు లగుబ్రాహ్మణశాఖవారికి "వేపారు" లనువ్యవహారము కలదు. వీరికి కన్నడము, ద్రవిడము, మొదలగుదేశములలో వైష్ణవు లని వ్యవహారము కలదు. రామానుజమతస్థులు వైష్ణవశబ్దవాచ్యులుగా నున్నను వారి నాదేశములలో మూఁడునామములవైష్ణవు లని వ్యవహరింతురు. అట్టివారిని శ్రీనాథుఁ డాంధ్రదేశవ్యవహారానుసారముగ వైష్ణవు లని వ్రాసియున్నాఁడు.

౮. మఱియొక వేపారిస్త్రీ. ఆంధ్రదేశములో ఋక్శాఖాబ్రాహ్మణులలోఁ గొందఱకుఁ గరణకమ్మవేపారు లనియు, తెలగాణ్యులలో

వైష్ణవమతప్రవిష్టులుగా నున్నవారికి గొలకొండవారు లనియు నామము గలదు. కావున మఱియొకవేపారి స్త్రీనిగూడ వర్ణించెను.

౯. కర్ణాటాంగన. ఋక్శాఖాబ్రాహ్మణులలో వైదికవృత్తి నుండువారికిఁ గర్ణాటకు లనియు, కరణకమ్మలు (కనడాకమ్మావా రని యర్థము) అనియు వ్యవహారము గలదు. అట్టివారింగూర్చి యిందుఁ జెప్పెను.

౧౦. కాసలనాటి స్త్రీ. ఆంధ్రదేశములోని వైదికశాఖాబ్రాహ్మణులు వెలనాటివారు, వేఁగినాటివారు, కాసలనాటివారు, తెలగాణ్యులు మొదలగు నామములతో నొప్పియున్నారు. కాని వారిలో శ్రీనాథునిచే నొక్క కాసలనాటివారుమాత్రమే చెప్పఁబడుటచేత నాకాలమునకుఁ దక్కినశాఖలబ్రాహ్మణు లీదేశమునకు వచ్చియుండకపోవచ్చును. ద్రావిడు లనుదాక్షిణాత్యశాఖయు వర్ణింపఁబడియె.

౧౧. వైష్ణవస్త్రీ. రామానుజమతస్థు లగుబ్రాహ్మణశాఖవారికి వైష్ణవు లని యాంధ్రదేశములో వ్యవహారమున్నట్లీవఱకే చెప్పియుంటిమి. ఇందులో నట్టిశాఖలోని స్త్రీని వర్ణించెను.

౧౨. నంబిస్త్రీ. పైరామానుజమతస్థులలోనే "పాంచరాత్రము వైఖానసము" అనురెండుశాఖ లున్నవి. అందు వైఖానసశాఖనుబట్టి విష్ణ్వాలయములలో నర్చనాదికములఁ జేయుశాఖవారిని నంబులని వ్యవహరించెదరు. ఆనంబులస్త్రీ యిందు వర్ణింపఁబడియె.

౧౩. పూజారిస్త్రీ. స్మార్తులలో శివాలయములలో నర్చాదికము జరుపుటకు వెలనాటిపూజారు లనియును, తంబళు లనియు రెండుశాఖలబ్రాహ్మణు లున్నారు. ఈపద్యములో వర్ణింపఁబడినస్త్రీ లాయిర్వురని యెంచవలయును.

౧౪. అగసాలిస్త్రీ. ఆంధ్రదేశములోఁ బంచాణ్ణమువా రనుపేరుతో నొప్పునైదుశాఖలవిశ్వకర్మకులస్థు లున్నారు. వారిలో బంగారు

పనిచేయుశాఖకు “అగసాల” లనియు, “కంసాలు” లనియు నామము గలదు. ఆశాఖలోని స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౫. బొందిలీ స్త్రీ. బుందేలు ఖండ మను నుత్తరహిందూస్థాన దేశములో నుండు నొక దేశమునుండి వచ్చి యనేకసంవత్సరముల క్రిందట నాంధ్రదేశములో స్థిరపడియున్న గౌడదేశపు బ్రహ్మ, క్షత్త్రి, శూద్రశాఖలవారు బొందిలీలుగా వ్యవహరింపఁబడుదురు. వారి స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౬. జంగముభామ. కన్నడదేశమునుండి చిరకాలము క్రిందట నాంధ్రదేశమునకు వచ్చినశూద్రశాఖలోనిలింగాయతులగురుపీఠస్థులకు జంగము లని పేరు. అట్టి శాఖ స్త్రీ నిందు వర్ణించె.

౧౭. లింగబలిజె స్త్రీ, శూద్రులలోపల నే లౌకికవ్యాపారమును జేసికొనుచు లింగాయతులుగా నున్న శాఖలు లింగబలిజె లని పేరు వారి స్త్రీ యిందు వివరింపం బడియెను. లింగాయతులు కానిబలిజెకులము వారిని గాజులబలిజెశాఖ యని చెప్పుదురు. వీరి కాంధ్రశూద్రులలో శ్రేష్ఠు లైన తెలగా లని వాడుక గలదు.

౧౮. రెడ్డి స్త్రీ. పైశూద్రశాఖలోఁ గొందఱు రెడ్లని పిలువఁబడుదురు. శ్రీనాథకవి యీరెడ్డిరాజ్యస్థుఁ డగువేము, వీరభద్రరెడ్లకే కాశీఖండము కృతి యిచ్చెను, ఆరెడ్ల స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౯. సాతానిభామ. ఆంధ్రదేశములోని వైష్ణవమతస్థు లై లౌకికవ్యాపారమును వదలుకొని కేవలము మతబోధమును, వైష్ణవధర్మాచరణమును ప్రధానముగాఁ గలశాఖకు సాతాను లని పేరు. అట్టిసాతానుల స్త్రీ యిందు వర్ణింపఁబడియెను.

౨౦. సాలెత. లింగాయతమతస్థులలోని జంగముశాఖను గురువులుగా నేర్పర్చికొనియున్నశూద్రశాఖను, సాలె లని, దేవాంగ లని, కఱణిబత్తులని మొదలగునామము లున్నవి. వీరందఱును తంతుకారులు. వీరి స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౨౧. భోగభామిని. ఆంధ్రదేశములో నవివాహిత స్త్రీసంతతికి సాను లని నామము గలదు. ఇందు సానిశాఖ, భోగముశాఖ, జక్కులశాఖ, కాళింగశాఖ మొదలగుశాఖ లనేకములు గలవు. పై యందఱకును భోగినీశాఖ యని పేరు. ఆ స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౨౨. ఒడ్డెయువతి. ఓడ్రదేశమునుండి యాంధ్రదేశమునకు వచ్చి యుండువారికి "ఒడ్డె" లని పేరు. అందులో శిష్టికరణమనియు, పండాలనియు ఒడ్డెవారనియుఁ పలువిధనామములు గలశాఖ లున్నవి. కేవల లౌకికవ్యాపారము గల్గి చదువరులుగా వచ్చినశాఖవారిని "శిష్టుకరణము" లందురు. వర్తకవ్యాపారము చేసికొనుశాఖవారిని "పండా" లందురు. నీచకృత్యములం జేయు వారిని "ఒడ్డె" లందురు. ఈ పద్యములో నట్టియొడ్డెలు చెప్పంబడిరి.

౨౩. తమలపాకుల స్త్రీ. పైయోఢ్రదేశపు శాఖలోని యాంధ్రులే తమలపాకులవ్యాపారముమాత్రము చేయువారిని పండా లని వ్యవహరింతురు. అట్టిపండాల స్త్రీ లిందు వివరింపఁబడిరి.

౨౪. కుమ్మరి స్త్రీ. కుంభకారునియువిద.

౨౫. చాకలియువతి. రజకి.

౨౬. బిబ్బీలు. తురుష్కుల స్త్రీలు.

౨౭. పింజారీ స్త్రీ. దూదేకులకుల మని వ్యవహరింపఁబడుశాఖ. ఈశాఖకు భాష ఆంధ్రము, మతము మహమ్మదీయము.

ఇట్లుగా దేశచారిత్రమునకు వలయువృత్తాంతములం దెల్పిన శ్రీనాథునివీథినాటకముంగూర్చి వ్రాయుచో నాగ్రంథమునకుం గలదోషములును, దానిని రచియించుటచేత శ్రీనాథునకుఁ గల్గినయపయశస్సును జెప్పవలసియున్నను, ఈవీథినాటకము చదివినవాఁడనే శ్రీనాథకవి స్త్రీలోలుఁ డని జారుఁడని యుండుటచేతఁ దనకుం గలిగినయనుభవంబు నిట్లుగా గ్రంథస్థము చేసె నని పండితపామరు లందఱకును దోఁచకపోదు. అట్టియభిప్రాయము గలుగకపూర్వము లోకానుభవము

కొంచెము తెలిసియుంట మంచి దని విన్నవించెదను. లోకములో నెట్టి మూర్ఖుఁడైనను దాను జేసినతప్పులను బైటఁ బెట్టికొనఁడు. అట్టిచో శ్రీనాథుని వంటిమహాప్రాజ్ఞుఁడు లోకములో నందఱిచేతను గర్హితమగునట్టి వర్ణనలు తనపయిం బెట్టికొని ప్రకటించునా? అట్లుగా నతఁడు చెప్పియున్నను, అతని కాప్తులుగా నుండువారు నివారింపరా! కాఁబట్టి పైగ్రంథమును శ్రీనాథుఁడు స్వకామపూరణార్థముగానీ, కామప్రకటనార్థముగానీ చెప్పిన ట్లూహింపఁదగదు. ఇఁక నీ గ్రంథరచనమున కేమి కారణ ముండు నని యూహింపవలసి యున్నది. దాని నీక్రింద వివరించెదను.

నాటకములు పదివిధములుగా నుండును. అందు వీథి యనునది యొకనాటకభేదము. ఎట్లన్నను — ప్రతాపరుద్రీయము.

శ్లో. నాటకం సప్రకరణం భాణః ప్రహసనం డిమః,
వ్యాయోగ సమవాకారౌ వీథ్యంకేహామృగా దశ.

శ్రీనాథకృతనాటకమునకు వీథి యనునాటకలక్షణము పట్టును. ఇట్టిచో నిది శ్రీనాథునివలన వీథిలో నాడుటకు నేర్పఱుపఁబడిన ట్లూహింపఁగూడదు. ఈవీథినాటకములో నొకవిటుఁడు తనకుఁ గలలోకానుభవమును దనమిత్త్రునితోఁ జెప్పినట్లుగా వ్రాయంబడెను. అంతమాత్రమున వానిలోనియభిప్రాయానుసారముగ శ్రీనాథుఁడు తననే యుద్దేశించి చెప్పిన ట్లూహించుట పొరపాటు. ఈనాటకములో నుద్దేశింపఁబడిన స్థలములు రెండుమూఁడు గలవు. అందు నాంధ్రదేశములో నుత్తరముగా నుండుసింహాచలదేవస్థాన మొకటి. ఆంధ్రదేశములో దక్షిణమున నుండు నద్దంకిపట్టణ మొకటి. దానికిని దక్షిణముగా నుండుశ్రీరంగదివ్యస్థానము మూఁడవది. తీర్థవాసులు దివ్యస్థలములకు వచ్చుట సహజముగనుక కథానాయకుఁ డిటువంటిచోట్లకు వచ్చిన స్త్రీలను వర్ణించుచున్నాఁడు. సింహాచలము నాటకరంగ మైనందులకుఁ బ్రమాణము.

“సీ. హరినీలములకప్పు లపహరించునుకొప్పు, గిరిపువ్వుదండతో వీఁగఁబాఱఁ
గోటిచందురుఁడాలు గొనివేతురాఁగా జాలు, మొగముకుంకుమచుక్క సొగసుగుల్క
అలజక్కవలచిక్కు లణఁగఁద్రొక్కఁగ నిక్కు, పాలిండ్లపై నాఁచుపైఁట జాఱ
నిమ్మకతిన్నెలమెట్టి పసిఁడిచెంపలఁ గొట్టు, పిఱుఁదుపై ముత్తాల జెలుకుచేర

తే. చిగురుకెమ్మోవిపగడంపుసిరులు మెఱయ, మాటలాడంగఁ గనుదోయి తేటలమర
చెమట లూరంగ సింహాద్రిఁ జేరవచ్చె, భోగగుణధామ యాంధ్రభోగిభామ.”

ఇంక ననేకపద్యము లున్నవి. అద్దంకిపట్టణము రెండవరంగమైనం దుల కుదాహరణము:-

“సీ. తళుకుతళుక్కన కాంతి బెళుకు కెంపులముంగ, లందమై కెమ్మోవియందుఁ గుల్క
ధగధగద్ధగలచేఁ దనరారుబంగారు, గొలుసులింగపుకాయ కొమరుమిగుల
నిగనిగన్నిగలచే నెఱసిచెల్వగుగబ్బి, మేనుమిన్నందుల మెలఁగుచుండ
రాజహంసవిలాస రాజితంబగుయాన, మంచుమ్మట్టెలు రెండు సందడింప
గీ. సరసమాపుల పిటుఁను గరఁగఁజూచి, పాండికైనట్టి మోమున భూతిరేఖ
రాజకళలొప్ప నద్దంకిరాజవీథి, బొలిచె నొకకొమ్మ గాజుఁ ముద్దుగుమ్మ.”

శ్రీరంగ మొకరంగస్థల మైనందులకు.

“గీ. చెమటచేఁ దిరునామంబు చెమ్మగిల్ల, హాళి డాచేత విడియంబు గీలుకొల్పి
రంగపురిరాజవీథిఁ గానంగ నయ్యె, నాదుమది కోర్కె లూర వైష్ణవవధూటి”

ఈవీథినాటకములోనిపద్యములలోఁ గొన్ని వర్ణన లద్భుతంబుగను మఱికొన్ని వర్ణనాంశములో నొకలోపమును లేకున్నను నిప్పటికాలము వారికి నేహ్యములుగా నుండును. ఆగ్రంథము కేవలము పండితులకుగా నుద్దేశింపఁబడకపోఁబట్టి యెట్లు చెప్పఁబడినను పరిగణియింప నవసరములేదు. గుణగ్రహణపారీణులు దోషమును వదలి గుణమునే యవలంబించెదరుగదా.

రాజమహేంద్రవరపండితులంగూర్చి.

వీథినాటకములో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములంగూర్చి నాకుం దోఁచినమట్టుకు వ్రాసియున్నాను. ఆగ్రంథము చివరనే శ్రీనాథునిపద్యము లని మఱికొన్నిచాటుధార లుదాహరింపఁబడియున్నవి. వానిలోని పద్యములే యిదివఱకును జారిత్రములోఁ గైకొనఁదగినవి. అట్టిపద్యములలో రాజమహేంద్రవరములోని పండితుల నిందించుచు నొకపద్యము వ్రాయఁబడినది. దానికిఁ గారణము మాత్రమయి విస్పష్టముకాలేదు. శ్రీనాథుఁడు పరస్థలస్థుఁ డగుటం జేసి యతని రాక రాజమహేంద్రవరములో వీరభద్రారెడ్డి సభలోనిపండితుల కయిష్టముగా నుండుట స్వభా

వమే యగును. ఈశ్రీనాథుఁడు ప్రభునియొద్దఁ బ్రవేశము గల్గించుకొను టయు కాక యతని కనన్యసాధ్య మగుకృతి నిచ్చి యతనివలనఁ గృతిన ద్యశ మగుగౌరవము నందియుండును. దాని కాతనిసభలోనిపండితులు తార్కికులు [illegible]యుక్తిని నగతాళి చేసియుందురు. దానికిఁగాను శ్రీనా థునివలనఁ బైపద్యము రచియింపఁబడియుండును. ఆపండితులు చేసిన యాక్షేపణలు జీర్ణములై హాస్యగతములైనవియు శ్రీనాథునియాక్షేపణ శాశ్వతమైనదియు నయ్యె. ఆపద్యములో రసము తక్కువ యగుటం జేసి దానినిట వివరింపక రాజమహేంద్రవరము పండితులమార్గము గైకొని న పండితు లున్నచో శ్రీనాథకవిమార్గము గైకొన్నగ్రాంథికు లుండుట గూడ సహజ మనియు, అది యుభయపక్షములం గూడ దనియు విప్పి చెప్పెదను.

ఈవీథినాటకవిశేషములు నా దేశచారిత్రములో మరల విస్తరిం పఁబడుం గావున నిప్పటి కీగ్రంథముంగూర్చి విస్తరింపను. శ్రీనాథకవిచా రిత్రములోఁగూడఁ బెంచి వ్రాయుట కాధారములు లేవు గావున నింకొకవృత్తాంతంబుతో దీనిని ముగించెదను. అది యెద్ది యన శ్రీనాథు నిచరమావస్థలోఁ జెప్పఁబడె నని యాంధ్రకవి చరిత్రములో వ్రాసిన పద్యవిమర్శనము. అం దె ట్లుండె నన;—

“శ్రీనాథుఁడు తన కాశ్రయు లైన వేమారెడ్డియు వీరభద్రారెడ్డి యు మరణము నందినతరువాతఁ గూడఁ గొంత కాలము బ్రతికియుండె ను. ఆకాలమునం దతఁడు కృష్ణాతీరమునందు బొడ్డుపల్లె యనునొకగ్రా మము గుత్తచేసి నదీప్రవాహమువలన సస్యము పోఁగా గుత్తధనము రాజునకుఁ గట్టలేక వారిచే బహువిధము లైనబాధలు పొంది తుదకు మిక్కిలి బీదతన మనుభవించెను. ఈసంగతి శ్రీనాథకృతము లైనయీ క్రిందిపద్యములవలన నెఱుఁగవచ్చును :—

సీ. కవిరాజకంఠంబుఁ గౌఁగిలించెను గదా, పురవీథి నెదురెండ పొగడదండ
సార్వభౌముని భుజాస్తంభ మెక్కెను గదా, నగరివాకిట నుండునల్లగుండు
ఆంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగ్మంబునఁ, దగిలియుండెను గదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత, వియ్యమందెను గదా వెదురుగొడియ.

గీ. కృష్ణవేణమ్మ కొనిపోయె నింతఫలము, బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలు పెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి పోపపోతి, నెట్లు చెల్లింతుఁ దంకంబు లేడునూర్లు.

సీ. కాశికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరారెడ్డి, రత్నాంబరంబు లేరాయ డిచ్చుఁ
గైలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేఁగి, దినవెచ్చ మే రాజు తీర్పఁగలఁడు
రంభఁ గూడెఁ దెనుంగురాయరాహుత్తుండు, కస్తురి కే రాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుఁ డయ్యె నిస్సనమంత్రి మఱి హేమ, పాత్రాన్న మెవ్వని పంక్తిఁగలదు.

గీ. భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగెఁ, గలియుగంబున నిఁక నుండఁగష్టమనుచు
దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గురనఁగ, నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి.

ఇట్లున్న పై సీసపద్యములు రెండును శ్రీనాథకృతము లగునా యని యొకశంక పొడముచున్నది. దీనికి గ్రంథదృష్టాంతములు కానరావు. శ్రీనాథకృత గ్రంథములలో నివి యుండు నని చెప్పుట యసందర్భమే. అటు గాకున్న శ్రీనాథునిపద్యములుగా నితరలాక్షణికులచే నుదాహరింపఁబడియు నుండలేదు. పద్యములు చదివినతోడనే యివి శ్రీనాథకృతములు కావేమో అను నొకశంక పొడముచున్నది. దానికి మొదటి కారణము శ్రీనాథుఁడు తనచివరకాలములోఁ గృష్ణాతీరమునందుండునట్లు చెప్పుట. రెండవది యప్పటిరాజుదగ్గఱ నొకగ్రామము గుత్తకుఁగొనుట, మూఁడవది యాగుత్త సొమ్మియ్యలేకున్న నతనికాలికి సంకెలలు వేయంబడెననియు, వీఁపుపైని నల్లని యొకఱాతిగుం డెత్తింపఁబడె ననియు నుండుట. పైవానిలో మొదటిది యగుచివరకాలములోఁ గృష్ణాతీరమున శ్రీనాథుఁ డున్నాఁడని చెప్పుమాటకు సహకారము లగుగాథలు లేవు. దీనికి వ్యతిరేకముగా శ్రీనాథునిబాల్యవయసు మొదలు రాజమహేంద్రవరప్రభువు లగురెడ్లకును వారిమంత్రులకును గృతుల నిచ్చుచుండుటయే అతనిముసలితనములోఁ గృష్ణాతీరమున వసియించి యుండె ననుమాటను బూర్వపక్షము చేయుచున్నది.

రెండవయంశ మగుకృష్ణాతీరములోనిరాజకడ నతఁడు బొడ్డుపల్లె యనుగ్రామము గుత్తకుఁ గొనె ననునది. పూర్వకాలము కవులకు ననేకగ్రామములు శాశ్వతముగాఁ గాకున్న జీవితకాల మనుభవించుటకైన నియ్యంబడునాచారంబు కాన్పించుచున్నది కాని పైవిధముగ

గుత్తకీయంబడినట్లుగా నీవఱ కెక్కడను దృష్టాంతములుకాన్పించ ౘె దు. శ్రీనాథునకుఁ గాశీఖండరచననాఁటికే ముసలితనము వచ్చియుం డును. అట్టిచో నంతవయస్సు చెల్లినపిమ్మట గ్రామములు గుత్తకుఁ దీసియుండుటయు, సంశయింపవలసినయంశమే యయి యుండును. ఇఁక మూఁడవయంశములోఁ జెప్పంబడిన నల్లగుండె త్తించుటయును, సంకెల లు వేయించుటయు మఱియు నసందర్భములుగాఁ గాన్పించుచున్నవి. పూర్వకాలములో వ్యవసాయదారులు పన్నియ్యలేనిచోఁ గొందఱు కూరు లగుగ్రామయజమానులవలన నిట్టిదండనలు సామాన్యక్షుద్ర ప్రజలవిషయమై చేయంబడి యున్నట్లు వినుచున్నాము గాని శ్రీనాథు నివంటి కవివరునకు గ్రామమును గుత్తకుఁగొని యున్న వానికిఁగూఁడ నిట్టిశిక్ష గ్రామయజమానివలనఁ గాక రాజువలననే చేయంబడియుండె ననుమాట మఱియు నసందర్భముగా గాన్పించు. కవుల కుపకారము చేయుతలంపునఁ బ్రభువులు గ్రామములు బహుమానముగాఁ గాని గుత్తగాఁ గాని యిచ్చియున్నను వానిపైఁ దమ కుండుస్వాంతంత్ర్యము ను వదలకున్న నుండెదరుగాని యందుకుఁగా నొకపన్నేర్పర్చుటయు నది యియ్యనినాఁడు వారింగూడ నితరులవలె దండించుటయు నిప్పుడు మనము వ్రాయుచున్నశ్రీనాథునికాలము జరిగియుండు ననుట కేవల మసందర్భము. ఆకాలము కవులలిగినఁ దిట్టిచంపుదు రనుభయము విశే షముగాఁ గలిగి యుండెను. ఒకవేళ శ్రీనాథుఁడు సొమ్మియ్యలే కున్న నేదియేని గ్రంథ మొకదానిని రచించి యారాజునకో లేక తత్స మీపవాసస్థు లగు మఱియొకరికో కృతి యిచ్చి సొమ్ము తెచ్చి యిచ్చి వైచునుగాని యుందులకుఁగాను నిగళబద్ధుఁడై యాసంగతి గ్రంథస్థము చేసియుండుట తటస్థింపదు. కాఁబట్టి యీపద్యములోనిసంగతులు యథార్థము లని చెప్పుట సరికాదు.

ఇఁక రెండవపద్యములో శ్రీనాథుఁడు దివి కేఁగుట వ్రాయం బడినది. అదియు నసందర్భముగానే కాన్పించుచున్నది. ఈశ్రీనాథుఁడు

చనిపోవునటికి నతనికాలములో నతనికి దాతలుగా నుండు ప్రభువు లందఱు చనిపోయి యుండి రనియును, అందుచేత నతఁడు బ్రతికి యుండఁ గూడ దని చెప్పిన ట్లున్నది. అట్లుండునా యని యూహింప వలసి యున్నది. ఇందఱు ప్రభువులు గతించువఱకు శ్రీనాథుఁ డున్నాఁ డనఁగ శ్రీనాథుఁడు విశేషకాలము జీవించియుండు నని చెప్పుట కీపద్యము కల్పింపఁబడినట్లు కాన్పించుగాని యిది యథార్థ మని చెప్పుటకుం జాలదు. కవి కొకవుడు దాత లున్నారు ఒకప్పుడు లే రని యూహింపఁబని యుండదు. కొందఱు దాతలు గతించినను క్రొత్తదాత లేర్పడకపోరు. పై రెండుపద్యములును కల్పితములే యయి యుండిన నీక నతని నిర్యాణకాలముం జెప్పుటకుఁ దగినయాధారములు మఱియేవి యున్నవో వానిని మనమారయువలయును. ఆపని యిప్పటికిఁ జేయుంజాలము గనుక నింతటితో నీవృత్తాంతము నిల్పియుంచెదను.

శ్రీనాథునిసమకాలీనుఁ డగురాయ లెవ రని.

పై రాయలసంస్థానమునకు శ్రీనాథునికాలములో నధికారియెవ్వ రని యొకశంక పొడముచున్నది. ఆశంకఁ దీర్చుటకుఁగాను దండకవిలోఁ జెప్పంబడియున్న రాయలపేరుంగూర్చి విచారింపవలసియున్నది. అందుఁ గృష్ణదేవరాయ లని యున్నది. ఇతఁడు కాక యాకృష్ణరాయలే కొండపల్లి కొండవీడు మొదలగు దుర్గములం జయించి గజపతికూఁతుం బెండ్లియాడి సింహాచలములో జయస్తంభములు వేయించి తిమ్మరసు మంత్రితోఁగూడి రాజ్యపరిపాలన చేసిన కృష్ణరాయలే యనియుం జెప్పంబడి యున్నది. శ్రీనాథునికాలము శా. స. ౧౩౪౦, సమీపకాల మగుటచేతను, ఇదివఱలో స్థిరపఱుపఁబడినచారిత్రాంశము లన్నియు దీనివలనఁ దాఱుమాఱుగాఁ జేయంబడును. కాని దీనికి సహాయముగాఁ గృష్ణరాయనిర్యాణముంగూర్చి చెప్పంబడియున్న యొకపద్యము కానుపించుచున్నది. ఆపద్యము నీక్రింద వివరించి దాని కెట్లు సమాధానము చెప్పవలయునో ఆలోచించెదము.

ఆపద్య మెట్టిదనిన :—

" ఉ. భోరున యాచకప్రతతిబుద్ధి విపజ్జలరాశిఁ గ్రుంకఁగా
శారయ శాలివాహనశకాబ్దము లద్రి, గజాగ్ని, సోములన్
దారణనామవత్సరనిదాఘదినంబున జ్యేష్ఠశుద్ధష
ష్ఠీరవివాసరంబున నృసింహునికృష్ణుఁడు నష్టమిల్లె నా
ద్వారక నున్నకృష్ణుఁ డవతారసమాప్తము నందు కైవడిన్."

పైపద్యమునందు వివరింపఁబడిన కాలము :—

అద్రి=౭. గజ=౮. అగ్ని=౩. సోమ=౧. అనఁగా "అంకానాం వామతో గతిః" అను సూత్రముంబట్టి ౧౩౮౭ అయినది.

దీనిని రూఢిపఱచునట్టికృష్ణరాయకృతభూదానశాసనములు గలవు. అందు శా. స. ౧౩౩౭ స్వభానుసంవత్సరమున అత్తోటపాటిలోఁ గొంతభూమి విడఁదీసి దానికిఁ గంచవర మనునామ ముంచి, అగస్త్యేశ్వరస్వామికి నిత్యదీపారాధనఖర్చులకు "కుంచే అమ్మసాని" అనువేశ్యవశమున నిచ్చె నని యున్నది.

అటుపిమ్మట దేశము సళ్వపతు లేలి రనియును, అనంతరము సదాశివరాయ లేలినకాలములో ననఁగా శా. స. ౧౪౬౫ అగుశోభకృతు సంవత్సరములో చిలకమర్తి వల్లభాచార్యులకు "గోవాడ" అనుగ్రామ మిచ్చినట్లును, శా. స. ౧౪౬౭ మునకు సరియైన విశ్వావసుసంవత్సరములో కందాళ్లఅయ్యవార్లంగారికి అనుమర్లపూడి గ్రామము నిచ్చె ననియుం జెప్పి యున్నది. ఇట్లుగా వివరింపఁబడినపేరు లన్నియును, నసంగతము లని యెంచి కృష్ణరాయ నిర్యాణపద్యమును "ఆంధ్రకవిచరిత్రము"లో వలెనే శాలివాహన శతాబ్దమును పదునేనవశతాబ్దముగా నవరించుటకంటె నిట్టిభేదము లుండుట కేమైనను గారణము లుండునా? అని యూహించుట న్యాయమై యుండును. అట్టిసంవాదము కృష్ణరాయ చరిత్రములోఁ జేయవలసిన దగుటంజేసి దాని నిచ్చో వివరింప మానినాఁడను. కాని యీచరిత్రము చదివినపిమ్మట శ్రీనాథకవికాల

ములోఁగూడ నొకకృష్ణరాయ లున్నాఁడనియును, అతఁడును, అల్లసాని పెద్దనకవిసమకాలీనుఁ డగుకృష్ణరాయనివలెనే విశేషఖ్యాతిం గల్గి యుండె ననియును, అతనినిర్యాణము కొండవీటిసీమలో సర్వత్ర శా. వ ౧౩౭౮ గనే వ్యవహరింపఁబడుచున్న దనియును, ఈ కృష్ణరాయఁడు రావు సర్వజ్ఞసింగమనీనిసమకాలీనుఁడనియును, సింగమనీఁడు కృష్ణరాయని సామంతప్రభులలో నొక్కఁడుగా నుండి యతని స్తోత్రముచేయు బిరుదులలో నొకబిరుదును కృష్ణరాయఁడు దాసీపుత్త్రుఁడనుకారణము వలన నుచ్చరింప నొల్లక తుదిని సింగమనీఁడు ప్రాణంబులు విడిచె ననియును గలకథల కన్నింటికిని సమన్వయము కావలసి యున్నది. కృష్ణరాయనిర్యాణాదికముంగూర్చి చిరకాలము క్రిందటఁ బురుషార్థప్రదాయనీ పత్త్రిక పైపద్యానుసారమే యని నిష్కర్షించినది. కావున నీశ్రీనాథుని కాలములోని కృష్ణరాయ లెవ్వరనుదాని నిందు నిర్ధారణచేయక యిర్వురు కృష్ణరాయ లుండి రనుమాటమాత్రము జ్ఞప్తిలో నుంచుకొన గోరెదను.

ఆంధ్రపంచకావ్యకవులచరిత్రము

స మా ప్త ము.

శ్రీ ర స్తు.

క వి జీ వి త ము లు.

ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యకవులచరిత్రము.

14.

పింగళి సూరన.

ఇతఁడు ద్వ్యర్థికావ్యకర్తలలో మొదటివాఁడు. ఈతనికి ముందు ద్వ్యర్థికావ్యరచనకై వేములవాడ, భీమకవి యత్నించె ననిమాత్రము తెలియవచ్చునుగాని ఆగ్రంథము కొనసాగినట్లు తెలియదు. ఉన్నను అది యెచ్చటను దొరకుటయును లేదు.. ఈసూరనకావ్యములలోఁ బ్రథమమైనది రాఘవపాండవీయ మనుద్వ్యర్థికావ్యము. ఇది పుట్టినకొన్ని దినములకే భట్టు రామరాజభూషణునివలన హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమనుమఱియొకద్వ్యర్థికావ్య ముద్భవించినది. ఈరెండుగ్రంథము లైన పిమ్మట మఱికొందఱు కవు లాంధ్రంబున ద్వ్యర్థికావ్యములు రచియించుటకు యత్నించినారు. మూఁడర్థములు వచ్చునట్లుగాఁ గూడ కొందఱాంధ్రకావ్యములం జేసియున్నారు. కాని వాని కన్నిఁటికి నీపైరెండుగ్రంథములకు వచ్చిన వ్యాపకము గాని ప్రతిష్ఠ గాని వచ్చియుండలేదు. ఆధునిక కవులలోఁ బిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి యనునొకయాంధ్రకవి లంకావిజయ మనునామాంతరము గల "రావణదమ్మీయము" అనునొక ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించినాఁడు. ఇతఁడును తనసమకాలీనులలో విశేషవిఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁ డౌటంబట్టియు, గ్రంథ మతిప్రాగల్భ్య

తతో నొప్పటంబట్టియు నీతనిద్వ్యర్థికావ్యము బుధజనాదరణీయం బయ్యెను.

పై ముప్వురు గాక ద్వ్యర్థికావ్యకవులు కొందఱున్నను వారి చారిత్రములు వ్యాపకములో లేవుగావున వారిని వదలివేసి యీభాగములోఁ బైముప్వురుకవులచారిత్రములు మాత్రము తెలిసినవఱకు వివరించెదను.

పింగళిసూరనకవి వంశవర్ణనముంగూర్చి.

ఈకవి తాను ప్రథమమునలో రచియించిన రాఘవపాండవీయములోఁ దనవంశముంగూర్చి చెప్పికొని యుండలేదు. అనంతరగ్రంథ మగు కళాపూర్ణోదయములోఁ బలుఁగూడఁ జెప్పియుండఁ డయ్యె. పిమ్మట మఱి కొన్నిదినములకు దాను రచియించుటకు నేర్పఱచుకొనినప్రభావతీప్రద్యుమ్న మనుప్రబంధములోఁ దనవంశమంతయు సవిశేషముగఁ జెప్పెను. సూరనకవి తాను రచియించినగ్రంథములలో నావఱకు తనవంశావళి వర్ణింపకపోవుట యొకకొఱఁతగావున దాని నివారించెద నని ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నీక్రిందివిధంబునఁ జెప్పికొనియెను.

మ. జనముల్ మెచ్చఁగ మున్రచించితి నుదంచద్వైఖరిన్ గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీయము కళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియును మత్పిత్రాదివంశాభివ
ర్ణన లేమిం బరతుష్టి నా కవి యొనర్పం జాల నత్యున్నతిన్.

దీనింబట్టి ఆవఱకు సూరనకవిచే రచియింపఁబడినగ్రంథములన్నిటిలో నాతనివంశవర్ణనము లేనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న మనుగ్రంథము తనతండ్రిపేరిటనే కృతియిచ్చి అందుఁ గృతిపతివంశవర్ణనముగాఁ దనవంశమును వర్ణించికొనియెను.

సూరనకవి తండ్రిం గృతిపతిం జేయుట.

సూరనకవి తనతండ్రినిఁ గృతిపతిం జేయుటకు రెండుకారణము

లఁ జెప్పికొన్నాఁడు. అందు మొదటిది పితృభక్తి యని యీక్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియును.

క. తండ్రియ సుతులకు దైవం, బండ్రుగదా వేదవాదు లని వినియును నే
డిండ్రను వాండ్రనుబలెమా, తండ్రిఁ బరమపూజ్యుఁ గాఁగఁ దలపమి తగునే.

ఇఁక రెండవకారణము తనకంటెఁ జిన్న యగుతనతమ్ముండు గయావర్జనాదికముం జేసి పితృఋణవిముక్తుండు గాఁగఁ దా నట్లు చేయలేనైతి నని చింతించి పిదప తండ్రివంశమును వర్ణించి తన్మూలముగఁ దన తండ్రిని శాశ్వతనామునిఁ జేయుతలంపయియున్నది: దానిని సూచించుట క్రీక్రిందిపద్యములు వ్రాయఁబడినవి.

మ. గయలోఁ గాశి ప్రయాగ శ్రీగిరిని గంగాద్వార నీలాచ లో
జ్జయినీ ద్వారకలం దయోధ్య మధురన్ సంస్తుత్యపుణ్యస్థలా
గ్రియతన్ వెండియు మించునైమిశ కురుక్షేత్రాదులం దర్పణ
క్రియచే నాపినతమ్ముఁ డెఱ్ఱన యొనర్చెన్ దండ్రి కాహ్లాదమున్.

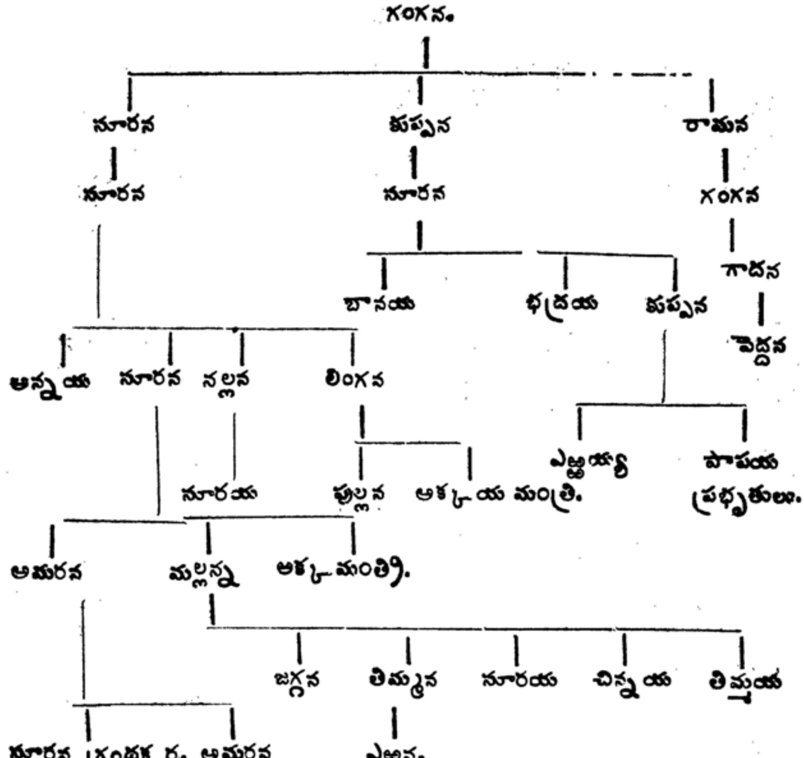
క. ఏను సుచిత్రపూజను నా, చే నైన ట్లొద్దియునఁ జేయఁగవలయుఁ గా
గానఁ గృతి నిచ్చి మేదిని, పై నెటపుదు నతనికీర్తి పరమేశుకృపన్.

→ సూరకవివంశావళి. ←

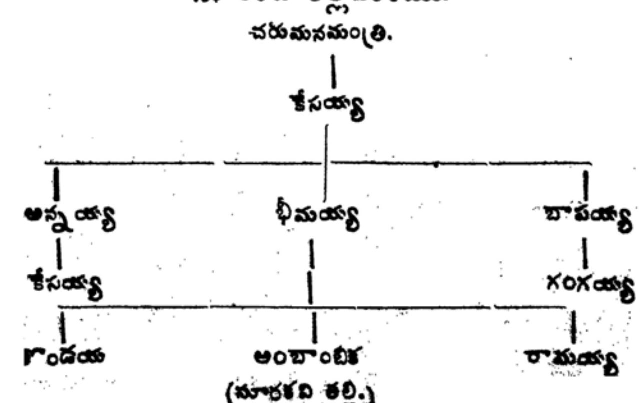
ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డైనట్లును, గౌతమగోత్రుఁడైనట్లును, ఇతనివంశనామము పింగళివారనియు సూరనయే చెప్పియున్నాఁడు. ఇతనివంశమునకు మూలపురుషుఁడు పింగళి గోకనామాత్యుఁడు. ఇతఁడు "పేకి" అనునొక క్షుద్రగంధర్వస్త్రీని దాసిగాఁ జేసికొనియె. నాఁట నుండియు నద్ది "పింగళిహారిపేకి" అని పిలువంబడుచు వచ్చెను. ఈపేకివృత్తాంతము గోకనామాత్యచరిత్రలో వ్రాసెదను. ప్రస్తుతమున సూరకవి వంశవృత్తము స్రీకింద వివరించెదను.

గౌతమగోత్రములో (ఆపస్తంబసూత్రము. యజుశ్శాఖ

పింగళిగోకన్న. ఇతనివంశమున

సూరకవి తల్లివంశము.

సూరనకవివంశచారిత్రము.

మూలపురుషుఁడు పింగళి గోకమంత్రి.

ఈగోకమంత్రి సూరనకవివంశజులకు మూలపురుషుఁ డని యీవఱకే చెప్పియున్నాఁడను. అతఁడు ప్రథమమున సంతానము లేక సూర్యదేవోపాసనఁ జేయుచుండఁగా నాసూర్యుఁడు గోకమంత్రిభార్య స్వప్నమున నొకబ్రాహ్మణవేషముతో వచ్చి యగపడి యొకదొండచెట్టు చేతి కిచ్చి యీచెట్టు భూమిలో నాటి పెంచితివేని యిది ఫలింపఁగల దని చెప్పె నఁట. అటుపిమ్మట నాగోకమంత్రి కనేకులు పుత్త్రులు కల్గి అతనివంశము దొండతీఁగె శాఖోపశాఖలుగా నల్లుకొనురీతినే పుత్త్రపౌత్త్రపరంపరలచేఁ బ్రకాశించెను. ఇట్టిగోకమంత్రిసంతతి కొన్నితరము లైనపిమ్మట ననేకస్థలములలో స్థిరపడి ఆయాగ్రామములే వంశనామమునుగా ధరించిరి. గోకనమంత్రి యుంటుసూర నాదువారికి మాత్రము పింగళివారనుగృహనామంబు నిల్చియుండెను. అనంతరకాలములో నీపింగళివారు కొందఱు గోదావరీతీరమందును, మఱికొందఱు కృష్ణాతీరమందును, పింగళిరామయ మొదలగువారు పల్నాటి సీమలోను, పాకనాటిసీమలోను, పింగళిగాదయాదులు గోకనమంత్రి యున్నచోట నుండిరి. సూరకవి మొదలగువారును గోకమంత్రికి నింటిపే రైనపింగళి యనుస్థలమునందే యుండి ప్రసిద్ధులైరి.

పేకికథ.

పిదప పింగళిగోకమంత్రి పేకి యనుగంధర్వస్త్రీని వశపఱుచుకొనిన ట్లొకగాథ దేశములో వ్యాపించి యున్నది. అయితే ఆకథ జనసామాన్యముగఁ బిశాచపుకథగా వాడుకొనంబడుచున్నది. కాని మంత్రయోగు లిట్టిగంధర్వవిద్యల వశపఱచుకొని వానివలన ననేకచమత్కారకార్యములఁ జేయించుట కలదు. యక్షిణీవిద్య యిట్టిశాబరదేవతోపాసనమూలముగనే చేయుచుండెదరు. యక్షిణి యనునామమునకు యక్షభార్య యని పేరు. అట్టియక్షిణులు పరివారముగాఁ గల్గుదేవతలు

గాంధర్వవిద్యలు. దీనిని వశపఱచుకొనినవారి కెల్ల నైహికసుఖములు లభియుండఁ గలవనియును, ఆముష్మికవిద్యల కివి విరోధకము లనియు మంత్రశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఈవిధ మగువిద్య నొకదానిని నొకమంత్రి వశపఱచుకొనె నని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁబడక

> "పేకి యనుదానిని దాసిఁ గఁ జేసె యోగి తా
> గుర్వనుభావుఁ డై"

అనియుండుటచేత నొకమంత్రి యోగియై యీగంధర్వస్త్రీని దాసిగఁ జేసె నని చెప్పియుండుటచే లోకములో వాడుకగా నుండు మఱియొకకథ మాంత్రికులు వాడుకొనునదియే యీపేకికథ యేమో యని తలంచెదను. ఆకథలోని విశేషము లేవియనఁగా, ఒకగంధర్వవిద్య నొకమాంత్రికుఁడు ప్రత్యక్షముచేసికొనియె ననియును, ఆవిద్య వలన నైహికసౌఖ్యముల నన్నిటి నంది తనకు నాముష్మికసుఖమును గల్గింపవలయునని యాగంధర్విని గోరఁగా నట్లేచేసెదనని చెప్పి మాంత్రికుని 'మరణకాలములో వియద్గమనమున నెత్తుకొనిపోయి కాశిలో గంగాతీరమం దాతని నుంచె ననియు నామాంత్రికుఁ డవిముక్తక్షేత్రమున మరణము నందుటంజేసి ముక్తుఁ డయ్యె ననియుం గలదు. ఇఁకఁ బామరజనసాధారణకథను వివరించెదను.

పింగళి వారి పేకికథకు మఱియొకయనువాదము.

దానింగూర్చి యిప్పుడును వాడుకలోనున్నకథను వివరించెదను. ఇక్కథ యెన్నివిధములచేత వదలించుకొనినను వదలనిమనుష్యులవిషయమై పింగళివారిపేకి వలె పట్టుకొనిన వదలఁ డని చెప్పెడునొక సామెత యయినది. దీనికి వాడుకలోఁ గలకథ యెట్లనఁగా:—

ఒకబ్రాహ్మణుఁడును అతనిభార్యయును గారణాంతరమున దేశాంతరమున నుండిరనియును. అవుడాబ్రాహ్మణునిభార్యకు పరిచారిక యొకతె కావలసివచ్చె ననియు అందుకుగాను ప్రయత్నము చేయుచుండ నీపేకి యనునది యొక స్త్రీవేషము వేసికొని తాను

చర్య చేసెదననియు, తన కాకప్రతి మున్నదిగావున ఆప్రతిను
జరిపినచో జీతబత్తెము లక్కఱ లేకయే సేవచేసెద ననుడు బ్రాహ్మ
ణుఁడు తెన్న యని దానిప్రతిముం దెల్పు మనియెనఁట. అపు డాపేకి
తనకు విరామము లేకుండ సర్వకాలమును పనులు చెప్పుచుండుప్రభుని
గాని అన్యులఁ దాఁ గొలువ ననునదియే తనప్రతి మని తెల్పె. దాని
కా బ్రాహ్మణుఁ డెంతయు వంతసించి చెప్పినపనులు చేయలేనిపరిచారకు
లే దొరకుచుందురుగాని యిట్లు పనిచెప్పకున్న నుండ ననుచాకిరులు
కుదురరు. పని చెప్పుట సులభమే చేయుటయే కష్టము. అని విచారించి
"చెప్పినపని చేయ లేకున్ననో" అని సంప్రశ్నము చేసెను. "ఎడ తెగకుండ
పనిచెప్ప లేకున్ననో" అని పేకి తిరుగ ప్రశ్న చేసెను. దానికి బ్రాహ్మణుఁడు
నవ్వి యోడిపోయినవారికి తగినట్లుగా నాలోచించవచ్చు ననియె. అం
దులకు పేకి సమ్మతించి ఆ బ్రాహ్మణునికడ పరిచారికగాఁ గుదిరెనఁట ఆ
నిమునము మొదలా బ్రాహ్మణుఁడు పనులు చెప్పుటకుఁ బ్రారంభించి త్వ
రలో వంటచేసి వడ్డించి యింటిపను లన్నియుఁ జేయు మనుడుఁ బేకియు
నట్లే యని అతిశీఘ్రముగఁ గార్యముల నన్నిటిం జేసి మఱియేమిపని
చెప్పెద వని యడిగెను. అప్పటికిం జేయవలసినపను లేమియుఁ జేయు
నవి లేక బ్రాహ్మణుఁడు ఆలోచించుచుండ నాతనిభార్య నవ్వి మాదొ
డ్డిలో రెండుబావు లున్నవి. అందులో నీరంతయుఁ దోఁడి తెల్లవాఱునంత
లో మాపొలములన్నియుఁ దడిపి రమ్మనీ చెప్పిపంపెను. పేకియు నటు
లనే తెల్లవాఱులోపలఁ బొలమంతట మళ్లు కట్టి నూతులలో నుండు
నీరంతయు రెండు మోటగూనలతోఁ దోఁడి ఆమళ్లు తడిపి సూర్యోదయ
సమయమునకుఁ దిరిగి తనప్రభుని దర్శించి యేమిపని చెప్పెద వని సం
ప్రశ్నించెను. దానిం జూచినతోడనే ఆ బ్రాహ్మణుఁడు భయాక్రాంతుఁడై
నిత్యకృత్యములు చేయు మని చెప్పి భోజనాదికము లైనపిమ్మట మఱి
యేదియో యొకపని కల్పించి పేకిని పంపి తానును తనభార్యయును
రాత్రివేళ నొకనిర్జనస్థలంబున కుం బోయి విడిసియుండిరి. పేకి [illegible]

చెప్పఁబడినపని నెఱవేర్చి తనప్రభునికడకు వచ్చి యతఁడుగాని అతనిభార్యగాని యింట నుండు పరికరములుగాని అచ్చో లేకుండుటచేత యజమాని పలాయితుఁ డయ్యె నని గ్రహించి అతఁ డున్నస్థలంబును గనిపట్టి అతనియింట నుండునొకతాటిదూలు పదుగురు మగవారైనఁ గదల్పలేనిదాని నూఁడబెఱికి నెత్తి కెత్తుకొని మఱునాఁడు సూర్యోదయమునకు బ్రాహ్మణునిఁ జేరి "ఏమయ్యా! నీవు సంసారివి కావా" నీయింటిలో నుండుసమస్తవస్తువులును జాగ్రత్త చేసికొని యేమికారణమున నీదూలు వదలి వచ్చితివి. గ్రామమందు దొంగలభయము విశేషము గదా అని యిది తెచ్చితి నని పల్కె. దాని కాబ్రాహ్మణుఁడు వెఱగంది పేకి మనుష్యస్త్రీ కాదు. బ్రహ్మరాక్షసియో, కామినీగ్రహమో అయియుండును. అటులైన నింక జీవితేచ్ఛ లేదని భయాక్రాంతుఁడై తలకట్టికొని పండియుండఁగా నపు డాబ్రాహ్మణునిభార్య పెనిమిటి నూరార్చి తాను పేకిచేతఁ బరిచర్యఁ గొని దాని నోడించెద నని పెనిమిటికి ధైర్యంబు చెప్పఁగా బ్రాహ్మణుఁడు కొంత తేటెనఁట. పిమ్మట నాబ్రాహ్మణి తాను అభ్యంగనస్నానము చేయవలయుంగావున నుష్ణోదక ముంచు మని పేకిం గోరి తలకు తైలము రాఁచుకొని వెండ్రుకలు చిక్కు తీయించుకొని యూడినతలవెండ్రుకల చిక్కు పేకిచేతి కిచ్చి యీ వెండ్రుకలం గొనిపోయి ఒక్కొక్కదానిచే తెగకుండ పీడఁదీసి కదురువలె నిలువంబడునట్లు తోమి తేవలె నని ఆజ్ఞ యొసంగె. అపుడు పేకి తలవెండ్రుకల తుట్టెను తీసికొని యొక యేటి యొడ్డునఁ గూర్చుండి యొకటియైనఁ జెగిపోకుండ నన్నిటిని పీడఁదీసి దూరదూరముగ నుంచి యొక వెండ్రుక నిలువంబెట్టుటకు గోటితో లాగిచూచెను. ఆ వెండ్రుక చుట్టఁకొనిపోయెను. అది బాగుగ నుండలేదని దానిని నీటిలో ముంచి పులుసు పెట్టి మరలఁ దోమి గోటితో మఱియొకపర్యాయము లాగిచూచెను. అపు డది మఱి రెండుచుట్లు పడుటకుఁ జింతించి మఱియు మఱియు లాగి నిలువంబెట్టుడు నది మఱియును జుట్టుకొనిపోవుచుండ

వంత నావెంటనిక గొని నిప్పుసెగ చూపి నరిచేయంబోవ నది చూర్ణ
ముకాఁగాని ట్లొక వెండ్రుక చెడుటకు భయపడి, అన్నియు నట్లే చెడు నని
పేకి విచారించి చెప్పినపని పూర్తిచేయనిది తనప్రభువులకడకుం బోయినఁ
బ్రతిజ్ఞాభంగ మగునని యెంచి తిరుగ వారలకుఁ గాన్పించకుండఁ బలా
యిత యయ్యెను.'' అని, యొకకథ గలదు.

పైకథ యంతయు నాలోచింపగా నిది చమత్కారార్థము కల్పిం
చఁబడియుండునుగాని యథార్థము కా దని తోఁచెడిని. అయినను లో
కములోనివాడుకనుగూడ మనము తెలియఁజేసినాము. దేని నెట్లు గైకొ
నవలయునో బుద్ధిమంతులు దాని నట్లే కైకొనియెదరుగాక. ఈపేకివృ
త్తాంతము చెప్పితిమి కావున నిఁక గోకనమంత్రిచరిత్రము ముగింపము.
అయితే పైపద్యములో "నరసె గోపకుమారుని ఖడ్గవర్ణనము'' అను కథ
మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. దీనిం బట్టిచూడ నీగోకనమంత్రి కవిత్వ
మునందును ప్రజ్ఞ కలవాఁడని నిశ్చయించి చెప్పవలసియున్నది. అతని
కవిత్వవిశేషములు సూరకవికే తెలిసియుండక పోవచ్చును ఇఁక మన
కెట్లు తెలియఁగలవు. కావున నావృత్తాంతము వ్రాయఁజాలము.

⇸ గోకనమంత్రి వంశములోని సూరకవిశాఖ. ⇷

పైగోకమంత్రి వంశస్థు లనేకశాఖలైరి. వారిలోగంగయమంత్రి
నుండి సూరకవిశాఖ విభజింపఁబడినది. ఈగంగయమంత్రికి బంగరుశా
మ గలకుంచెలు,పల్లకి మొదలగు సర్వాంగసమృద్ధితో నొప్పు రాజ్యలక్ష్మి
సంప్రాప్తమయ్యె నని కలదు. అందుల కారణము వ్రాయఁజాలము. గం
గమంత్రి మనుమనికుమారుం డగుసూరయకవియును, శివభక్తిపరాయ
ణుఁ డైన ట్లీక్రిందపద్యమువలనం గాన్పించు.

క. వాఁరలకు నగ్రజుం డగు, సూరయ సూరప్రభుండు సుకవిత్వపదా,
 గార శివభక్తి వినయో దారత్వాదులఁ బ్రసిద్ధతముఁ డై మించెన్.

సూరన కుమారుం డగునమరన మంత్రి కుమారుఁడు మనచరి
త్రకుఁ బ్రధానుఁ డగుసూరకవి. ఇతఁడు తనతాత యగుసూరకవి ప్రతి

ష్ఠానిల్చ ననియు నంతకంటె నధికుఁడై యుండెననియుం జెప్పవలసియున్నది. అట్టియాధిక్యమునకుఁ గారణములు ముందుచితస్థలంబున వ్రాయుదును.

నూరన కాలవిమర్శనము.

దీనివిషయమై యిదివఱలో నీనూరకవి చారిత్రము వ్రాసినదక్షిణామూర్తిపండితుఁడును, ఆంధ్రకవిచరిత్రము వ్రాసిన కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులును విశేషముగఁ జర్చించి యుండిరి. అందాయుభయులసిద్ధాంతములు వేర్వేఱుగ నిట వివరించి అనంతరము నాసిద్ధాంతముం దెల్పెదను.

దక్షిణామూర్తిపండితుఁడు వ్రాసినదానిలోఁ గళాపూర్ణోదయ కృతిపతి యగునంద్యాలకృష్ణరాయల కన్నయగు తిమ్మరాజు విజయనగరాధిపతి యగుసదాశివరాయనికాలమునందు నంద్యాల కధిపతియై యున్నట్లును అది శా.స. 1490 (A.D.1490 + 77=1567) మనియు నొకచోటఁ జెప్పి అనంతరము వేంకటపతిరాయలు పెనగొండయందు సింహాసనాసీనుఁడై యుండఁగ నంద్యాలను పైకృష్ణరాయ లేలుచున్నట్లు నంద్యాలగ్రామచరిత్రమునందు వ్రాయఁబడి యుండె నని తెల్పి వెంకటపతిరాయల కాలము క్రీ. శ 1585—77=(1508 శా. స.) ప్రారంభమై క్రీ.శ 1614—77=(1537 శా.స.)రమున ముగిసె నని చెప్పియుండె. ఇట్లు చెప్పి అనంతరము నూరకవి రాఘవపాండవీయము రచియించునప్పటికిఁ జిన్నవయస్సులో నుండె ననియు నాగ్రంథముం బట్టి చూడ నూరకవి చాలకాలమువఱకు జీవించియున్నట్లును అనఁగా శా స.1465 మొదలు శా స. 1523వఱకు నని సిద్ధాంతీకరించెను.

పైదానిలో మనయభిప్రాయము తెలుపవలసియున్నది. అందు వ్రాయఁబడినప్రకారము కరిమద్దుల గ్రామశాసనములోని తిమ్మరాజు కృష్ణమరాజు నన్న యే అగునేని కృష్ణమరాజుకాలము దానింబట్టి యూహింప ననుకూలముగనే యున్నది. అయినను ఇతరములైన

యాధారములు లేనిది ప్రత్యేకము పై (లోకల్ రికార్డుస్‌లోని) వ్రాఁతలను నమ్మి సిద్ధాంతము చేయఁగూడదు. ఆవృత్తాంతములు తత్కాలీనులవలన వ్రాయఁబడక ఇప్పటికి నూఱుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నున్న యాగ్రామజనులవలన విన్నవృత్తాంతములఁ బట్టి వ్రాయంబడినవి. ఒకవేళ పైకథలు నమ్మఁ బడినను పింగళిసూరనకవి కళాపూర్ణోదయముం జేసినకాల మది యే యని చెప్పుటకుఁగాని అప్పటికే అతఁడు ముదుసలి కాక యుండె నని చెప్పుటకుఁగాని ఆకథ చాలదు. శా. ౧౪౫౦ సం. నాఁటికే సూరకవి కళాపూర్ణోదయమును రచించి అప్పుడు అధికారము చేయుచున్నతిమ్మరాజు తమ్ముండగుకృష్ణరాయలకుఁ గృతి యీయవచ్చునప్పటికే సూరకవి మిక్కిలి ముసలివాఁడై యుండవచ్చును. కళాపూర్ణోదయము కృతి నందినకొంత కాలమునకుఁ గృష్ణరాయఁడే ప్రభుండై వెంకటపతిరాయలు పెనుగొండలో రాజ్యముచేయుచున్న కాలములోఁగూడ నుండవచ్చును. ఇంతమాత్రమున సూరనకూడ వెంకటపతిరాయల కాలములోనివాఁ డని యూహింప వీలుపడదుగదా శా. ౧౪౫౦ నాఁటికే సూరకవి యేఁబది అఱువదిసంవత్సరములయినవాఁ డయ్యేనేని అతనిజననకాలము శా. స ౧౪౭౦ గలకాలమై యుండును. అప్పుడు సూరకవి పదునేనవ శతాబ్దపూర్వఖండములోనివాఁ డని చెప్పవలసియుండునుగాని పదియాఱు పదునేడు శతాబ్దములలోనివాఁ డనునట్లు నిశ్చయింపఁగూడదు. కావున నీసిద్ధాంత మంగీకరింప వీలుపడదు.

ఆంధ్రకవిచరిత్రముపై విమర్శనము.

ఇఁక నాంధ్రకవిచరిత్రములోఁ జేయంబడినసంవాద మీపైదానికంటె విపులముగా నున్నను పాఠకునకు మఱియును దిగ్భ్రమ నందించును. కావున దానిలోనియంశములను వేర్వేఱుగ వివరించి దానిపైఁ బూర్వపక్షములం దెల్పెదను. గుణగ్రాహులు లాసిద్ధాంతములోఁ గలభేదములు కనిపెట్టెదరు గాక

ఆంధ్రకవిచరిత్రాంశములు.	పూర్వపక్షములు.
(౧) కృష్ణదేవరాయని యాస్థాన కవీశ్వరులలో నీనూరనకవి యొక్కఁ డని కొందఱు చెప్పుదురుగాని అతఁ డాకాలమునందు గాని ఆసంస్థానమునందు గాని యున్నట్లు నిదర్శనము లేమియుఁ గానరావు. ఈనూరకవి పదునాఱవ శతాబ్ద మధ్యమున నున్న ట్లూహించుట కనేకనిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి.	(౧) ఏసంస్థానము లోనైనను అందుండు కవీశ్వరు లందఱును ఆసంస్థానాధిపునిపైకృతి నిచ్చునాచారము లేదు. పూర్వకాలములో ముసలివారుగా నుండుకవీశ్వరులే కృతి యిచ్చునాచారము కాన్పించును. నూరనకంటె ముసలికవు లిర్వురు మాత్రమే కృష్ణరాయలను మనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణ గ్రంథములకుఁ గృతి పతింజేసిరి. అంతమాత్రమునఁ గృష్ణరాయని యాస్థానములోనిఁక యితరకవులు లేరని చెప్పఁగాఁ గృష్ణరాయల సంస్థానములో ననేకులు కవులుండి రనుజగద్వ్యాపకమగుప్రతీతి యంతయు నబద్ధము కావలసి వచ్చును. పైగ్రంథకర్త లిర్వురు గాక కృష్ణరాయలసభలో కవులుగా నున్నయితరు లెవ్వ రని యొకశంక జేసి యుంచెదము.
(౨.) నూరనకవి కళాపూర్ణోదయమును నంద్యాలసంస్థానాధిపతియు నార్వీటి బుక్కరాజు సంతతిలో నతని కాఱవ పురుషుఁ డగుకృష్ణరాయులకుఁ గృతి యిచ్చె ననియు, నార్వీటిబుక్కరాజు కాలము క్రీ. శ. 1473-77 (శాస. 1396) మొదట క్రీశ. 1481-77 శా. స. 1404 వఱ	(౨.) ఈప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పుటకుఁ బూర్వము విజయనగరమున నధికారము చేసిన ముఖ్యు లగుప్రభువులకాలనిర్ణయము చేయవలసియున్నది. అది యిదివఱకే ప్రభుత్వమువారివలన శాసనాదికముల సహాయమున నిర్ధారణ చేయఁబడియుండెఁ గావున నందు

కును రాజ్యము చేసెననియును, అతనిపిమ్మట రాజ్యము చేసిన యతని సంతతిలోని నల్గురు రాజులకును పురుషున కిరువది (20 years) సంవత్సరముల వంతున లెక్కింపఁగా వారిపిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన కృష్ణరాయలు క్రీశ. 1560-77 శా. స. 1483 ప్రాంతమున నున్న ట్లెంచవలయును.

లోని ముఖ్యాంశముల నీక్రింద వివరించెదను. (see R. Sweil's lists Antiquities of the Southern India Vol II) ఎట్లన్నను:—

	క్రీ. శ. శా. స.
బుక్క రాజు No I.	1300-77=1223
బుక్క రాజు No II.	1354-77=1277
బుక్క రాజు No III.	1369-97=1292
కృష్ణరాయలు	1509-77=1432 మొదలు. 1530-77=1453
సదాశివరాయలు	1542-77=1465 మొదలు. 1563-77=1486
తిరుమలదేవరాయలు	1567-77=1490 మొదలు. 1577-77=1500
శ్రీరంగరాజు	1572-77=1495 మొదలు. 1584-77=1507
వేంకటపతి రాజు	1585-77=1508 మొదలు. 1614-77=1537

అనియున్నది. దీనింబట్టి చూడ బుక్కరాజనామములలోఁ జివర నున్న యతఁడుగూడ క్రీ.శ. 1369 అనఁగా శా. శ. 1292 నకు పిమ్మట నున్నట్లుగా కానరాఁడు. కాఁబట్టి బుక్కరాజుకాలము క్రీ. శ. 1473 మొదలు క్రీ. శ. 1481 వఱకు అని చెప్పిన ఆంధ్రకవిచరిత్రములోని కాల

నిర్ణయము నిలువదు. * చారిత్రములో రాజులయొక్క అధికారకాలము నిర్ణయించవలసి వచ్చినప్పుడు దామాషాగా నంగీకరింపఁబడిన సంవత్సరములు 15 (పదునేను) అని పురాణచరిత్రకారులందఱియొక్కయు మతమై యున్నదిగాని అది 20 (యిరువది) కాదు. అట్లు పదేను సంవత్సరముల లెక్కను బుక్కరాజు తరువాత రాజ్యము చేసిననల్గురు రాజులకు నఱువది (60) సంవత్సరము లైనది. క్రీ. శ. 1369 సంవత్సరమునకు పై సంఖ్య కలుపఁగా క్రీ. శ. !429 లేక 1430 (శా.స. 1353) అయినది. ఇది నంద్యాలప్రభుం డగుకృష్ణమరాజు రాజ్యారంభసమయము కావలయును. ఇది ఆంధ్రకవిచరిత్రములో వ్రాయంబడిన కాలమునకు నూటముప్పది సంవత్సరములు పూర్వమై కాన్పించుచున్నది. కాఁబట్టి దీనిం బట్టి నంద్యాల కృష్ణరాయల కాలముగాని అతని కాలీనుఁ డగుపింగళి సూరకవి కాలముగాని నిశ్చయింప వీలుపడలేదు.

(3.) ఈకృష్ణరాజు విజయనగరమును సదాశివరాయలు పాలించుచుండిన కాలములో నంద్యాలరాజైనట్లు కానఁబడుచున్నది.

(3.) ఈకారణముచేత సూరకవి అతనికిఁ బూర్వుఁ డైనయచ్యుతదేవరాయల కాలములోఁ గాని అచ్యుత దేవరాయులతో సమాన కాలములో వ్యవహరించిన కృష్ణరాయల కాలములోఁ గాని లేఁడని చెప్ప వీలుపడదు గదా. న్యూయలుదొరలిష్టులప్రకారము క్రీ. శ 1528 వత్సరము మొదలువిజయనగరములో నీయఁబడిన శాసనములను బట్టి కృష్ణరాయలు, అచ్యుతరాయలు నుభయులుగూడ విజయనగరసంస్థానాధిపతులు గా నున్నట్లు కానుపించును.

* ఈకవిచరిత్రము లోపలనే కృష్ణరాయల చరిత్రము వ్రాయుచో నీబుక్కరాజు కాలము నేను పైన వ్రాసిన విధముగనే యున్నది. కాని సూరకవి చరిత్రములో మాత్రము దానికి మఱియొకపాఠాంతరము కాన్పించును. దీనికిఁ గారణ మూహింపలేను.

(౮.) ఈకృష్ణదేవరాయల యనంతరము ౧౫౩౦ సంవత్సరమున రాజ్యమునకు వచ్చినయచ్యుత దేవరాయలు ౧౫౪౨ సంవత్సరమున మృతి నొందెను. ఆకాలమునందు సదాశివ దేవరాయలు బాలుఁడౌటచేత రామరాజతనిని సింహాసన మెక్కించి రామరాజు౧౫౬౫ర సంవత్సరమున మృతినొందెను. సదాశివరాయఁడు ౧౫౬౭ సంవత్సరమున మృతుఁడయ్యె. ఆసంవత్సరమునందే తిరుమల దేవరాయఁడు విజయనగరమును విడిచి పెనుగొండఁజేరి ౧౫౬౫ లో పెనుగొండరాజ్యము స్థిరపర్చి ౧౫౭౨ సం. మునందు లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ౧౫౭౨ సంవత్సరమున నతని పుత్త్రుఁ డైన శ్రీరంగరాజు రాజ్యమునకు వచ్చి ౧౫౮౫సంవత్సరము వఱకును రాజ్యము చేసెను. ౧౫౮౬ సంవత్సరమున నాతని తమ్ముఁడు వేంకటపతి రాజు సింహాసనమునకు వచ్చి తనరాజధాని పెనుగొండనుండి చంద్రగిరికి మార్చెను. ౧౬౧౪ సంవత్సరములో సంతానము లేనివాఁడై మరణము నొందెను.

(౮.) దినిలోనిసంగతులు చూడ నందుఁ గలకృష్ణరాయఁడు సదాశివదేవరాయలు విజయనగరమును పాలించుసమయములో నున్నాఁడని చూపించుటకై చాలియున్నవి. కాని విజయనగరరాజులజననమరణకాలములం దెల్పుటకుఁ గాదు. పైకథలోఁ దెల్పఁబడినకాలనిర్ణయము న్యూయల్ దొరగ్రంథములోని కాలనిర్ణయ పట్టికలకు మిక్కిలి సరిపడి యుండలేదు. అట్టిదానిం గూర్చి ప్రస్తుతము మనము సంవాదింపఁ బనిలేదు. కావున నే నిపుడు సిద్ధాంతమునకు సమాధానము చెప్ప విడిచెదను. ఇవి యన్నియు యథార్థములే యనుకొన్నను అవి సూరకవికాలమును నిర్ణయింపం జాల వని మాత్రము విస్పష్టముగాఁ జెప్పవలసియున్నది.

(౯.) నంద్యాలరా జైనకృష్ణమరాజు సదాశివదేవరాయని కాల

(౯.) నంద్యాల రా జైన కృష్ణమరాజు సదాశివరాయలు వీరికాలము

ముపాఁడై నందున నతని రాజ్యకాలము ౧౫౬౪ సంవత్సరమునకు లోపల నారంభ మైయుండును. కాఁబట్టి పింగళి సూరన్న నంద్యాల సంస్థానమునం దుండి కృష్ణరాజునకుఁ గళాపూర్ణోదయము నంకితము చేసినకాల మించు మించుగా ౧౫౬౦ సంవత్సరప్రాంత మని చెప్పవచ్చును.

లలో సింహాసనము నెక్కినవాఁడై నం గావచ్చును. రాజు కాకపూర్వము కృతి నందఁ గూడ దనుని బంధన లేనిచో నంతకుఁ బూర్వమే కష్ణరాయ లీకళాపూర్ణోదయ కృతి నందియుండవచ్చు ననుసూహ నది యెట్లు బాధించఁగలదు? కాఁబట్టి నంద్యాల కృష్ణంరాజు రాజ్యకాలమునుబట్టి పింగళి సూరనకాలనిర్ణయము చేయఁబడఁ గూడ దని యింకొకసారి చెప్పెదను.

(౬.) ఈసదాశివరాయఁడు అచ్యుతదేవరాయనికుమారుఁ డైనట్లు కొన్ని శిలా తామ్రశాసనముల యందుఁ జెప్పఁబడియున్నది కాని కృష్ణామండలములోని సత్తెనపల్లితాలూకాలో దొరకిన శా. స. ౧౪౮౨ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. ౧౫౬౦ సంవత్సరపు తామ్రశాసనములో నతఁడు రంగరాజునకు తిమ్మాంబకు పుత్త్రుఁడైనట్లును రామరాజునకు మఱఁదియైనట్లు నున్నది.

(౬.) ఇం దుదాహరింపఁబడినశిలాశాసనము కృష్ణామండలము లోనిదిదియై కన్నడరాజ్యములో దొరకిన యనేకశిలా తామ్రశాసనములఁ బూర్వ పక్షమునే యు నదియై యున్నది. కాఁబట్టి కన్నడరాజులు ఆరాజ్యములో నిచ్చిన శాసనములు యథార్థములుగాని ఈసత్తెనపల్లితామ్రశాసనము నమ్మఁగూడదు. విజయనగర రాష్ట్రచారిత్రములోఁ గాలనిర్ణయములోఁ గల్గినచిక్కు లిక్కడఁ జెప్పుట యప్రస్తుతము గనుకను, ఈసంవాదము సూరకవికాలనిర్ణయమునకు నిరుపయోగము గనుకను సమాధానము వ్రాయమానెదను.

(౭.) పైఅంశములోని రంగరాజు అనునది ప్రమాదజనిత మేమో? నంద్యాల కృష్ణమరాజు వేంకటపతి రాయల రాజ్యారంభదశలోను జీవించి యున్నాఁడఁట. అందుచేత నతఁడు ౧౫౮౫సంవత్సరమునకుఁ దరువాతఁ గూడ నల్పకాలము రాజ్యమేలి యుండును.

(౭) రంగరాజు పేరు ప్రమాదజనితమే కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. అది ప్రస్తుతము మనకథకు సంబంధింపదు. నంద్యాలకృష్ణమరాజు వెంకటపతిరాయల రాజ్యారంభదశలో రాజ్యము చేయుచుండినవంతవఱకును సూరకవి బ్రతికియున్నాఁడని చెప్పుట కది చాలదుగదా.

(౮.) కళాపూర్ణోదయములోఁ గృష్ణమరాజుతాత యయిననారపరాజు కుతుబ్ ముల్కును కొండవీటియొద్ద నోడించినట్లున్నది. ఈకుతుబ్ ముల్కు గోలకొండలో కుతుబ్ షా రాజవంశమును స్థాపించెను. ఇతఁడు క్రీ.శ. ౧౫౧౨-౭౭(=౧౪౩౫ శాస.) మొదలు ౧౫౪౩-౭౭= (శాస. ౧౪౬౬) వఱకును గోలకొండయందు రాజ్యముచేసెను. కృష్ణదేవరాయని కాలములోఁ గొండవీటి దగ్గఱ జరిగినపైయుద్ధము క్రీ శ ౧౫౧౨-౭౭ శా స. ౧౪౩౫ (సంవత్సరమం దనుటచేత నాతనితో యుద్ధము చేసిననారపరాజు మనమఁడైన కృష్ణమరాజు తర్వాతను ముప్పదిన లువదిసంవత్సరములకు రాజ్యము చేసె ననుట సత్యమునకు దూరమై యుండదు. కాఁబట్టి దీనింబట్టియు సూరకవి౧౫౬౦ స. ప్రాంతమునను న్నట్లు నిశ్చయించవలసియున్నది.

(౮.)ఇది నిజమైనగాథయే కావచ్చును. ఇదియును సూరకవికాలనిర్ణయము చేయుటకుఁ జాలియుండదు. నారపరాజునకు నిరువది సంవత్సరముల లోపున కొమారుఁడును నలువది సంవత్సరములలోపున ఆకుమారునివలన మనుమఁడును గలిగి యుండవచ్చును. ఆమనుమఁడు తన యిరువదియవసంవత్సరమునఁ గళాపూర్ణోదయము కృతినందిన నప్పటికి నారపరాజునకు ౫౪ సంవత్సరము లుండవచ్చును.

అప్పుడు నారపరాజు యుద్ధములోనికిం బోవచ్చును. నారపరాజుతో సమానవయస్కుఁ డగుసూరకవి నారపరాజు మనుమనిపేర కృతియు నిచ్చియుండ వచ్చును. కావున నిదియును సూరకవికాలమును కృష్ణరాయలకాలమును కా దని నిశ్చయించుటకుఁ జాలి యుండదు. పూర్వకాలములో గొప్ప యుద్యో

గము లనఁగా సేనాధిపత్యములును మంత్రిత్వములును నలుబదియేఁబది సంవత్సరములు గడచినవారికిఁగాని లభియించెడు నాచారము లేదు. కాఁబట్టి పై కథలో సూరకవి సదాశివరాయల కాలములోనివాఁడనుట కేమాత్రము చాలియుండ లేదు.

(౯.) ఈవిషయమునే రాఘవపాండవీయములోని కృతిపతివంశాను వర్ణనమునుండియు నొక విధముగా నూహింపనై యున్నది. ఈగ్రంథము కర్నూలుమండములోనిఆకువీడుసంస్థానాధిపతి యైన పెదవేంకటాద్రి కంకితము చేయఁబడినది. ఈ వేంకటాద్రికి తాత యైనయిమ్మరాజు రాజమహేంద్రవరమును జయించినట్లున్నది. రాఘవపాండవీయ కృతిపతితాత యగుతిమ్మరాజును, కళాపూర్ణోదయకృతిపతితాత యగునారపరాజును కృష్ణదేవరాయని కాలములో నాతనికి లోఁబడినసామంతరాజులై యుండి అతనితోఁ గలసి సేనాధిపతులుగా మహమ్మదీయులతో యుద్ధములు చేసి రని తెలియవచ్చుచున్నది. ౧౫౧౫-౧౬ (శా. స. ౧౪౩౭) సంవత్సరమునందు కృష్ణరాయలు రాజమహేంద్రవరమును జయించెను. కాఁబట్టి

(౯.) రాఘవ పాండవీయములోని యీగాథలవలన నిమ్మరాజు కృష్ణరాయల సేనానిగా కనుపడదు. అందు,

క. రాజమహేంద్రవరాధిపు
రీజైత్రవిచిత్రములఁ బరిభాసితుఁడై,
యాజిఘనుండాయిమ్మమ
హీజానిప్రసిద్ధిఁగాంచె నెంతయుమహిమన్.

అనియున్నది. దీనింబట్టి యీ యిమ్మరాజు స్వయముగనే రాజమహేంద్రవరమును జయించినట్లు కాన్పించును. కృష్ణదేవరాయనివంటి రాజాధిరాజునకు సహాయులుగా నుండినయితరసామంత ప్రభువులను వర్ణించుచో నతని ప్రభుని పేరు వక్కాణింపకుండుట యుండదు. అది యెంతమాత్రము లేదు. కావున నీగాథ విశ్వసనీయము కాదు. దీనింబట్టి సూరనకవి కాలనిర్ణయము జేయ ననువుపడదు.

యిమ్మరాజుకాలమునం దాతనితం
డుండియుండనోవు. దీనింబట్టి చూ
చిన సూర నార్యునికాలము పైనిఁ
జెప్పఁబడినదే యయి యుండును.

(౧౦) విజయనగరరాజ్యము చెడక ముందు అనఁగా ౧౫౬౪-౭౭ (శా. ౧౪౮౭) సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే రాఘవపాండవీయము రచియింపఁబడినట్లూహించుటకు "వడిగలతనాన" అనుపద్యము చాలి యుండును.

(౧౦) ఇందలిపద్యము విజయనగర రాజ్యము బాగున్నసమయమును గాని చెడిపోయిన సమయమును గాని సూచింపదు.

"క. వడి గలతనాన నీగిని
విడిముడి ప్రత్యాభవమున విజయనగరిలోఁ,
గడు నెన్న నేర్వఁగలమే
నడకల పెదవేంకటాద్రినడవడు లొప్పన్."

దీనిలో విజయనగరపట్టణములో పెదవెంకటాద్రి యెన్నఁ దగుమనుజుఁ డని యున్నదికాని విజయనగర రాజ్యమునకు నది ముఖ్యపట్టణముగా నున్నప్పు డని లేదు. విజయనగరము చెడిపోయినను ఆగ్రామవాస్తవ్యులు మఱియెక్కడో నుండుసమయములో వారి గౌరవము చెప్పునప్పు డిట్లు చెప్పుట కేమియాక్షేపణ గలదు.

ఇదియాయూరిలోని గొప్పగృహస్థులం జెప్పునపు డీతఁడు తగినవాఁడని చెప్పినపద్యముగాని యంతకెక్కుడుగ దాని కర్థము కల్పింపఁగూడదు. దీనివలన సూరకవి కాలము తేలదు.

(౧౧) కృష్ణరాయునికాలములో నున్న ధూర్జటికవి మనుమఁ డగుట

(౧౧) కృష్ణరాయని కాలములో ధూర్జటికవి యున్నందులకు ధూర్జ

మారధూర్జటి కృష్ణరాయవిజయమును రచించి ఆకు వీటి. చినవేంకటరాయనికిఁ గృతియిచ్చెను. ఈ చినవేంకటరాయలు రాఘవపాండవీయములో వర్ణించఁబడినకృతిపతి తమ్ముఁ డైన చినవేంకటాద్రియే అయినపక్షమున నీపద్యము పైకాలమును స్థిరపఱుచుచున్నది.

(౧౩) గ్రంథస్థము లైనయీనిదర్శనములు కాక సూరకవి అల్లసాని పెద్దన్నమనుమరాలిభర్తయను కట్టుకథకూడ అతని కాలము పైఁ జెప్పినదే యని నిశ్చయము చేయుచున్నది. అల్లసాని పెద్దన కృష్ణ దేవరాయని యనంతరమందనఁగా ౧౫౩౦-౨౨. (శా. స. ౧౪౫౩) సంవత్సరమునకు తరువాతఁ గూడ జీవించి యున్నందున సూరన్న అల్లసానిపెద్దన్న మనుమరాలి మగఁ డైన నుకావచ్చును.

టి కృత మగుకాళహస్తి మాహాత్మ్యములో నాధారములు లేవు. అతనిమనుమఁ డని చెప్పఁబడునీ కుమారధూర్జటివలనఁ గృతినందిన చినవేంకటరాయలు రాఘవపాండవీయములో వర్ణింపఁబడినకృతిపతికిఁ దమ్ముం డనియు నెందును గానరాదు. ఈరెంటివలన సూరకవి కాలమును నిర్ణయింపరాదు.

(౧౩) కట్టుకథ యైన నిది సూరకవి కాలనిర్ణయమును చేయుటకుఁ జాలియున్నది. అల్లసాని పెద్దనకు మనుమరా లుండవచ్చును. ఆమె పౌత్త్రియో దౌహిత్రియో తెలియదు. దౌహిత్రియే అయినచోఁ బెద్దనకవికంటె నలువది సంవత్సరములు చిన్న యై యుండవచ్చును. ఆచిన్నదాని పెనిమిటి ఆపెకంటె పదియిరువది సంవత్సరములు పెద్ద యైయుండ వచ్చును. అట్లైనచోఁ బెద్దనకవికంటె నతని మనమరాలి పెనిమిటి యిరువది సంవత్సరములు చిన్న యై యుండ వచ్చును. తనబంధువుఁడుకవి యైయున్నపుడు పెద్దన అతనిని కృష్ణరాయలకడఁ బ్రవేశపెట్టక యుండఁడు. కాఁబట్టి సూరనకవి కృష్ణరాయలయాస్థానములోని వాఁడే య

(౧3) కళాపూర్ణోదయమును రచియింపక పూర్వము నూరకవియాకువీటిరాజులవద్ద మొదట నుండి రాఘవపాండవీయముం జేసి వారి కంకితము చేయుటచే రాఘవపాండవీయము ౧౫౧౦, ౭౭.(శా. స. ౧౪౭3) సంవత్సర ప్రాంతమందు మంచి పదుచుతనములో రచియించి యుండును.

ని నిశ్చయింపఁజాలను. నూరనకవి బాలుఁ డవుటంజేసి కృష్ణరాయులకుఁ గృతి నీయక పోవచ్చును. కృష్ణరాయనియనంతరము తత్సంస్థానకవు లితరసంస్థానములు జేరి తమ తమ వార్ధక్యదశలో వారిపేరిటఁ గృతుల నిచ్చి యుండవచ్చును. కావున నీకట్టుకథ నూరకవికాలీనుఁ డని చెప్పుటకుఁ జాలియుండదు.

(౧3) నూరకవి యాకువీటిరాజులవద్ద మొదట కాఁపురముున్నందులకుఁగాని, రాఘవపాండవీయము క్రీ. శ. ౧౫౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమందుఁ జేసి యున్నందులకుఁగాని అప్పటికి నూరకవి మంచిపడుచుఁదనములో నున్నందులకుఁ గాని గ్రంథదృష్టాంతములు లేవుగావున నిది సిద్ధాంత మని నిశ్చయింప వీలుపడదు.

నూరకవి కాలనిర్ణయము.

ఇంతవఱకును జెప్పఁబడిన పూర్వపక్షములఁబట్టి నూరనకాలమింకను స్థిరపడలేదు. ఇఁక దానిని స్థిరపఱుచుటకు నొకటి రెండు గాథలు క్రొత్తవి వక్కాణించెదను. వానిని పైపూర్వపక్షములతోఁ గల్పి యోఁచించినయెడల నూరనకాలము యొక్క పరిజ్ఞానము కొంచెము కల్గును. అందు మొదటిది నూరనకృత మగురాఘవపాండవీయము మొదటిదా? లేక వసుచరిత్రకారుఁ డగురామరాజభూషణకవికృత మగుహరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము మొదటిదా? అను సంప్రశ్న మై యున్నది. రాఘవపాండవీయము కృతినందునపు డందలికృతిపతి నూరకవితో నీక్రింది వాక్యంబులు పల్కిన ట్లాగ్రంథములోఁ గాన్పించును.

మ. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండున్ దద్గతిఁ గావ్యమెల్ల నగు నే నోహో యన్ జేయదే
పాండిత్యంబున నందునం దెనుఁగుఁగబ్బం బద్భుతం బంద్రు ద
త్తుం డెవ్వాఁ డిల రామ భారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్."

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దలమాటయ కాని యందు నొం
డేమియు నేయెడ న్వినము లెవ్వరుఁ గాన రటుండ నిమ్ము నా
రా మహిత ప్రబంధ రచనా ఘన విశ్రుతి నీకుఁ గల్గుటన్
రామదిఁ దద్ద్వయార్థకృతి నైపుణియుం గల దంచు నెంచెదన్.

ఈ రెండు పద్యములం బట్టి యాలోచింప నంతకుము న్నాంధ్రభాషయందు ద్వ్యర్థికావ్యములు లే వనియును, భీమకవి అట్టికావ్యరచనకై ప్రయత్నించి దానిని వదలివేసె ననియును, కావున ననన్యసాధ్యముగా రామభారతకథలు జోడింపు మని చెప్పినట్లు నున్నది. దేశములో నివాదుకయు రాఘవపాండవీయమే మొదటిద్వ్యర్థికావ్య మనియు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము రెండవద్వ్యర్థికావ్యమనియుఁ గలదు. కాఁబట్టి పైగ్రంథకర్త లగుసూరకవియు, రామభూషణకవియును నేకకాలీను లైనం గావలయును. లేనియెడల మొదటికవి రెండవకవికి ప్రాచీనుఁ డైనం గావలయును. ఈరామభూషణకవి కృష్ణరాయనియల్లుం డగునళియ రామరాజుకడ నుండెను పండితుఁడు. కావున రామరాజుకాలీనుఁ డై కృష్ణరాయలకాలీనుఁడుగూడ నైనాఁడు. సూరనకవి రామభూషణకవి కాలీనుఁ డైనఁ గృష్ణరాయనియల్లునికాలమువాఁ డగును. అంతకుఁ బూర్వుఁడే యయినఁ గృష్ణరాయనికాలీనుఁడే యగును. కావున నీవిషయమున శంకింపం బనియుండదు. ఇదివఱకే అల్లసానిపెద్దన దౌహిత్రికి పెనిమిటి సూరకవి యైన నై యుండవచ్చు నని చెప్పియుంటిమి. అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము రచియించునాఁటికి ముసలివాఁడై యున్నట్లుగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అతనికడనే భట్టురామభూషణుఁడు బాలుఁడై యుండి కవిత్వమును నేర్చుకొనునట్లు చెప్పెడుకథ లున్నవి.

ఆధునికులలో సూరన పెద్దనకంటెఁ జిన్నయును రామభూషణునికంటె పెద్దయు నై యుండుట సరిపడును.

ఈ సంవాదమునే మరియొక గ్రంథోదాహరణముచేత బలపఱచెదను :—

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన కవి యగు రామభూషణుని చారిత్రము గ్రంథపీఠికలో బ్ర. శ్రీ. పూండ్ల. రామకృష్ణయ్య పంతుల వలన కొంతకొంత వ్రాయఁబడినది. అందు రామభూషణకవిరచిత మగు ద్వ్యర్థికావ్యము ప్రథమమైనదా లేక పింగళిసూరన కృతద్వ్యర్థికావ్య మగు రాఘవపాండవీయము ప్రథమ మైనదా యనుసంప్రశ్నమునకు సప్రమాణముగ నుత్తరమీయఁబడినది కావున నే నిపు డాపంక్తులనే బొందుఁ బొందుపఱిచి ప్రామాణిక పండితాభిప్రాయము సూరనకవిగ్రంథమే ప్రథమమైనదని గాని రామరాజకృతగ్రంథము ప్రథమ మైనది కా దనియు, రామరాజభూషణునికంటె సూరనకవియే పూర్వుఁ డనియుఁ జెప్పెదను.

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానపీఠిక, పుట ౧౨లో ఈద్వ్యర్థి కావ్యములలోఁ బ్రథమకావ్యము పింగళిసూరకవికృత మగు రాఘవపాండవీయముగ నున్నను వేములవాడ భీమకవి యంతకుముందే మఱియొక రాఘవపాండవీయమును రచియించినట్లు నందే వ్రాయంబడియున్నది. ఇఁక మనమెఱిగిన శ్లేషకావ్యములలోఁ బ్రథమకావ్యము పింగళిసూరన రాఘవపాండవీయము. అది వ్రాయఁబడినతరువాత నీహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును రామభూషణకవి రచియించెను. అట్లు కానిచో రాఘవపాండవీయములో "భీమన తొల్లి చెప్పె నని" అనుపద్యము వ్రాయఁబడి యుండదు గదా. పింగళిసూరనకవియును రామభూషణకవియు శ్రీకృష్ణరాయ సంస్థానకవు లని కొందఱుపండితులయభిప్రాయము గావున రామభూషణకవి యాగ్రంథమును రచియించియున్నయెడల సూరన కది తెలియకపోవునా! తెలిసిన సూరనగ్రంథమునం దట్లు వ్రాయునా? అ[illegible]ద శ్లేషకావ్యమును బ్రథమమున వ్రాసినవాఁడు పింగళిసూరన [illegible]

నియే మొట్ట మొదటినుండియు కవులయభిప్రాయము. అట్లు కాని నాఁడు రామకృష్ణోపాఖ్యాన మనుద్వ్యర్థికావ్యమునందు శ్రీపాద వేంకటాచలకవి.

“ఉ. సూరకవీంద్రుఁ డేర్పఱచు చాపలకయ్యమకం గాంచి నెమ్మదిన్
గూరిమి రామకృష్ణుల గనుంగొనఁగోరి తదీయసత్కథా
పారము జోడు చేసి యొకసత్కృతిఁ గూర్పఁగ సాహసించితిన్
ధీరవరేణ్యులార యిది తేల్లముగా దయ నాదరింపుఁడీ.

ఉ. వెంగలు లెందఱో కడు వివేకము లేకను దామె యర్థపుం
భంగులు రెండుమూఁడు గలభవ్యకవిత్వముచేఁ బ్రబంధముల్
రంగుగఁ గూర్చినా మనుచు రాజస మొప్పఁగ నుందు రందుకై
పింగళిసూరనార్యుఁడు వెట్టినమార్గము గాక కల్గునే.”

అని యివ్విధముగ నేల యుదాహరించి యుండును? మఱియు గణపవరపు వేంకటకవి ప్రబంధ రాజ వెంక టేశ్వరవిలాసమునందు.

“సీ. అల విన్నకోట పెద్దన లక్షణజ్ఞత, శబ్దశాసనకవి శబ్దశుద్ధి
ప్రాబంధికపరమేశ్వరు నర్థమహిమంబు, భయకవిమిత్త్రుని పదలలితము
శ్రీనాథు వార్తాప్రసిద్ధి నాచనసోము, భూరికాఠిన్యంబు పోతరాజు
యమకవిధము మల్లయమనీషి చిత్రంబు, పింగళిసూరకవివరు శ్లేష.”

అనియును వ్రాసియుండెఁ గాన రాఘవపాండవీయమును వ్రాసినతరువాత రామరాజభూషణకవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము వ్రాసియే యుండును. పైపీఠికలోపలనే శ్లేషకవుల సూరకవి మొదటను రామరాజభూషణకవి యనంతరమందు నుదాహరించఁబడిన (నైషధ పారిజాతీయము) అనుకృష్ణాధ్వరికృత ద్వ్యర్థికావ్యములోని యొకపద్యము దాహరింపఁబడినది.

ఉ. ప్రేమము లేమియుం గనమిఁ బింగళిసూరప రామరాజస
ద్భూషణభాషితంబు లగుపుణ్యకథాద్వయసంగ్రహోద్భుత
శ్లేష కృతుల్ప్రసిద్ధిఁ గని శ్రీరఘునాథనృపాలమౌళి నా
నైషధపారిజాతకృతినాయకరత్నముఁ జేది హెచ్చఁగన్.

కృష్ణరాయలయల్లుం డగునళియరామరాజు కాలీనుఁడై అతనిపై ననేకగ్రంథములు రచియించిన రామరాజ భూషణకవి రచిత మ

గుహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకు ముందుగ పింగళిసూరనకృత రాఘవపాండవీయము రచియింపఁబడిన మాత్రముననే రామభూషణ కవి కంటె సూరనకవి ప్రాచీనుఁ డని చెప్పవచ్చునా యని శంక జనింపఁ గలదు. అట్లని మాయభిప్రాయము కా దనియు, నీయిర్వురును సమకాలీను లని చెప్పుటకు పైయుక్తులే చాలుననియు, ప్రథమగ్రంథము రచియించినవాఁడే పూర్వుఁడు కావలయు నని చెప్పెడువారిమతముం బట్టి చూడ సూరనకవియే రామభూషణునకుఁ బ్రాచీనుఁడు కావలయు ననియు నట్లైన రామభూషణునికాలీనుఁ డగు నళియ రామరాజు కంటెంగూడ సూరన ప్రాచీనుఁడు కావలసి వచ్చు ననియును, అనఁగా నళియ రామరాజునకుఁ బ్రాచీనుఁ డగునతనిమామ యగుకృష్ణదేవరాయలును నళియ రామరాజు సంస్థానకవి యగురామభూషణునికంటెఁ బ్రాచీనుఁ డగుపింగళి సూరకవియును సమకాలీను లని సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది.

గ్రంథాంతరముం బట్టి నిర్ణయింపఁబడిన పింగళిసూరకవి కాలము.

ఇతని కాలనిర్ణయమున కింకొకమార్గము కలదు. అది మిక్కిలి చిక్కైనమార్గమును, చాలశ్రమ పెట్టునదియు నై యున్నది. అయిన నది సూరనకవివలననే చెప్పఁబడియున్నది కావున దాని నిచ్చో మనము వివరింపక తప్పదు.

కళాపూర్ణోదయకృతిపతి యగుకృష్ణమరాజుయొక్క వర్ణనముం జేయుచుఁ జెప్పంబడిన షష్ఠ్యంతపద్యములలో.

“క. విశ్రుత తిరుమల తాతా, ర్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శనాచార్య తనూ
జ శ్రీనివాస గురుచర, ణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుదయునకున్.”

అని యి శ్లోకపద్యము వ్రాయఁబడినది. కాని యింతమాత్రము చేత మనకు కృష్ణమరాజుకాలముగాని అతని కాలీనుఁ డగు పింగళి సూరకవి కాలముగాని నిర్ణయింపఁబడ లేదు. అట్టికాలనిర్ణయముఁ జేయుటకు

బూర్వము ద్రావిడ ప్రాణాయామముగాఁ దిరుమలతాతాచార్యుల వంశచారిత్రమును తత్తత్కాలీను లగురాయలకాలమును వివరింపఁబడవలయును. గ్రంథవిస్తర భయ మున్నను దేశచారిత్రముగావున మఱియొకచో వ్రాయవలసినగాథ లిచ్చోటనే వ్రాయ గమకించినాఁడను.

తిరుమల తాతాచార్యుల వంశగాథ.

నృసింహాచార్యులు (ఏటూరినగరనివాసి. ఇతఁడు విజయనగరప్రభు వగు విరూపాక్షరాజునకు గురువు).
|
తాతాచార్యులు.
|
శ్రీశైలపూర్ణులు.
|
శ్రీనివాసాచార్యులు.
|
తాతాచార్యులు.
|
వేంకటాచార్యులు.
|
సుదర్శనా (సుందరా) చార్యులు.
|
శ్రీనివాసాచార్యులు. (నంద్యాల కృష్ణమరాజుగురువు.)
|
తాతాచార్యులు. బహుప్రసిద్ధుఁడు కృష్ణదేవరాయ రామదేవరాయల గురువు.
|
లక్ష్మీకుమారతాతాచార్యులు. అప్పయదీక్షితకాలీనుఁడు.
|
వేంకటాచార్యులు.

పైవంశవృక్షము ప్రపన్నామృత మనునొకప్రసిద్ధరామానుజచారిత్ర గ్రంథమునుండి యెత్తి వ్రాయఁబడినది. తద్గ్రంథకర్త యగు ననంతాచార్యులు వేంకటవరదాచార్యుల శిష్యుఁ డగుటంజేసి అతఁడు వ్రాయుచున్న స్వగురువంశావళి యైన లెస్సగాఁ బరిశోధించక యుండఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

పైవంశావళిలోఁ బ్రసిద్ధులం గూర్చినకొన్ని శ్లోకములు వివరించెదను. అవి చూచినతోడనే వారివారి కాలనిర్ణయములు తెలిసిపోవును.

పైఁజెప్పినవిరూపాక్షరాజు శైవమతమును వదలి వైష్ణవమతము నందియుండుటకుఁ గొన్ని కారణములు చెప్పఁబడినవి.

ఈకథాసందర్భములలో నున్నశ్లోకములు.

"విరూపాక్ష స్తతో ధీమా న్విసృజ్య శైవమతోఽపి సః,
శ్రీశైలవంశసంభూతౌ జ్ఞాత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ.
పుత్రమిత్రకళత్రాదిసహిత శ్చ సనాగరః,
శ్రీశైలవంశతిలకా న్నృసింహార్యా జ్జగద్గురోః.
పంచసంస్కారసంపన్నో బభూవ సుమహాయశాః." (పుట ౪౨౪.)

అని యున్నది. పై విరూపాక్షరాజుకాలము సీవలుకే శాసనాదికసహాయమున(Mr. R. Sewell) దొరవలన నిర్ణయించఁబడియున్నది. (Vide Vol. II of his Lists of Antiquities.) అందు విరూపాక్ష శాసనములు క్రీ.శ. 1470-77=1396 శా. స. లో నొకటియును, క్రీ. శ. 1473-77=1396 శా. స. లో నొకటియుం గాన్పించును. మనకు సరియైనకాలనిర్ణయము దొరకనిచో నీకాలమునుండి లెక్క చూచుకొనుటకుగా దీనినుంచికొందము.

పై నృసింహాచార్య వంశావళిలో నీక్రిందివిధముగా నున్నది. పుట౪౨౯.

"నృసింహార్యస్య పుత్రోఽభూ త్తాతార్య ఇతి విశ్రుతః,
శ్రీశైలపూర్ణనామాభూ త్తాతార్య స్యాత్మజో మహాన్,
త స్యాభూ చ్ఛ్రీనివాసార్యః తస్య శ్రీతాతదేశికః,
త స్యాభవ ద్వేంకటార్యః తస్య సుందరదేశికః.
పుత్ర శ్శ్రీ సుందరార్యస్య శ్రీనివాసాభిధో గురుః,
శ్రీనివాసగురోః పుత్ర స్తాతార్యో లోకవిశ్రుతః,
స తాతదేశిక శ్శ్రీమా న్మహాత్మా శాస్త్రవిత్తమః,
గ్రంథం విధాయ విఖ్యాతం యః పంచమతభంజనమ్,
విఖ్యాత స్సర్వలోకేషు మహాత్మా విబుధాగ్రణీః,
....
శ్రీరామదేవరాయాఖ్యః కృష్ణరాయాదనంతరమ్,
శాసు రాజ్యం ధర్మేణ గురుభక్తిపరాయణః,

స భూపతి ర్మహాతేజా యయౌ చన్ద్రగిరిం ప్రతి,
గురుం తాతార్య మాదాయ రామరాయాభిధ స్తదా,
....
రామరాయసహాయేన మహాచార్యో మహాయశాః,
దుర్జయా నపి నిర్జిత్య శైవాన్ శాస్త్రవిదు త్తమః,
....
శైవశాస్త్ర విదాం శ్రేష్ఠో ధీమా నప్పయదీక్షితః,
చిత్రకూటే జితారాతి రశోభత మహాయశాః,
అద్వైతదీపికాభిఖ్యం గ్రన్థ మప్పయదీక్షితః,
చకార భగవద్ద్వేషీ శైవధర్మరత స్సదా,
మహాచార్య స్స తాం శ్రుత్వా తస్య ప్రతిఘటం తదా,
చండమారుతనామానం విదధే గ్రంథ ముత్తమమ్. ''

అని యున్నది.

దీనింబట్టి గూడ నృసింహాచార్యులకు నప్పయ్యదీక్షితకాలీనుఁడును చండమారుతగ్రంథకర్తయు నగుతాతాచార్యులకు నడుమ ౭ (ఏడ్గురు) పురుషు లున్నారు. అందుతాతాచార్యనామములు మఱియిర్వురు కానుపించుచున్నారు. శ్రీనివాసాచార్యనాము లిర్వు రున్నారు. అందు నంద్యాలకృష్ణమరాజుకాలీనుఁడు పై పద్యానుసారముగఁ గృష్ణదేవరాయానంతరము వచ్చినరామరాజునకు గురు వని చెప్పఁబడినతాతాచార్యులతండ్రి యగుశ్రీనివాసాచార్యు లై యున్నాఁడు. అందు విశ్రుతుఁడగుతాతాచార్యు లని యుండుటచేతను అతనియన్వయమందుఁ బుట్టిన సుదర్శనాచార్యు లని యుండుటచేతను ఆతాతాచార్యులు నృసింహాచార్యులకుమారుఁ డగుతాతాచార్యులు కావచ్చు నని తోఁచుచున్నది. అట్లు కానిచో నతని మనుమఁ డగుతాతాచార్యు లైనను కావచ్చును. ఎటులైనను తాతాచార్యవంశస్థుఁడు సుదర్శనాచార్యులు గావచ్చును. అతనికుమారుఁ డగుశ్రీనివాసాచార్యులు నంద్యాలకృష్ణమరాజును సమకాలీను లగుటకు సందియము లేదు. పింగళిసూరన కృష్ణమరాజు కాలీనుఁడు గనుక పై శ్రీనివాసాచార్యులకాలీనుఁ డగుటకు సంశయ ముంచఁగూడదు. ఒకవేళ శ్రీనివాసాచార్యులు విశే

షముగా ముసలివాఁడైనతఁడు కృష్ణమరాజతనికడ నుపదేశమంది శిష్యుఁడై యుండి తనముసలికాలములో బాల్యవయస్కుఁడు పింగళిసూరకవి శ్రీనివాసాచారి కాలీనుఁడు కాకున్న నేకశతాబ్దము లోనివాఁడు మాత్రము కాక తప్పదు. కృష్ణరాయల గురువని ప్రసిద్ధిం జెందినట్టియుఁ గృష్ణరాయానంతరము రాజ్యమునకు వచ్చిన రామరాయనికాలములో దేవస్థానప్రతిష్ఠాదిక మొనరించినట్టి తాతాచార్యునికాలము క్రీ. శ. ౧౫౧౫-౧౬—౧౪౩౭ శా. స మొదలు అనఁగాఁ గృష్ణరాయరాజ్యారంభకాలములో మొదలయి యుండును. కాఁబట్టి తాతాచారితండ్రి యగు శ్రీనివాసాచారియును, అతని శిష్యుఁడగు నంద్యాల కృష్ణమరాజును. అతనిపైని కృతి రచియించిన పింగళిసూరనయును సమకాలీనులని గాని లేక యొకశతాబ్దములోని వారే యని గాని నిశ్చయించిన సూరకవి తాతాచార్యకాలీనుఁడై తద్ద్వారముగఁ గృష్ణదేవరాయల కాలీనుఁడై రామరాయలపైఁ గృతి నిచ్చిన హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానగ్రంథకర్త యగు రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వుఁడై యుండుట కెంతమాత్రము సందేహింపఁ బడనివాఁడై యుండును గదా. కృష్ణమరాజుపైఁ గృతి యీఁబడినకళాపూర్ణోదయగ్రంథముకంటెఁ బూర్వము రచియింపఁబడిన రాఘవపాండవీయద్వ్యర్థికావ్యము హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకంటెఁ బ్రాచీనమైనది యగుటయు నిస్సంశయాంశమే కదా. కాఁబట్టి పైసంవాదద్వితయమును బరిశీలించిన వారు పింగళిసూరనకవి పదియాఱవశతాబ్దములోనివాఁడని నిర్ణయింపక అతఁడు కృష్ణదేవరాయనివలె పదునేనవశతాబ్దములోనివాఁడని సిద్ధాంతీకరించుటయే కాక అతఁడు కృష్ణరాయనిసంస్థానాష్టదిగ్గజములలోనివాఁడు కావచ్చునని నిశ్చయించి చెప్పుట దోషయుక్తమేమో శ్రద్ధతో నాలోచించి తీర్మానించుటకుఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నారు.

పింగళి సూరకవి రచియించిన గ్రంథప్రశంస.

ఇంతవఱకును మనము సూరకవియొక్క కాలనిర్ణయము చేయుటలోఁ గాలక్షేపము చేసి తత్కృతము లగు గ్రంథ విశేషముల వివ

రింపఁ బ్రాలుమాలినారము. ఇపుడు మన మట్టికొఱఁత నివారించుకొని మోదముగాక.

ఈసూరనకృతగ్రంథముల పేరు లీవఱకు చెప్పియున్నారము. ఇపు డాగ్రంథరచనావిషయము తత్కృతిపతు లతనివిషయమై చేసి నమర్యాదలును వివరించవలసియున్నదిగనుక మఱియొకపరి వాని నీ క్రింద వివరించెదను.

అందు

౧. గారుడపురాణము (సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగున భాషాంతరీకరణము.)

౨. రాఘవపాండవీయము (ద్వ్యర్థికావ్యము)

3. కళాపూర్ణోదయము (అభూతకల్పనాకథాప్రబంధము)

౪. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము(స్వవంశావళియుక్తప్రబంధము)

ఈ గ్రంథములలో గారుడపురాణము తప్ప తక్కిన గ్రంథములు మూఁడును ముద్రితములై ప్రకటింపఁ బడి యున్నవి. మొదటి గ్రంథమగుగారుడపురాణము, గొప్పగ్రంథమై యుండుటచేత బహుప్రతిముఖంబున సర్వదేశంబులలోను వ్యాపింపక పో వచ్చును. ఆ కారణమున ప్రస్తుతకాలములో నది యచ్చొత్తువారికిని లభ్యము కాక యుండవచ్చును. మూఁడుసంవత్సరముల క్రితముదనుకఁ గళాపూర్ణోదయమును సంవత్సరముక్రిందటిదాఁక ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమును అచ్చుపడియుండక పోవుటచేత దుర్లభములుగా నుండినవి. ఇట్టిస్థితిలో వందలకొలఁది పుటలుగలపురాణములకు ప్రత్యంతరములు దొరకునా? నేఁటివఱకును చిరకాలముక్రిందట నాంధ్రీకృతములైనపురాణము లనేకము లముద్రితములుగా నేయున్నవి. వీనిలో సూరనకృతం బగు ప్రథమపురాణగ్రంథమును జేరియుండును. ఇట్లూహించుట న్యాయముగాని ఆంధ్రకవిచరిత్రములో వలె సూరకవియొక్క బాల్యకవిత్వమగుటచే నాగ్రంథము నశియించి పోయి యుండెనేమో అని యూహించుట న్యాయము కాదు. ప్రాచీనుల కవిత్వములు ప్రథమములోనే విశేషప్రౌఢముగా నుండు నాచా

రము గలదు. దానికి దృష్టాంతము తిక్కనసోమయాజికృతనిర్వచనోత్తరరామాయణమును, శ్రీనాథకృతనైషధము నై యున్నది. గరుడపురాణముంగూర్చి యింతకంటె విశేషించి వ్రాయంజాలము. నాల్గవగ్రంథ మగుప్రభావతీప్రద్యుమ్నముంగూర్చి మొదటనే వ్రాసియున్నాఁడను. ఇఁక రాఘవపాండవీయముంగూర్చి యిపుడు వ్రాసెదను.

రాఘవపాండవీయము.

దీనియుత్పత్తిం గూర్చి యిదివఱకే కొంతకొంత వ్రాసియున్నాము. ఇపు డిందలి కృతిపతి వంశవృక్షమును కవికవిత్వవిశేషములు నుడువుటయు మాత్రము చెప్పవలసినదిగా నున్నది. కృతిపతి యగు ఆకుపీటి పెదవేంకటాద్రిరాజుయొక్క వంశావళి యీక్రింది విధముగా నున్నది.

క్షత్రియులు కౌండిన్యసగోత్రులు.

ఇమ్మరాజు. (ఆకుపీటి పట్టణాధిపతి.)

భావరాజు.

ఇమ్మరాజు. (రాజమహేంద్రవరముం జయించెను.

బొమ్మరాజు — తిమ్మరాజు (విజయభైరవ బిరుదందినవాఁడు)

(విజయనగరనివాసి) పెదవేంకటాద్రి కృతిపతి) — చిన వేంకటాద్రి — వేంకటరాయఁడు — వేంకటవరదరాజు.

గ్రంథరచనాకారణము.

ఈపైకృతిపతి యగుపెద్దవేంకటాద్రిరాజొకనాఁడు సంగీతసాహిత్యాది వివిధవిద్యాప్రసంగంబులఁ బ్రవర్తిల్లుచు సూరనకవిం బిలుపించి సముచితసత్కారంబుల గౌరవించి రెండర్థములపద్యము చెప్పుటయే

క్లిష్టమైయుండఁగా నట్టియర్థద్వయముతో నొప్పుకావ్యము చేయుట యెంతయుఁ గష్టమైయుండును. అట్టికావ్యము నీయట్టిపండితుఁడే రచియింపవలెనుగాని అది యన్యులకు సాధ్యము కా దనుచు నీక్రిందిపద్యములం జెప్పిన ట్లున్నది.

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దలమాటయె కాని యందు నొం
డేమియు నేయెడ న్నిలుచు టెవ్వరు గాన రటుండనిమ్ము నా
నామహితప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి నీకుఁ గల్గుటన్
నామదిఁ దద్ద్వయార్థకృతి నైపుణియుం గల దంచు నెంచెదన్.

క. చాటుప్రబంధరచనా, పాటవకలితుఁడవు శబ్దపరిచితియందున్
మేటివి దీనిం దెనుఁగున, బాటించి రచింప నీవ ప్రౌఢుఁడ వరయన్.

ఉ. దక్షత యింత కల్మి విశదంబుగఁ గాంచియు నీమది న్ఫలా
పేక్ష ఘనంబు గామి నిది యిట్టనఁ గొంకెద నీవు నోలలా
పేక్షణభక్తిశీల రచియించుట యిష్టముగాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కంకితంబుగ శుభార్థము రాఘవపాండవీయమున్.

ఇట్లు పెదవేంకటాద్రివలననే సూరన కవిత్వవిశేషములు కొన్ని వక్కాణింపఁబడినవి. అట్టిశ్లాఘాపూర్వకము లగుప్రభుని యుత్సాహవాక్యముల కలరి, తాఁ జేయందొరకొనినరాఘవపాండవీయములోఁ దాను చూపింపవలసినశయ్యావిశేషముల నీక్రిందివిధంబున వివరించెను.

సీ. ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశ్లేష, యొక్కొకచోట నొక్కొక్కచోట
నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కొక్కచోట న, ర్థశ్లేష యొక్కొక్కతఱిని ముఖ్య
గౌణవృత్తిశ్లేషఘటన యొక్కొకతఱి, నర్థాన్వయము వేఱె యగుచు నునికి
శబ్దాన్వయవిభేదసంగతి యొక్కొక, తఱి నవి యొక్కొక్కతఱిని రెండు
తే. మూఁడు కూడుట యన సముజ్జ్వలముగాఁగ
నాకుఁ దోఁచినగతిఁ బెక్కుపోక లమర
రామభారతకథలు పర్యాయదృష్టిఁ
జూచుసుమతుల కేర్పడ నాచరింతు.

పైపద్యములోని విశేషములు స్పష్టపఱుచుచో గ్రంథబాహుళ్య మగు నని యెంచియు నవి యలంకారగ్రంథములలోఁ దెలియందగి

నయుంశము లవుటంబట్టియు వాని నిట వివరించుట మాని సూరకవి పదళయ్యాదులలో నెఱ్ఱప్రగ్గడం బోలినవాఁడనియును, అతనివలె నీ సూర కవియును, దీర్ఘసమాసములును. సంస్కృతములోఁగూడ నసాధారణములుగాఁ బ్రయోగింపఁబడువై యాకరణుల ప్రయోగములీయాంధ్రములోఁ బ్రయోగించునిష్టము కలవాఁ డనియుం జెప్పఁదగియున్నది. శ్లేష లేక యున్న పద్యములలో నిట్టిచమత్కృతులు విశేషించి కానుపించును. శ్లేషలోఁగూడ ప్రౌఢప్రయోగములఁ జేయును. దీనిం జూపుటకుఁ గొన్నిపద్యముల నీక్రింద వివరించెదను.

శా. శ్రీచన్గొండలు రెండు నండగొని వాసిం బేర్చుచు న్భక్తిసా
మీచీన్యముల పెద్దవేంకటనృపాస్మిలన్మనశ్చాతక
వ్యాచిక్రింసకుఁ గైవసం బయి సదోదంచత్కృపావృష్టి స
ధ్రీచీనం బగుకృష్ణమేఘము జగత్ప్రీతిం గడుం జేయుతన్.

శా. లోకత్రాణరతిం దదాదిమమహాలోకప్రబంధోత్కభా
షాపక్షిప్తప్రథమ ద్వితీయ పదగుంజన్మంజుమంజీరగ
ర్జాకల్పామలరామభారత కథాసర్గంబుల న్మించువా
ల్మీకివ్యాసుల గొల్చెదన్ దదుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్.

దీర్ఘసంస్కృత సమాసమునకు :—

ఉ. అంత వసంత మొప్పెఁ జరమాద్రిమభాగచరాఖిలర్తుసా
మంత మనంతజాలకసమంజసరంజితకుంజకుంజరో
ద్యాంతనితాంతసాంద్రమధుదానవిజృంభితభృంభరస్వనా
త్యంతనిరంతరీకృతదిగంత మతాంతలతాంతకుంత మై.

మిశ్రకవిత్వమున కుదాహరణము.

సీ. అచ్చంపు లేఁజిగురాకుజొంపము కెంపు, మేలిచెందిరపుఁగెందూళి గాఁగ
గ్రుచ్చినట్టుగ జాదుకొన్న మొగ్గలగుంపు, ప్రకటపాటలబిందుపాళి గాఁగ
విచ్చినపరువంపువిరులతండము పెంపు, శోభితభూతిరింఛోళి గాఁగ
నిచ్చలం బైనతేనియవానజడి సొంపు, లాలితదానధారాళి గాఁగ
తే. కుసుమపరాగము కేళిపాంసువులు గాఁగ, భ్రమరపఙ్క్తులు పైసరపణులు గాఁగ
బుడమి నెల్లను వాహ్యాళి వెడలుమదను, మదపుటేనుఁగుబోలె సామనిఁ దనర్చె.

శ్లేషోదాహరణము :—

సీ. క్రీడాకరుం డైనశ్రీవరుం డిట్లు తా, త్రిపురిక్రియను విజయప్రసక్తి
నిర్వహించుచు శత్రునిర్మూలనము సల్పి సొంపుమైఁ దనకును శుభసదనిక
లంకాధిరాజ్యవిలాసపట్టాభిషే, కము స్వపురసూర్జితముగ నడప
వసుధ నప్పుడు దానకప్రభుత్వవిశేష, పృథుతరదీప్తివిభీషణుండు

తే. తేజరిల్లె ధర్మరాజితరక్షమా, పాలదుర్లభతరభాగ్యలక్ష్మి
నేఁడుగా ఫలించె నెఱయ నస్మత్పూర్వ, సుకృత మద్భుత మని సుజను లలర.
[ఆశ్వా. ౪. ప. ౨౧౯.

—॥ రాఘవపాండవీయకృతివిషయము. ॥—

ఈగ్రంథమును సూరనకవి తనయితరగ్రంథములవలెఁ గాని లేక యితరకవుల గ్రంథములవలెఁగాని చెప్పక గ్రంథమున కిర్వురుకృతిపతులఁ జేసె. అందు పెదవేంకటాద్రి యొకకృతిపతిగాను, విరూపాక్షక్షేత్రాధిపతి యగువిరూపాక్షేశ్వరుఁ డనుశివుఁ డొకకృతిపతిగా నున్నట్లు కానుపించును. దానికిఁ గారణము తానావఱకే గ్రంథ మారభించి విరూపాక్షస్వామికిఁ గృతి నీయవలయు ననుకోర్కె కలవాఁడై యుండి అనంతరము రాజసన్మానార్థమై తన తొల్లింటియభిప్రాయము మానియుఁ గేవల మట్లు మానుటవలన స్వప్రతిజ్ఞాభంగ మగు నని యూహించి,తదర్థమై రెండుపేరులును గల్పి యుంచు నని తోఁచుచున్నది. లేదా మఱియొకకారణ మేదియైన నుండవచ్చును. దీనింగూర్చి రాఘవపాండవీయములో నీక్రిందివిధంబుగ వ్రాయఁబడినది. అది చూచినవారల కది నిశ్చయమే అని తోఁచక పోవునేమో యని యూహించి పైకారణ మూహించుట యయినది, ఆవచన మెట్లన్నను :—

"వ. అని యిట్లు కృతోత్సాహుండ నగుచు నేతత్ప్రబంధనిబంధనారంభంబున కుఁ బ్రేరకుం డైనసకలాంతర్యామి హేమకూటాధ్యక్షుఁడు శ్రీనిరూపాక్షుండు నిర్విఘ్నపరిసమాప్తి ప్రచయగమనంబులకుం దాన కలండు. అతని సంకల్పానుసారంబున నెట్లు కావలయు నట్లగుంగాక నాకు భారం బేమి యనుతలంపున నిశ్చితుండ నై కడంగి దీనికిఁ బ్రత్యక్షనియామకుం డైన పెదవేంకటాద్రి మహీవల్లభు వంశక్రమం బభివర్ణించెద.
ఆశ్వా 1-ప ౨౦.

షష్ఠ్యంతములలోఁగూడ విరూపాక్షేశ్వరునిపేరే యున్నది. అటుపిమ్మట విరూపాక్షేశ్వరునకు సభక్తికసమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనినరాఘవపాండవీయమునకుఁ గథాక్రమం బెట్లనిన యనియున్నది. ప్రతియాశ్వాసాద్యంతములయందును విరూపాక్షదేవునిపేరే యున్నది. గ్రంథసమాప్తినిఁగూడ నీక్రిందివిధంబున విరూపాక్షదేవునిపేరే చేర్పఁబడియున్నది.

శా. దేవా దేవరప్రేరణంబునన యుద్దీపించువాగ్వైభవ
శ్రీవిస్ఫూర్తిని రామభారత కథాశ్లేషప్రబంధోత్తమ
వ్యావిర్భావము నిట్లు సెందె నిది భవ్యాభవ్యత ల్సాడ కిం
పై వర్తిల్లఁ బరిగ్రహింపుము విరూపాక్షా జగద్రక్షకా.

శా. క్రీడామాత్రకృతత్రిమూర్తిధరణాంగీకారమాడాపరి
భ్రాడాదిత్యధునీప్రషత్పుషితపంపాశైత్యవేధోమరు
ద్రాడారాధితపాద యంఘ్రినఖచంద్రద్యోత సిధ్యత్పరి
వ్రాడాఖండలమండలీహృదయజీవంజీవసంజీవనా.

వ్యాఖ్యాతం గూర్చి.

ఈ రాఘవపాండవీయమునకు ముద్దరాజు పెదరామమంత్రి వ్యాఖ్యానముం జేసెను. ఇతనికాలముగాని యునికిపట్టుగాని తెలియుట కా గ్రంథములో నేమియును వ్రాయంబడలేదు. వ్రాఁతప్రతులలోఁ గొంత యున్నట్లుగాఁ దెలియవచ్చినది. అవి ప్రస్తుతము దొరకుట యరుదుగా నున్నది. అతఁడు ఆశ్వాసాంతములయందు వ్రాసియుండు గద్యలంబట్టి ముద్దరాజు గణపమంత్రికుమారుఁ డని మాత్రము తేలుచున్నది. ఇది యునుఁగాక నందవరీకశాఖానియోగులనియును స్పష్ట మగు.

ఆగద్య మెట్లన్నను:—

"ఇది శ్రీమదనగోపాల కృపాకటాక్ష సంప్రాప్త సారసారస్వత సంపదానంద నందవరకుల క్షీరపారావార రాకాసుధాధామ ముద్దరాజు గణపయామాత్య పెద్దరామ ధీమణి ప్రదర్శితం బైన రాఘవపాండవీయాదర్శంబు"

అని యున్నది. కాలము లోనగునవి యచ్చొత్తువారికిని లభ్యములు కాకయుండవచ్చును. ఇఁక రాఘవపాండవీయశయ్యాదికముంగూర్చి యిప్పుడు వ్రాసెదను:—

రాఘవపాండవీయశయ్యాదికము.

దీనియుత్పత్తింగూర్చి యిదివఱకే కొంత కొంత వ్రాసియున్నాము. ఇపు డిందలి కవి కవిత్వవిశేషములు నుడువుట మాత్రము కావలసినదిగా నున్నది.

రాఘవపాండవీయములోని పదప్రయోగాది విషయము.

దీనివిషయమై దక్షిణామూర్తి పండితునివలన వ్రాయంబడినది మిక్కిలి పరిశీలనము చేయంబడినయభిప్రాయము కాదు. అట్టి పరిశీలనమంతయు సరియైనట్టుగా నే నొప్పుకొనఁజాలను. శ్లేషకావ్య మాటంజేసి యీగ్రంథములో సూరకవి చేయవలసి చేసినకొన్ని ప్రయోగములు లాక్షణికులందఱికి సమ్మతములు కావయ్యెను. వైయాకరణులలోఁగూడ నహోబలపతి మొదలగువారలు కొన్ని యాక్షేపణలు చెప్పిరి. ద్వివిధరేఫలవిషయమై పెనఁగులాడువారు గూడ నీసూరకవి చేయుఱకార ప్రయోగములలోఁ గొన్నిటికి సమ్మతింపరైరి. వాని నన్నిఁటి నిట వివరించుట మిక్కిలి కష్టసాధ్యమును స్వల్పలాభయుతమును నై యుండుంగావున ఆ పని మాని వానింగూర్చి అప్పకవీయములో నహోబలపండితీయములోఁ జూడం దగు నని వక్కాణించెదను. శ్లేషకావ్యములలో నర్ధానుస్వారములును, శకటరేఫములును, అఖండయతులును బ్రబంధములలోవలెఁ గల్గుట తటస్థించదు. సంస్కృతశబ్దములు తెలుగులో శ్లేషించి విడఁదీయునపు డిట్టినిరూమకములు కొన్ని పొసఁగియుండవు. అట్టిపట్ల సూరనకేకాక యితరకవుల కెంతవారికి నైన మార్చి చెప్పుట దుష్కరము కావున పైదోషము లున్నంతమాత్రమున శ్లేషకావ్యమున కొక లోప మాపాదింపఁగూడదు. ఎట్లైనను సూరనప్రయోగములు విజాతీ

యములైనవి. అనంతరకాలములో శ్లేషకావ్యములం జెప్పినకవు లంద అును సూరనకవిమార్గము నే యవలంబించి నడిచిరిగావున సూరనమార్గమే శ్లేషకవనమునకు నిబంధనగ్రంథ మైనది. కావున నావిషయ మై విశేషించి వ్రాయ గమకింపను.

శయ్యాదులవిషయము.

సూరన శయ్యాదులంగూర్చి దక్షిణామూర్తిపండితుఁడు వ్రాసినవిశేషములో నేవి యంగీకరింపఁదగినవియో ఏవి పరిహరింపఁదగినవో వానినిమాత్రము వివరించెదను. అట్లు వివరింపకున్న నందలి గుణాగుణములు పాఠకులకు బోధపడకపోవును.

Critical Essas on Pingali Surana.

PAGE 6.

ఉపన్యాసకాభిప్రాయము.

"సూరనార్యకవియుఁ గడుబాల్యమునందే కవితాకౌశలమును సంపాదించినట్లూహింపఁదగియున్నది."

చారిత్రకాభిప్రాయము.

లోకములోని కట్టుకథయే నిజ మగునేని సూరన బాల్యకాలములో విద్యాభ్యాసము లేక మూఢుఁడై తిరుగుచుండె ననియును. భార్యవంకవార లతనిం బరిహాసింపఁగా నతఁడు రోషమున దేశాంతరమునకుఁబోయి విద్యాభ్యాసము చేసి పండితుఁడై వచ్చె ననియు, ననంతరము మఱికొంతకాలమునకు నతఁడు తనభార్యకుఁ దాత యగునల్లసానిపెద్దనం జూడఁబోవుడు నతనికవిత్వముం బరీక్షింప నొకపద్యముం జదువుఁడనుడు నప్పుడు.

"తలఁపం జొప్పడి యొప్పె నప్పుడు"

అనుపద్యము ప్రారంభింపఁగా ప్రారంభమునందే నాల్గువిఱువులాయని అడిగినట్లును, అందుపైని సూరనపద్యమంతయు విని యాక్షేపించిన బాగుగదా యనుచుఁ బెద్దన చదువు మనుచు.

"   తదుద్యచ్చైత్రయాత్రాసము
త్కలికాకింకిదసంఖ్యసంఖ్యజయమత్కంఖాణరింఖావిశృం
ఖలసంఘాతధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు మిన్నే యన
ర్గళభేరీరవనిర్దళద్గగనరేఖాలేపపంకాకృతిన్."

అని చదివి పెద్దనకవిని మెప్పించిన ట్లున్నది. ఇంతియకాక బాల్యమునందే కవిత్వము చెప్పినశ్రీనాథాదులు ఆవృత్తాంతమును స్వకీయ గ్రంథములలో వ్రాసియుంచిరి. సూరన యట్లు చెప్పియుండకపోవుటచే నతఁడు బాల్యవయస్సులోఁ గవి యని చెప్ప వీలుపడదు.

2 ఉ. ఇతఁడు సంస్కృతపాండిత్యము మిగులఁ గలవాఁడు. ఇతని కద్భుతజనకము లగుగ్రహణధారణశక్తులు కలవు. ఈతఁడు బాల్యమునం దభ్యసించినవిద్య యెట్టిదో చూడుఁడు. ఈయనయు నందఱివలెనే పంచకావ్యపఠనముం జేసినాఁడు, తర్వాత నాటకములంగూడ చదివెను. ఈనాటకములందలి రహస్యముల నెల్ల నవగ్గళముగా గ్రహించినాఁడు. కావుననే యాంధ్రభాషను బునరుద్ధారణము చేయుటకుఁ దగిన శక్తినిఁ బడసియున్నాఁడు. నాటకశైలి యతనిమనస్సున మిగుల నాటుకొనినది. ఇది యతనిగ్రంథముల యం దెల్లెడ నాతనిచేఁ బ్రకటీకృత మై యున్నది."

చా. ఇందు వ్రాయంబడినయంశములలోఁ బెక్కులు సర్వకవిజన సామాన్యలక్షణములే కాని విశేషములు కావు. ఇతని కద్భుతము లగు గ్రహణధారణశక్తులు కల వనుటకు గ్రంథదృష్టాంతములు లేవు. పంచకావ్యములు నాటకములు చదివినాఁ డని చెప్పుట అంతకుఁ బూర్వము బాలరామాయణముంగూడఁ జదివె నని చెప్పుట యట్టిదే. ఆంధ్రభాషను పునరుద్ధారణము చేసె ననుదాని కాధారము లేదు. నాటకశైలి యనుమాటకు నాంగ్లేయభాషలో నగుభావము ఆంధ్రగీర్వాణభాషలలోఁ జెప్పవలసివచ్చిన నది సంస్కృత ప్రాకృతములలో నున్నది. కావున నాటకశైలి ఈసూరనకవిగ్రంథములలో లే దని నిశ్చయించెదము.

3 ఉ. ఏయది చదివినను దానిని సమగ్రముగా గ్రహించి కాని విడువలేఁడు. కావుననే యితని కనర్గళధారాశక్తి లంభించినది.

చా. ఈమాటల నెఱిఁగియున్నట్లుగా మాటలాడుటకు మనకుఁ

దగినయాధారములు లేవు. ఇతని కవర్గళధారాశక్తి యున్నది లేనిది చెప్ప వలనుపడదు.

౪ ఉ. రాఘవపాండవీయరచన కెట్టిశక్తి యుండవలెనో యోజింపుఁడు.

చా. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము మొదలగుద్వ్యర్థికావ్యముల ను యాదవరాఘవపాండవీయత్ర్యర్థికావ్యమును నలయాదవరాఘవ పాండవీయాదిచతురర్థకావ్యములను రచియించువారికి నెట్టిశక్తి యుండ వలయునో!

౫ ఉ. ఈతఁడు పదగుంభన కెంతమాత్రము గౌరవ మిచ్చియుండలేదు.

చా. ఇది పరిశీలన లేనివాక్యమని సూరకవిగ్రంథములఁ బరిశీలిం చినవారి యభిప్రాయము.

౬ ఉ. కాళిదాసుకవిత్వ మితనికి మిగుల గుఱిమైనది. అతనియం దితనికి మి గుల గౌరవము కలదు. ఇట్టి బుద్ధితోఁ గవిత్వము వ్రాయఁ బూనినవాఁ డెట్టి వాఁ డగు నో విశేష మాలోచింపఁ బనిలేదు.

చా. దీనిని స్థిరపఱుచువ్రాఁతలు లేవు. ఇట్టియూహాలు శైలిని పరిశీలించుటలోఁ జాలియుండవు.

౭ ఉ. ఇతని నడవడింగూర్చి చూతుఁడు. నమ్రతయు నిగర్వతయు మొదలగు నవి యీతని సహజగుణములు.

చా. కృతిముఖంబునఁ జెప్పెడుమాటలంబట్టియే యొకరిప్రవ ర్తనము నిర్ణయింపఁ గల్గితిమేని ప్రతికృతిపతియు నైశ్వర్యంబున కుబేరస మానుఁడును, విభవమున నింద్రతుల్యుఁడు సత్యమున హరిశ్చంద్రుఁడును బరాక్రమమున శ్రీరాములు నగుదురు. కాఁబట్టి యిట్టివానిం బట్టి కృతి పతి యొక్కగాని, కవియొక్కగాని ప్రవర్తనల నెంచఁగూడ దని చెప్పెదను.

౮ ఉ. ఆంధ్రకవు లందఱిలోను శబ్దసౌష్ఠవమునందేమి యర్థగౌరవమునందేమి శ య్యాపాకములందేమి శైలిపరిపూర్ణతయందేమి తిక్కన సోమయాజితోడ సరి రాఁ దగుకవి యొక్కఁడును లేఁడు.

చా. ఇది పురాణకవులం గూర్చి చెప్పఁదగినమాటగాని ప్రబంధకవు

లం గూర్చి కాదు. ప్రబంధకవులను ప్రబంధకవులతో సరిచూడవలెను. అం దీతనికంటెఁ బెద్దనాదు లన్నివిధముల నధికు లనుటకు సందియమే లేదు.

౯ ఉ. తిక్కనతర్వాత నాచనసోముని జెప్పవచ్చును. ఈయిరువురితరువాతను సూరన గణనకు రాఁదగియున్నాఁ డని తలంచెదను.

చా. పైన వ్రాసినదే దీనికిఁగూడ సమాధానము. కావున దీనికి వేఱుగ నుత్తరమీయను.

౧౦ ఉ. ఇతఁడు ఒకరు త్రొక్కినమార్గములం ద్రొక్కువాఁడు కాఁడు. తాను సంపాదించినలోకానుభవము, స్వీయ మగుతనబుద్ధివైశద్యము, ప్రతిభాసమాపాదిత మగుగుణాగుణవివేచనాశక్తియుఁ గలుగఁజేసినయభిరుచులమూలముగఁ గావ్యములు వ్రాసినవాఁడుగాని కబ్బపుదొంతుల సత్పదార్థములు వెదకి వ్రాసినవాఁడు కాఁడు.

చా. ఈసిద్ధాంతము కాళిదాసుమార్గమునే యితఁ డవలంబించినాఁ డనియును, రాఘవపాండవీయములోని "శ్రమ ముడుగుండు" అను పద్యము కాళిదాసకృత "పరిచయం చలలక్ష్యనిపాతనే" అను శ్లోకమునకు సరియైన తెలుఁగుగాఁ గాన్పించుచుండు నని యుపన్యాసకుఁడు ౧౦ పుటలో వ్రాసిన మాటలకును బాధక మగుచున్నది. "బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వ" మ్మని యున్న బుధజనోక్తియు దీనిని బలపఱుచుచున్నది. సూరకవియొక్కఁడే గ్రంథచోరుఁడు కాఁ డని చెప్పఁగాఁ దక్కినకావ్యకవులందఱును గ్రంథచోరు లని అర్థాత్తు సిద్ధించుచున్నది. అల్లసాని పెద్దనాదులపెద్దఱికము చెడిపోవును. సూరనకు పైవారికంటె గానవాధిక్యము లేదనుమాట సర్వత్ర విదితమే. కావున సూరనంగూర్చి విశేషించి చెప్పుట యత్యుక్తి యగును.

౧౧ ఉ. నూతనసృష్టి చేయుట యితనిమతము. చిలుకపలుకులవలె పూర్వకవికృతవర్ణనలవెంబడి పోవుట యితనిమతము కాదు. కావుననే తనకావ్యములం దితఁ డాంధ్రగీర్వాణభాషలయం దాదిమకవులం బేర్కొని యున్నాఁడే కాని తక్కుంగలవారిపేళ్లనైనఁ దడవియుండలేదు.

చా. నూతనసృష్టి చేయుట యితనికే కాక కావ్యరచనచేయువారియందఱిమతము నై యున్నది. ఇతనిపూర్వులు నీతనివలెనే పూ

ర్వాకవికృతవర్ణనలవెంబడి పోయిరే గాని కేవలము స్వకపోలకల్పితము లకై పోవువారు కారు. ఇతఁడు నట్టివాఁడే యని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవలసియున్నది కాని యిందీతనివిశేష మేమియుఁ గాన్పించదు. ఆంధ్రగీర్వాణభాషలయందలి యాదిమకవులం జేర్కొనుట యితరుల నిరసించుటకుఁ గాదు. అట్లే అయిన కాళిదాసాది మహాకవులం దిరస్కరించినట్లగును. సంస్కృతములోఁ గవిత్వము చెప్పినవారు ప్రాచీను లగు ఋషు లై యున్నారు. కావున వ్యాసవాల్మీకులు సర్వజనులవలనఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నారు. సూరన వారిగ్రంథముల రెండిటిం జోడింపఁ గమకించినాఁడు గనుక

"వాల్మీకి వ్యాసులఁ గొల్చెదఁ దదుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్.

అని చెప్పినాఁడు. ఆంధ్రములోఁగూడ భారతకవిత్రయము వారు ఆంధ్రభాషా మహోపకారులలోఁ బ్రధానులు కావున వారు మాత్ర మనేకులచేతనే గొనియాడఁబడుచున్నారు. అంతమాత్రమున వారికి గౌరవమును తక్కినవారికగౌరవమును జేయుతలంపు సూరనకుఁగాని యే యితరకవులకుఁగాని యుండ దని నిశ్చయించవలసియున్నది. అట్లుండిన నాతఁడు శ్లాఘాపాత్రుఁడు కాకయే పోవచ్చును.

౧౨ ఉ. కల్పనాశక్తి యీతనికి మెండుగ నుండుటచేత నే యాశక్తిచే నలంకరింపఁ బడినకవులను మాత్రము వర్ణించినాఁడు.

చా. పైనిఁ జెప్పంబడినయాంధ్రగీర్వాణకవులు పురాణకవులు. వారికిఁ గల్పనాశక్తితోఁ బ్రసక్తి లేదు. వారు చెప్పినదంతయుఁ జారిత్రములుగాని కావ్యములు కావు. ఒకవేళ నుపన్యాసకునియభిప్రాయములోఁ బురాణము లన్నియుఁ గల్పితము లని యున్నదేమో. అట్లుండిన వ్యాసవాల్మీకులు గాని వారికథలను కలిపిచెప్పినసూరన గాని శ్లాఘాపాత్రులు కాకపోవలెను. వీరలలో నెవ్వరును క్రొత్తకథలఁ గల్పించలేదు గదా.

౧౩ ఉ. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములెల్ల నూతనఫక్కికములై యున్నవి. మొదల నితనికి సహజ మగుశక్తి కలదఁట. పిదప కాళిదాసాదిమహాకవుల కావ్య

సారముం గ్రహించినాడఁట. ఇఁక నితనిశక్తి యే మని యనుకొన వచ్చును? ఈశక్తి యెట్టిపనుల కొనర్చినదో చూతము.''

చా. ఈమాటల కాధారము లెవ్వియును లేవు. ఇతఁడు వ్రాసినగ్రంథములన్నియు నూతనఫక్కికములే యనుట యత్యుక్తి యగును. గరుడపురాణము పురాణఫక్కి కలదే. రాఘవపాండవీయము సంస్కృతములో నంతకుఁబూర్వమున్న రాఘవపాండవీయఫక్కి కలదే. కళాపూర్ణోదయము సంస్కృతకాదంబరి ఫక్కి కలదే, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము ప్రబంధఫక్కి కలదే. ఇతనిశక్తి యే మని యనుకొనవచ్చు ననునంత యద్భుతమైనది కాదు సరికదా ప్రథమతః సంస్కృతాంధ్రములయందు నవీనమార్గములఁ గల్పించినమహాకవులశక్తికి నెంతమాత్రము చాలియుండ దని చెప్పవలసియుండును.

సూరనకాలమందుఁ గవిత్వ మెట్టిదశయం దున్న దను
దానిం గూర్చి విమర్శనము.

౧ ఉ. ఆంధ్రకవు లెల్లరును వారలకాలములం బట్టి ప్రాథమిక మాధ్యమి కాధునికు లని మూఁడు భాగములుగ నగుచున్నారు. ఈ మువ్వురియందును శైలీభేదము మిగులఁ గాన్పించుచున్నది.

చా. లోకమందంతటఁ బ్రాచీనులు నాధునికు లని రెండుభేదములే గాని మూఁడుభేదములు కల్గుటకు ప్రసక్తి లేదు. అట్లే అప్పకవి మొదలగునిబంధనకారు లెవ్వరును వివరించి యుండలేదు. మనము కవిత్వశయ్యావిషయములలో భేదాభేదములఁ గనిపెట్టవలయు నని కోరెద మేని యొక్కశతాబ్దములో నుండెడుకవులపదశయ్యాదులఁ బరిశీలింపవలయుంగాని నాలుగేసి శతాబ్దములలోని కవులశయ్యాదులం బోల్పఁ గూడదు.

౨ ఉ. భారతశైలితోడ సరితూఁగునది యాంధ్రంబున నేదియు లేదు.

చా. అట్లు చెప్పెడు మాట కర్థము లేదు. భారతశైలి మూఁడు తెన్నులుగా నున్నది. అందు నన్నయభట్టుశైలి వంటిది తిక్కనసోమయాజిది కాదు. తిక్కనసోమయాజి శైలివంటిది యెఱ్ఱాప్రెగ్గడది కాదు.

అందు నన్నయభట్టుశైలి అతిసులభమైనదియు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ శైలి అతి కఠినమైనదియు నై యున్నది. తిక్కనసోమయాజి శైలి యీయుభయ విధముల నుండునది. కవిత్వప్రౌఢిమలో నన్నయభట్టు మిక్కిలి నేర్పరి కానివానివలెఁ గాన్పించును. తిక్కన యెఱ్ఱాప్రగ్గడలు ఇంచుమించుగా సమర్థులుగాను సమానులుగాను గాన్పించుచున్నారు.

౩ ఉ. తర్వాతికవులు కొందఱు ప్రయత్నించి యీశైలి నవలంబించి గ్రంథముల వ్రాసియున్నారు.

చా. కవిత్వముం జెప్పువారు ఇతరులశైలి నవలంబించి వ్రాయుట యుండనట్లుగా నాత్మానుభవమునఁ జెప్పవలసియున్నది. కవిత్వప్రారంభసమయములో నందఱిశైలియును గొంచెము కఠినపదయుక్తముగాను, కఠినాన్వయయుక్తముగాను, నాతిమధురముగా నుండుట స్వభావము. పోవంబోవ గఠినపదప్రయోగమునం దిష్టముగలవారికవనము అతికఠినముగాను సులభపదప్రయోగము లిష్టముగా నుండువారి కవిత్వ మతిసులభముగా నుండును. ఇటులనే రసాలంకారములఁ గృషి చేయువారికవితయు నుండుననుటకు సందియ ముండదు. ఇట్లుండుటం జేసి మనము ఒకరి కవిత్వముంబోలి యొకరికవిత్వ మున్న దని గాని యొకరివర్ణనలం జూచి యొకరు వర్ణనలం జేసి రని గాని యూహింపఁ గూడదు. చమత్కారార్థముగా నెవ్వరైన మహాకవి చెప్పిన వర్ణనాంశముల నంతకు నెక్కుడగురసము పుట్టింపఁగోరి మఱికొందఱు మహాకవులచేతం బ్రయత్నింపఁబడినను అంతమాత్రమున నాయిర్వురు నొక్క శైలి వారనిగాని లేక వారినుండి వీరు దొంగిలిరని గాని చెప్పుట కవిత్వపరిపాటిలోనిది కాదు.

౪ ఉ. పూర్వకవులు వలయుచోటుల సంస్కృతముం దెచ్చిపెట్టిరి. కాని గ్రంథముల నెల్ల సంస్కృతభూయిష్ఠములు చేసి యుండలేదు, తర్వాతి కవులు వ్రాసిన గ్రంథముల యం దాంధ్రచిహ్నము లిందుకైనను లేవు.

చా. దీనికిఁ గారణ మాలోచింపక పోరాదు. పూర్వకవులు సంస్కృతముం దెనిఁగించుచోఁగూడ సంస్కృతము లుంచియుండఁగా సం

స్కృతములోని కావ్యనాటకములు నలంకారములు తెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చెడిప్రబంధకవులుమాత్రము సంస్కృతము నెందు కవలంబించఁ గూడదు. అటులనే కాకున్న సంస్కృతములోనియలంకారములకు నాంధ్రమున నిష్ప్రయోజనత్వము తటస్థించును. ఆంధ్రభాష తత్సమ తద్భవ దేశ్యాత్మక మై యున్న దసనచో నిమూఁడును కల్పి యైనఁ జెప్ప వచ్చును. దేశ్య కది విడఁదీసియైనఁ జెప్పనచ్చును. ప్రబంధములలోఁ బ్రత్యేకము వర్ణనాంశములే ప్రధానములు గావున నిట్టివర్ణనాంశములలోఁ గొన్ని సంస్కృతజటిల మగుటచేతనే రసావిర్భావ మగుటయు, శ్రావ్య మగుటంబట్టి ప్రబంధకవులందఱు నట్టిత్రోవ నవలంబించిరి. కాఁబట్టి ప్రబంధము లనుపేరితో నొప్పుగ్రంథము లన్నియుండవలెంగాని వేఱుగ నుండఁగూడదు. ఇట్టి విశేషములు లేని నవీనులప్రబంధములు పండితాదరణీయములు కాక సామాన్యగౌరవమున నొప్పియున్నవి. కావున గ్రంథగౌరవమే కోరువారు ఆంధ్రచిహ్నములు లేనిలోప మెంచ రని తలంచెదను.

గి శే. శబ్దార్థ గౌరవ మూహించునలవాటు మాధ్యమిక కవులయందుఁ బ్రబలినది. ఇంతటినుండియూఁ గవులయందు స్వశక్తి మాటువడినది. వీరలు తమవ్రాసినగ్రంథముల నెల్ల నొక్కరీతిగాఁ జర్వితచర్వణ మన్నట్లు వ్రాసిరే గాని తమబుద్ధివిశేషము నేనిఁ గల్పనాశక్తి నేని వెల్లడి చేసియున్నవారు కారు.

చా. ఈయాక్షేపమునందు న్యాయ మేమియుం గానిపించదు. ప్రబంధమున కేర్పడినవి యిరువదియొక్కవర్ణనములు. అవి లేనిచో నది ప్రబంధము కాదు. అందు ప్రథమములో వర్ణించినవారికి సౌలభ్యము విశేషించి కలదు. ఆవర్ణనముననే వందలకొలఁది జనము చేయనారంభించిన నొకరిదానిం బోలి యొకరిది యుండకతీఱదు. అంతమాత్రముచేత ప్రాచీనులఁ జూచి నవీను లావర్ణనములనే చేసి రని చెప్పుట యుక్తియుక్తము కాదు. ఇట్టివన్నియుఁ జర్వితచర్వణము లని చెప్పుటయు న్యాయము కాదు. ఈవర్ణనాంశములయందేమి తదితరస్థలములయందేమి ప్రతిప్రబంధములోనను హృదయాహ్లాదకరము లగుకొన్నికొన్ని క్రొత్తవి

శేషము లుండి యవి యాయాకవులబుద్ధివిశేషమును, గల్పనాశక్తిని ప్రకటించుచునే యున్నవి కాని యుపన్యాసకుఁ డనినట్లు హాస్యాస్పదములుగా లేవు. కవిత్వవ్యవసాయము చేసినవార లిచ్చెడియభిప్రాయ మిది గా దనియుం గూడ చెప్పవలసియున్నది.

౬ ఉ. ఈప్రబంధకవులకు మార్గదర్శి యగు పెద్దనమాత్రము కొంతపాగడ్తకుఁ దగియున్నాఁడు. కాని తక్కినవారందఱు నాయనవర్ణనలకు నచ్చటచ్చట మెఱుఁగు పెట్టియేని పూర్వకవివర్ణనాంశములఁ గలిపియేని వ్రాసినారు కాని తమస్వశక్తిని జూపియుండలేదు. పెద్దనకూడ తనవర్ణనల నితరులనుండి చేకొనియున్నాఁడు.

చా. ఉపన్యాసకుని దృష్టిలోఁ పెద్దనకవియే గ్రంథచోరుడుగాఁ గాన్పించఁగా నిఁక తక్కినకవులంగూర్చి చెప్ప నేల? ప్రబంధములవిషయములో నిట్టిన్యాయాభిప్రాయ మీనఱకే విమర్శకులు నీయ లేదు. ఇందు విమర్శకునకుఁ బ్రబంధపరిపాటి తెలియ దని చెప్పుటయే యుత్తరువు. దీనికి వివరణము చేయుటకై యత్నించుట నిష్ఫల మగును.

ఉ. ప్రబంధములలో సిద్ధానిం జేకొన్నను దానికథ చదువకయ చెప్పవచ్చును.

చా. ఇది యొక గొప్పశక్తి. మనుచరిత్రమునకుఁ గలకథ గ్రంథము పేరు వినినంతమాత్రముననే బోధించు నేమో? చదువఁగాఁగాని నాకాకథ తెలియ లే దని చెప్పుట ఆత్మానుభవము. అటులనే పారిజాతాపహరణము యొక్కయు, నాముక్తమాల్యదయొక్కయు, పాండురంగక్షేత్ర మహాత్మ్యముయొక్క యు, యయాతిచరిత్రయొక్కయు మఱియు నిట్టిప్రబంధములయొక్క కథలు పేరు వినినంతమాత్రమున నవగాహనకు రాకున్నవి. అటుగాకున్న నుపన్యాసకునివాక్యమునకు వేఱేదియైన నర్థ మున్న నుండవచ్చును.

౮ ఉ. రామరాజభూషణకవిరచిత మగువసుచరిత్రఁ జేకొనుఁడు. అందలి కథ నెల్ల నొక్కవాక్యమునఁ బొందుపఱుపవచ్చును. వర్ణనలుమాత్ర మతిమాత్రములై యున్నవి. చంద్రోదయవర్ణనమున ముప్పదిపద్యములును సూర్యోదయవర్ణనమునే నలువదిపద్యములును, నాయికా నాయకుల విరహదశావర్ణనమున రెండాశ్వాసములును వ్రాసి కాలము గడపినాఁడే కాని కథాంశముల వర్ణించి రసము పుట్టించినవాఁడు కాఁడు.

ఖా. వసుచరిత్రముపై యాక్షేపణచేసినపరిశీలకు లెవ్వరు నీవ ఱకుం గాన్పించ లేదు. ఉపన్యాసకున కేకారణముననో సాహిత్యరసపో షణుఁ డగు రామరాజభూషణునికవితారసము వెగటై పోయినది. తా మె చ్చెడుసూరనకవి కన్ని విధముల నితఁ డధికుఁ డగుటకు నలిగినాఁడేమో! లేకున్న కారణాంతర మేమైన నున్నదో! వసుచరిత్రములో రాజరాజ భూషణుఁడు కురిపించినసాహిత్యరసవర్షము అతనికిఁ బూర్వమున నున్న కవులకు లభింపకపోవుట మంచిపని యాయె నని తదనంతరకవులు దాని నంతయుఁ దమకవితాసస్యములకే వినియోగింపఁ జేసికొని బలవంత ములై ఫలవంతము లగుకవితాసస్యగర్భు లగుచున్నారు. వసుచరిత్ర కవిం గూర్చి వ్రాయుచో నాగ్రంథవిశేషముల వక్కాణించెదను. ముం దుపన్యాసకాధిక్షేపణములకుఁ గొంచెము సమాధానము వ్రాసె దను. అందలి కథ నెల్ల నొక్కవాక్యమునఁ బొందుపఱుపవచ్చు నను దానికి బుద్ధిమంతులైనవారు రామాయణకథనుగూడ నట్లే చేయవచ్చు ను. భారతకథ నట్లే చేయవచ్చును. సర్వకథల నట్లే చెప్పవచ్చును. ప్ర బంధములు కథాచమత్కారముల కొఱకుగా నేర్పడినవి కావు. ఇవి ప్రత్యేకము వర్ణనప్రజ్ఞను చూపుటకే యేర్పడినవి. రామభూషణుఁ డది వఱకు పెద్దన చెప్పినమనుచరిత్రములోని కథాచమత్కృతి తెలియని వాఁడై యీవసుచరిత్రము నారంభించి యుండఁడు. అందుఁ గథాప్ర యుక్తచమత్కృతియేగాని కవిత్వ రసప్రయుక్తచమత్కారము విశేష ముగ లేకుండుట నూహించి కథాచమత్కారము లేనిగాథనే యేర్చి కొని యుండును, అటు లే కాకున్న చమత్కారకథలు తెల్పుగాథలు మ నపురాణములలో లేవా? అట్టివానిని రామరాజభూషణుఁడు చది వియుండకుండునా? కావున నిట్టియుద్యమము శ్లాఘాపాత్రమే. వర్ణ నలుమాత్ర మతిమాత్రములై యున్న నదుదానికిఁ జెప్పవలసినమాట యొకటి యున్నది. కల్పన లత్యద్భుతము లనియో లేక అతివిస్తారము లనియో ఇందు కల్పన లత్యద్భుతము లగు ననుట ఆంధ్రసంస్కృత కవి

జనసామాన్యధర్మమేను. ఇఁక నతివిస్తారములన్నచో నది రామరాజభూషణ సాహిత్యబలమునే చూపును. సామాన్యముగ నొక్కొకవర్ణనకు రెండేసి మూఁడేసి పద్యములకంటె నధికముగా నితరకవులు చెప్పలేదు. పెద్దనకవిమాత్రము పదివఱకుం జెప్పె. ఆవిషయములో నాలోచింపఁగా రామరాజభూషణుఁడు ముప్పది పద్యములు నలుబది పద్యములు చెప్పుటచేఁ బెద్దనకంటెఁ గూడ నీతఁడు కల్పనాశక్తియందనేక మడుఁగు లాధిక్యత నందినవాఁడని చెప్పవలయును. ఈవర్ణనలనునవి ముప్పదిముప్పది విధములుగ నున్నవికాని యొకదానిం బోలినది యొకటికాదు. ఒకదానికంటె నొకదానియందు విశేషము లున్నవి. ఒకటిరెండుపద్యములం జూపెదను.

మ. హరిదంభోరుహలోచనల్ గగనరంగాభోగరంగత్తమో
భరనేపథ్యము నొయ్యనొయ్య సడలింపన్ రాత్రి శైలూషికన్
వరుసన్ మౌక్తికపట్టమున్ నిటలమున్ వక్త్రంబునుం దోఁచె నా
హరిణాంకాకృతి వొల్చె రేకయి సగంబై బింబమై తూర్పునన్.

శా. ఉదయోలూఖల మెక్కి నిక్కి సహజాంకోపేంద్రసంయుక్తుఁడై
చదలన్ బూదశశాంకసీరి కరవిస్తారంబులం బట్టి బి
ట్టదుమన్ గాఁ జకోరగోపతతిపాలై చంద్రికాక్షీరముల్
పొదలెన్ ఘూర్ణితదుగ్ధధామనిబిడప్రోద్భూతసంరంభముల్,

ఇట్టివర్ణనలోఁగూడ నెక్కడనో పదియునైదుగాని తక్కిన చోటుల రెండుమూఁడు చెప్పి పైకిఁ బోవుచు వచ్చెను. చమత్కరించుటకవధియున్నంతవఱకుఁ జమత్కరించుటయే రామరాజభూషణుని కోర్కెగాని సంగ్రహించి చెప్పుట యాతనిమార్గము కాదు. నాయికానాయకుల విరహదశావర్ణనమున రెండాశ్వాసములు వ్రాసి కాలము గడపినాఁడేకాని కథాంశముల వర్ణించి రసము పుట్టించినవాఁడు కాఁ డనుదానికిఁ బైసమాధానమే చాలియుండును. ఇది కథాంశవర్ణనకై యేర్పడినకావ్యము కాదు. విరహదశావర్ణన లెవ్వ రెంతవఱకుఁ జేయఁగలరో అట్టిమనోదార్ఢ్యములు చూపుకొనుటకై రచియింపఁబడిన వర్ణనలై యున్నవి. ఆగ్రంథము చూడకుండ నిప్పటికాలములోఁ బండి

త్రులందఱుఁ గలసి యొకయంత్రముంగూర్చి గెండాశ్వానములవర్ణనముం జేయ గమకింపుఁ డని ప్రార్థించెదను. వారట్లుచేయఁజాలినప్పుడుగదా రామభూషణునికష్టము వృథ యై పోవును.

౯ ఉ. రసపుష్టి నొక్కశబ్దముచేతనే కలిగింపవచ్చును. దాని నమితముగా వర్ణించినచో నది విరస మై పోవును.

చా. అది నిజమే అయిన గొప్పశక్తియే! రసపుష్టి యనునది యే రెండుమాటలు గలది. ఇఁక రసపుష్టి నొక్కమాటచేఁ గల్గించుట యెట్లో నాకు గోచరంబు కాకున్నది. కవిత్వవ్యవసాయము మాటలు చల్లిన ఫలియింపదు. దానికి కృషియును, నైసర్గికప్రతిభయు నుండవలయును. అవుడుగాని రసోదయము కాఁజాలదు. అట్టిరసాస్వాదనము ప్రారంభకులకు ముఖపిధానము చేయును. అవుడు విరసమగునేమో కాని అభ్యాసవంతులకు మధురరసాదులవలెఁ బ్రౌఢులకు కావ్యరసము కడుం గడుఁ బ్రీతి గావించు. అట్టివారిం దనియించువాఁ డందఱికంటెను రసలోలుఁడై యుండవలయును. కావుననే రామరాజభూషణునకు సాహిత్యరసపోషణుఁ డనుబిరుదు కల్గినది. రసము తెచ్చిన నతఁడే తేవలయునుగాని యిఁక నన్యులవశ మగునా?

౧౦ ఉ. స్వాభావికము లగువర్ణనలు పెక్కు లుండిన మనోహరముగా నుండునుగాని మిథ్యావాదము లగుచు త్ప్రేక్షాతిశయోక్తులు మితి మీఱి వర్ణించినచో నది మనస్సున కానంద మీకుంటయేకాక వేసటఁ గల్గించుటకుఁగూడ మూలము లగును.

చా. ఇక్కడ స్వాభావికము లగువర్ణన లన నాకర్థము గోచరంబు కాలేదు "శుష్కేమూలంతిష్ఠత్యగ్రే" అనునట్టివి స్వాభావికవర్ణనములు. ఇట్టివి ప్రబంధములలోఁ జేర్పఁబడకపోవుటకుఁ గారణ మేమైన నుండవచ్చును. కేవలము వర్ణనాంశములకే యిది యేర్పడినది. వలయునేని స్వాభావికవర్ణనలు పురాణాదికములలోఁ జూడఁదగును. ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తులు మనస్సున కానంద మీయకుంటయే కాక వేసటఁ గూడ గల్గించు నన దీనికి వ్రాయవలసినసమాధానము లేదు. ఇది పండితానుభవవేద్యము.

౧౧ ఉ. చక్క నిజవరాలికి శరీరమం దంతట తొడవులు తొడిగినచో నెట్టులుం డును. అట్లు గాక ప్రశస్తము లగు రెండుమూఁడుతొడవు లాయాచోటులం దగ చేసిన నట్టు లుండును.

చా. ఈయుదాహరణము లోకానుభవముం బట్టి వ్రాయఁబడవలయును. శరీరమంతయు కనకాంగివిధముగ నగ లుంచుట అసహజమే గద. ఇఁక నగ లెక్కువ తక్కువగా నుండినచోఁ గల్గుస్త్రీసౌందర్యాదికములు దేశానుసారములై యుండును. ఆంధ్రులు వివిధము లగునలంకారములచేతంగాని తనియరు. ద్రావిడదేశస్థులు దీనికి వ్యతిరేకాభిప్రాయులు. ఆంధ్రులలోఁ గొంచెమునగ లుంచికొనుట మంచిది యని యే స్త్రీయును బల్కఁ జూడము. ధనాధికారము లేక తొడవులు తొడిగింప నెట్లు సాధ్యము కాదో అటులనే ఆంధ్రులలో సాహితీరసపోషణాధికారము లేక కవితాయువతిని భూషణభూషితం జేసి సంతసింపం జేయరాదు. కావ్యాలంకారసంగ్రహములో

క. తను వగు శబ్దార్థంబులు, ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
తనరుగుణంబులు గుణములు, ఘనవృత్తులు వృత్తు లార కావ్యేందిరకున్.

అని యున్నది. కావున నాంధ్రసరస్వతి రెండుమూఁడు తొడవులతో సంతోషించునది కా దని నిష్కర్షించెదను.

కాలీనుల కవిత్వమున కున్నదశను సూరన వృద్ధి నొందించినవిధము.

౧ ఉ. ఈకవి తనకవితాకన్యకకుఁ దొడవులు తొడిగి మెఱయింపలేదు. ఆమె స్వభావసౌందర్యమునే వెల్లడిచేసినాఁడు.

చా. ఈయభిప్రాయ మేమియు సరియైనది కాదు. సూరనకవి కావ్యాలంకారములం గైకొనియుండ లేదనుమాట కాధారములు లేవు. ద్వ్యర్థికావ్య మగురాఘవపాండవీయములోఁ గూడ నీకావ్యాలంకారములు మెండుగ నున్నవి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కేవలము ప్రబంధమే. కళాపూర్ణోదయము కల్పనాకథ యైనను అందు ననేకాలంకారము లుండినవి.

౩ ఉ. మాధ్యమికకవు లందఱిలోను సూరనతో సరి యగునంతటివాఁ డొక్కఁ డైన లేఁడు. పెద్దనకూడ తగ్గువాఁడే అని వారలంపు.

చా. దీనిఁ గారణములు చెప్పినంగాని అంగీకరింప వీలుపడదు. సూరనయెడ నిబంధనకారుల కేమి యభిప్రాయము కలదో అది ప్రమాణముగాని ఆధునికులలో నొక రిద్దఱి యభిప్రాయము గణనీయము కానేరదు. పెద్దనకూడ నీసూరనకుఁ జాలువాఁడు గాఁ డనుట ఆయిద్దరికవితాతారతమ్యము లెఱుఁగక పోవుట యై యుండును.

3 ఉ. కాళిదాసుకవిత్వమం దపారగౌరవ ముంచియున్నాఁడు గనుక నేయితఁడు లాతికవులవలెఁ గాక రసవంత మగుకావ్యరచనకు సమర్థుఁ డైనాఁడు.

చా. దీనికి సమాధాన మిదివఱకే చెప్పియున్నాఁడను. లాతికవుల కావ్యములు రసవంతములు కావనియు నితనికవన మొక్కటియే రసవంత మైన దని చెప్పుట కేవల మనృతమైనఁ గావలె లేకున్న పక్షపాతవృత్తి యైనం గావలెను.

౪ ఉ. ఇతఁడు నాటకాలంకార సాహిత్యము కలవాఁడు. ఇతఁడు సంస్కృతమున శాస్త్రాభ్యసనము చేసినట్లు కనుపించుచున్నది.

చా. ఇది సర్వప్రబంధకవిసామాన్యలక్షణమే కాని విశేషమైనది కాదు. సంస్కృతశాస్త్రాభ్యసనము చేయని ప్రసిద్ధప్రబంధకవు లెవ్వరును లేరు,

౫ ఉ. రాఘవపాండవీయమునందు నయోధ్యాహస్తిపురములను వర్ణించినాఁడు. అంతటను కథాభాగములను వర్ణించినాఁడే కాని ఛాందసవృత్తిఁ గైకొని నిరుపయోగము లగువర్ణనములను జేయలేదు.

సూరనకవి రెండుకథలను కల్పి గ్రంథముచేయు భారమునందు మునిఁగి యున్నాఁడు గావునను, అది ప్రథమప్రయత్నము కావునను దృష్టి, కథాసందర్భముఁ గూర్చుటయందే వినియోగించెఁ గావునను తక్కినవర్ణనలు సాధ్య మగునంతవఱకు తగ్గించి యుండును. కాని వర్ణనలయందలియనూయచేతఁ గాని లేక యాధునికాభిప్రాయము దివ్యదృష్టిం జూచుటచేతఁ గాని కాదు.

౬ ఉ. రామరాజభూషణకవి తనహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునఁ బురవర్ణన చేసి దానికిం దోడుఁగ బెక్కువర్ణనల వర్ణించినాఁడు.

చా. దీనిచేతనే రామభూషణకవికంటె సూరన వర్ణనావిషయములోఁ గించిత్తు తగ్గినాఁడని చెప్పవలసియున్నది. రామభూషణునివలె వర్ణనలు సర్వతోముఖముగఁ జేయఁగలవా రాంధ్రకవులలో లేరు సరిగదా సంస్కృతములో లక్ష్మీసహస్రము రచియించినకవిగూడ నాతనిఁ బోలఁజాలఁడని చెప్పవలసియున్నది.

౭ ఉ. ఏహేతువుననో సూరన తనమూఁడవకావ్య మగుకళాపూర్ణోదయమున నీఛాందసవృత్తికి లోనైనాఁడు. తనకాలమందలి కవులయం దీవర్ణనలు చేయుట యాచారమై యుండుటంబట్టి తనకావ్యములం దేదేని యొక్కదానియందు వానిఁ జేర్చిన నెట్టు లుండునో చూత మనుతాత్పర్యమున వ్రాసినను వ్రాసియుండునుగాని యావర్ణనలందు సూరన కేమాత్రమును గౌరవము లేదు.

చా. సూరన వర్ణనావిషయ మగుఛాందసవృత్తి నవలంబించుటకుఁ గారణము విస్పష్టమే. తన ప్రథమకృతి పురాణ మవుటం జేసియుఁ రెండవకృతి ద్వ్యర్థికావ్య మగుటం జేసియుఁ దనవర్ణనాసామర్థ్యముఁ జూపుట కనువుపడలేదు. ప్రబంధకవిత్వమునకు వర్ణనాపాండిత్యమే ప్రధానము. అవి కల్గియుండనినాఁడు ఏకృతియుఁ బ్రబంధము కాదు. ఆకవి ప్రబంధకవి కాఁడు. ప్రబంధకవి యనిపించుకొనిన నాతనికాలములో గౌరవమున్నదిగాని పురాణముం దెనిఁగించినను, ద్వ్యర్థికావ్యము రచించినను గౌరవము లేదు. కావున సూరన కళాపూర్ణోదయము నందైనఁ దాను ప్రబంధకవి ననిపించుకొనవలయు నని యత్నించి ప్రబంధవర్ణనల నన్నిటిం జేసియున్నాఁడు. అది యిప్పటివారిసాహిత్యభేదముం బట్టి ఛాందసముగాఁ గానుపించినను సూరకవికాలమువారి కాప్రజ్ఞ విశేషముగా నుండెను. అట్టిగౌరవకార్యముగనుకనే దానిని మనఃపూర్వకముగ నారంభించెను.

౮ ఉ. పరిభావతీప్రద్యుమ్నమునందుఁ బురవర్ణన మైనఁ జేయక మునుపే మొదటి పద్యమునందే కథాప్రారంభము చేసి భూమికి దిగివచ్చుచుండఁ గ్రిందఁ గనుపించుచున్న ద్వారకాపట్టణవైచిత్ర్యములను ఇంద్రమాతలులు చెప్పుకొనునట్లు వ్రాసినాఁడు.

చా. ప్రబంధములోఁ గొన్నివర్ణన లుండవలయు నని యున్నదిగాని అందు ప్రథమములో నీవర్ణన లుండవలె నని లేదు. ఆకారణము

న పురవర్ణనమునకు మొదలనే యక్కఱ కాదు. పురమును వర్ణించునపుడు క్రిందనుండి మీఁదికి వర్ణించువారు కొందఱును మీఁదినుండి క్రిందికి వర్ణించువారు మఱికొందఱు నైయున్నారు. ఆచేయుచున్న వర్ణనాక్రమములో నేదియైన క్రొత్తతోఁచ నలవడిన నంతఁ జేయువర్ణనము కొంచెమైనను గొప్పగా నుండును. క్రిందినుండి పైకి పురమును వర్ణించువఠార్గదర్శి యగుటకు నాముక్తమాల్యదాకారుఁడు.

"అడుగున నుండియుక్ బదిలనై చెద లంటెడుకోట నొప్పఁబ్రోల్"

అని మొదలిడెను. సూరన పైనుండి పట్టణము చూచిన నెట్లుండునో దానిని నూహించి వర్ణించుట విశేషములోనిది కాదుకావున సూరనయు పురవర్ణనము చేసినవాఁడే.

౯ ఉ. ఇతఁడు కవితాప్రశంసలోఁ దనకావ్యములందుఁ గొన్ని లక్షణములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇం దలంకారశాస్త్రజ్ఞానమును వెల్లడిచేసినాఁడు

చా సూరనకవి యుదాహరించినపద్యము నిట వివరించి యనంతర మందలివిశేషములు పైయుపన్యాసకునియభిప్రాయములతో నెట్లు సరిపడియుండవో తెలియపఱిచెదను.

సీ. ప్రాసఁగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించినయట్లు, తమలోనఁ దొరయుశబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్య లక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు, లెఱిఁగి నిర్దోషత నెసఁగఁజేసి
రసభావములకు సర్వాంగ వైదర్భి, మొదలైనరీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబు లై తనరారెడు, ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్పి
గీ. యమర నుపమానములును యమకాదు లనగు, నట్టియర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్పుసత్కవివరునకు, నభిమతార్థఁబు లొసఁగనివారు గలరె

అను సీపద్యములో నుడువఁబడిన వెవ్వి యన:—

౧. అర్థ మెఱుంగుట.
౨. లక్ష్య మెఱుంగుట.
౩. వ్యంగ్య మెఱుంగుట.
౪. రస భావముల కంగ్రం బగు వైదర్భి మొదలగురీతులు చేర్చుట.
౫. రీతుల కుచిత మగు ప్రాణంబు లుంచుట.
౬. ఉపమానములఁ గూర్చుట (అర్థాలంకారములు)
౭. యమకాదులఁ జెప్పుట (శబ్దాలంకారములు)

ఈరీతిని కవిత్వముఁ జెప్పినచో రసికులు మనోరథముల నిచ్చెద రనియె. ఉపన్యాసకుఁడు పైనఁ జెప్పుచు వచ్చిన "ఈకవి తన కవితాకన్యకు తొడవులు తొడిగింపలేదనియు, ఇతఁడు అయోధ్యా హస్తిపురముల వర్ణించి అంతట కథాభాగములను వర్ణించినాఁడే కాని ఛాందసవృత్తిం గైకొని నిరుపయోగము లగువర్ణనలఁ జేయలేదనియు, కళాపూర్ణోదయములోఁ జేయఁబడినతనఛాందసవర్ణనలయందు సూరన కెంతమాత్రము గౌరవము లే"దనునవి మొదలగువాక్యములు సూరకవి మత మెఱుఁగక పోవుటచేత వ్రాసియున్నాఁడుగాని మఱియొకటి కాదని స్పష్టపఱుచు. సూరనకవి తనమతమును తానే స్పష్టీకరించి చెప్పుచుండఁగా నది సూరనమతము కా దని యేరైన నొక్కి వక్కాణించుటకు నధికార మే మున్నది. సూరకవి తనయభిప్రాయము నొక్క కళాపూర్ణోదయములోఁ జెప్పుటయే చాలు నని తలంచక తననాల్గవకృతి యగుప్రభావతీప్రద్యుమ్నములోఁగూడ మఱికొన్నివిశేషములఁ జేర్చి చెప్పె. ఇది యాంధ్రకవిత్వాభ్యాసకులకు మిగుల నుపయోగకర మైనదియును కావ్యాలంకారములను సంగ్రహముగాఁ జెప్పినదియు నై యున్నది. దాని నిట వివరించెదను.

"సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగనీక, పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదల
తల పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితము గాఁ, బునరుక్తిదోషంబుపొంతఁ బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శ, య్యాచంక్రమక్రియఁ గడవఁజనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాడుకో నడుపుచు, నుపపత్తి నెందు నతూర్జితముగ
గీ. నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొదవకుండఁ, దత్తదవయవవాక్య తాత్పర్యభేద
ములు మహాకావ్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ, బలుక నేర్చుట బహుతపఃఫలము గాదె.

కళాపూర్ణోదయమున సూరన కవితావిశేషముల నెన్నుచుఁ జెప్పినపద్యమును పైపద్యములతోటిపాటిదే. ఇవియన్నియుఁ గలిసియే సూరకవి కవితాశైలిం దేటపఱచు. అట్టిపద్యము నీక్రింద నుదహరించిన సూరనకు కావ్యవర్ణనలయం దెంతమాత్రము గౌరవము లేదను మాట మొదటికే దుడిచికొనిపోవును. ఆపద్య మెట్లన్నను.

లయగ్రాహి.

"చలువ గల వెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము కలిగినను సౌరభముఁ జలువయుఁ దలిర్పం బోలు పెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకునకుఁ గోమలత వెలకొనినఁ సౌరభముఁ జలువపసయుం గోమలతయును గలిగి జగముల మిగులఁ బెంపెసఁగు మలయపవనంపుఁ గొదమలకు మధురత్వం బలవడిన నీకు మతి కల దనఁగ వచ్చుఁ గడు వెలయఁ గలనీసుకవిపలుకులకు నాచక."

అని చెప్పెను.

౧౦ ఉ. ఈకవి కావ్యములందు నాటకశైలి కాన్పించుచున్నది. శ్రవ్యకావ్యములయం దున్న రమ్యత శ్రవ్యకావ్యములయం దున్నది. దృశ్యకావ్యములయం దున్న రమ్యత దృశ్యకావ్యములయం దున్నది. వీనిరెంటిని గలిపి వ్రాసినయెడల నెంతమనోహరముగాఁ గూడునో వేఱే చెప్ప నక్కఱ యుండదు.

చా. నాటకశైలియును దానికంటెఁ బ్రసంగశైలి యని చెప్పిన నది లెస్సయై యుండును. ప్రబంధాదులు కేవలము శ్రవ్యకావ్యములై నప్పటికి నందు ప్రసంగశైలి యుంచుట ప్రౌఢకవులలోఁ గాన్పించు. తారాశశాంకవిజయాదిశృంగారరసప్రబంధకవులు గూడ నీశైలినే అవసరసమయములలో నవలంబించుచు వచ్చిరి. అంతమాత్రమున నాంధ్రములలో నీవఱకు లేనినాటకఫక్కిక నీసూరకవి కల్పించె నని చెప్ప నొప్పియుండదు.

౧౧ ఉ. అంశము లన్నియు నాటకములవలె నెట్లు వర్ణింపఁబడినవి. సంధివచనములు లేనిచోఁ గావ్య మెల్ల రూపక మగు నని యెంచెదను. ఈవిషయముల నెల్లఁ జాగ్రత్తతోఁ బరీక్షించి చూచినపుడు సూరన నీతనిసమకాలికు లగునితరకవులకు నెట్టితారతమ్యము కలదో స్పష్ట మగును. ఇతరమాధ్యమిక కవులందఱికంటె నీతఁడు వేయిమడుంగు లెక్కు డని యొప్పుకొనక తీఱదు.

చా. నాటకపద్ధతింగూర్చి యిదివఱకే వ్రాసియున్నాను. నాటకఫక్కి ఆంధ్రంబునకు లేదు. సంధివచనములే నాటకమునకు ప్రధానాంగములు కావు. నాటకమునకు ప్రస్తావనాద్యంగము లుండును. అవి యుండనిచో దానికి నాటకనామము చెల్లదు. ప్రసంగశైలి విశేషముగా నున్నంత మాత్రమున నిది యొకవిశేషముగా నెన్నంబడదు. ఇతరమాధ్యమికకవు లందఱికంటె నీతఁ డెక్కువవాఁ డని చెప్పుటయే సాహసకృత్యము. అట్టిచో వేయిమడుంగు లెక్కు డని చెప్పినమాట అర్థము లేనియత్యుక్తి యనక తప్పదు.

౧౨ ఉ. ఇతఁడు వచనములుగూడ మిగుల సులభముగా వ్రాయును. మనుచరిత్ర వసుచరిత్రాదులందుఁ బద్యములకంటె వచనములు మిగులఁ గఠినశైలిని వ్రాయఁబడియున్నవి. అందులకర్తృకర్మక్రియలను గ్రహించి వాక్యాన్వయము చేసుకొనుట యిప్పటికి దుర్లభము. ఈయలవాటు సూరన తనకళాపూర్ణోదయమునఁ బీఠికయందు నిల్పినాఁడు కాని తర్వాత వ్రాసినవచనములన్నియు మిగుల సులభముగాను, సరసముగాను వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతనివచనములు భారతము నందలివచనములతోడఁ బోల్పఁదగియున్నవి. పద్యములు కఠినశైలిని వ్రాయఁబడియుండినను, వచనములు నడుమ నుంచినఁ గ్రంథసందర్భము బాగుగాఁ దెలిసికొనవచ్చుననియు, గ్రంథ మంతయుఁ బద్యములు మైయుండక అక్కడక్కడ వచనములుకూడ నుండినచోఁ జదువరుల మనస్సునకు విశ్రాంతి నొసఁగు ననియు వచనములు పద్యకావ్యములయందుఁ జేర్పఁబడుచున్నవి. అది పోవం బోవ పద్యములకంటె వచనములు మిగులఁ గఠినశైలిని వ్రాయుటలోనికి దిగినది.

చా. ఉపన్యాసకుఁడు చెప్పినట్లు వచనములు సులభముగ వ్రాయుట యిప్పటికాలపుచదువరులలో శ్లాఘనీయకార్యమైన నగునుగాని సూరనకాలములో నది యట్లుకాదు. వర్ణనావిషయములై కలనిరంకుశప్రజ్ఞ జూపుటకుఁ గలకోర్కెను చందోబద్ధములైన పద్యములలోఁ జూపుటకు వలనుపడక ప్రబంధకవులు విశేషకథాసందర్భ మవసరము లేనిచోట నాశ్వాసమున కొక్కటియో రెండో వచనము లుండుచుండు నాచార మేర్పర్చికొనిరి. కొందఱు కవులు వచనములు పెక్కులు చెప్పుట వివిధవృత్తములయెడ నాదరణము గలచదువరులకు నానందకారులు కాకపోవు నని యెంచి అనేకచరణయుక్తములుగాఁ జేయం దగు రగడలు, దండకములు, మొదలగువానిని విశేషించి వ్రాసి వచనముల గొన్నిఁటిం దగ్గించిరి. కావున వచనములు మొదలగునవి పద్యములకంటె స్వభావముగఁ గఠినశైలిలో నుండుట కాన్పించు. సూరనకవియు నావలకు తనచే విరచితములైనప్రథమద్వితీయకావ్యములు ప్రబంధములు కాకుండుటంబట్టి.అందు కొన్నిలోపము లున్నట్లు గ్రహించి తనమూఁడవగ్రంథమును బ్రబంధముగా రచియించి యందుఁ దనతొల్లింటిగ్రంథములలో నుండులోపములఁ బెక్కులు నివారించెను. ఇట్లు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నేల లేవనఁ గారణము చెప్పెదను. ప్రభావతీ

ప్రద్యుమ్నము సూరకవి తనముదుసలికాలములో రచియించినప్రబంధ మాటంబేసియును,తనతండ్రిపేరిటఁ గృతియిచ్చి తాను తీర్థయాత్రాదికము తనతమ్మునివలెఁ జేయలేకపోయిన లోపమూఁ దీర్చికొనుటకై యత్నించుటంజేసియును అందు గ్రంథపూర్తికొఱకే యత్నించియుండునుగాని కేవలము ప్రజ్ఞాప్రకటనకే యత్నించియుండఁడు. ఆకారణముచే నందు కఠినవచనములు గాని గొప్పవర్ణనలు గాని తఱుచుగాఁ గానుపించవు, ఇట్టిగ్రంథమును ఆధారము చేసుకొని ఉపన్యాసకుఁడు సూరన నప్పటికాలమువారికంటె నధికుఁ డని ప్రస్తుతవచనకావ్యకర్తలలోఁ గొందఱి ఫక్కి ననుసరించి చెప్పుట అసంగతము. ఎవ్వఁడును సమానులలో నుత్తముఁడు గాఁ బ్రయత్నించుఁగాని తద్వ్యతిరిక్తము కాదు గావున సూరనయు న ట్లొనరించినవాఁ డనియే సిద్ధాంతీకరించెదము.

—⇹ కళాపూర్ణోదయకల్పనావిషయము. ⇷—

ఇదివఱకే సూరకవికృతము లగుగ్రంథములు కళాపూర్ణోదయము తరువాయిగ నన్నింటిం దెల్పినాఁడను. ఇఁక నీవిషయమునఁ గొంచెముగా వ్రాసి సూరకవిచరిత్రము వ్రాయ విరమించెదను. పాఠకులు నావలన నింతవఱకు నీయఁబడిన విమర్శకు సహించి కొంచె మవకాశముతో నీగ్రంథవిషయమునఁగూడ నే నిచ్చుశ్రమకు మన్నించెదరు గాక,

ఈపైగ్రంథములోఁ గవిత్వాశయ్యాదులయందుఁదప్ప కల్పనావిషయమై సూరకవిని నేను శ్లాఘించను. ఆ ౧౮౮౭ వ సంవత్సరములోనో ఆసమీపకాలములోనో యిది మొదట ముద్రిత మైనపుడు దీనిని మామిత్త్రులొకరు నా మొక లగుస్నేహితులు కొందఱికి మాయభిప్రాయప్రకటనకుఁగా నిచ్చియుండిరి. అపు డట్టిమాయభిప్రాయమిచ్చుటకును గథాసందర్భము బోధపఱుచుకొనుటకును దీనికి సంగ్రహము వచనముతో నావలన వ్రాయఁబడినది. దాని నిందుఁ బ్రకటింప గ్రంథవిస్తరభయంబున మానుచున్నాఁడను. అయ్యది ప్రత్యేకవచనకావ్య

మూరయోఁ గావున వేఱుగఁ బ్రకటించెదను. అప్పుడంపులకథాసందర్భములోని పూర్వపక్షముల విస్తరించి చూపెదను. ఇప్పుడిందు నేనం దులఁ గనిపట్టిన లోకములలోఁ గొన్నిటినిమాత్రము వివరించెదను, దానికి ముందుగ కవిత్వశయ్యాదులలో నీకవిచమత్కృతిం జూపు నొకటిరెండు పద్యములం జూపెదను ఒక ముదుసలి స్త్రీని వర్ణించిన పద్యము.

సీ. పసిమి పోనాఁడినకసవుబట్టయుఁబోలె, నెఱవెండ్రుకలఁ బర్వశిరమువలన
నులిగొన్న చెలఁదిపుర్వులనూలివల్లునా, నమరెడుముడుతకన్బొమలవలనఁ
గడుఁ జిట్లినట్టిబంగరుపోఁతపాకిళ్ళ, వడువుఁ జూపెడుమేనివళులవలనఁ
దునిసి వ్రేలెడుమ్రాఁకుతునుకల వలపించు, బాహువల్లీజలంబనమువలనఁ
తే. ఘూకరవములచాడ్పున ఘోరవృత్తిఁ, దనరుఘనకాసహిక్కాహిధ్వనులకలన
భావజాఁడు వెళ్లిపోయినపాడుమేడ, పగిదిఁ గాన్పించు ముసలిపడఁతియొకతె.
కళాపూర్ణో. ఆశ్వా 3 ప ౧౪౪.

ఈముదుసలినే తిరుగ నింకొకపరి శాపవిమోచనానంతరము యౌవనప్రాదుర్భావము నందిన స్త్రీనిగాని వర్ణించె.

సీ. నిండుచందురు నవ్వు నెమ్మోముసిరితోడ, నిరులు గ్రమ్మెడువేణిభరముతోడ
నాకర్ణలోలంబు లగునేత్రములతోడఁ, దళుకొత్తు చెక్కుటద్దములతోడ
మిగుల మిటారించుబిగిచనుంగవతోడ, లలితంపుబాహువల్లరులతోడ
నతికృశత్వమున జవ్వాడుమధ్యముతోడ, నభినవం బైననూఁగారుతోడఁ
తే. బలుపమీఁదికిఁ దొలఁకు సువర్ణపులిన, గురునితంబప్రభాపరంపరలతోడ
మహితసర్వాంగలావణ్యమహిమతోడ, నమృతప్రాయంపురూపుచిత్రముగఁ దాల్చె.
కళా. ఆశ్వా, 3 ప ౧౨౨.

ఈసందర్భములోఁ బై ముదుసలియువతియొక్క వర్ణనము మిక్కిలి కఠినమైనపని. సాధారణముగ శృంగారవర్ణనమే అందఱు చేయుదురు గాని తద్వ్యతిరేకముగా వర్ణించుటకుఁ గవులు యత్నింపరు. సూరకవి అట్టివర్ణనమును స్వభావోక్తితోఁ జేయుటయే కాక తిరుగ నాస్త్రీనే రూపాంత మందఁగా వర్ణించుటయు నందు రసము స్వాభావికమైనది తెచ్చుటయు వర్ణనీయము. ఇటులనే సూరకవి తనకుఁ గలవర్ణనావిశేషము లోనిప్రజ్ఞ నగపఱిచిన పద్యముల నేకము లీగ్రంథములోఁ జూపెను.

అట్టివానికి నెంతయు నలరియుఁ గథాకల్పనలోఁ జేసియున్న కొన్ని సందర్భములకుఁ గాఁ గల్గియున్న శంకల నిట వివరింపకున్న యెడల విమర్శనకు లోప మని యట్టివానిలోనిలోపములఁ గొన్నిటి నిట వివరించెదను. అయితే యీగ్రంథమందు విశేషాభిమానము గలవార లట్టిశంకలయెడల నాదర ముంచి యథార్థ మరయఁ గోరెదను.

నారదమునికిని తుంబురునకును సంగీతవిద్యలో వివాదము కల్గెననియు, నపుడు నారదుండు తుంబురుని జయించుటకుగాను గానవిద్యావిశేషంబులు నేర్చుకొనుటకై ద్వారకాపట్టణంబునకుఁ బోవ శ్రీకృష్ణుండాతనిం దోడ్కొని తనభార్యలలో నొక్కతె యగుజాంబవతి కొప్పింప నామెకడ నారదుం డొకవత్సరంబు గానంబె నేర్చుకొనె ననియును; పిమ్మట నారదుండు శ్రీకృష్ణనియుక్తుండై సత్యారుక్మిణులకడ నొక్కొక్కవత్సరంబు గానవిద్య నభ్యసించె ననియును మణిమందరుండును, కలభాషిణి నారదునివలె నంతఃపురకాంతలవలన సంగీతశిక్ష లేకయుండియు శ్రీకృష్ణుని యనుగ్రహంబున సకలసంగీతకళారహస్యంబులం గ్రహించి రని చెప్పఁబడినది. లోకములో సంగీతవర్ణనముఁ జేయుచో నందు నారదునియట్టి ప్రజ్ఞగలవా రని చెప్పుటయే అత్యుక్తి. నారదుఁడును నేర్చుకొఁ దగినసంగీతమని చెప్పుట అత్యుక్తికి పైది. అదియునుగాక నారదుఁడు వచ్చి శ్రీకృష్ణునిభార్యలకడ మూఁడుసంవత్సరములు విద్య నేర్చుకొనియె నని చెప్పుటయు నంతదనుక అతని శిష్యుం డగుమణికంధరుండు రాణివాసంబు ద్వారంబుననే నిల్చియుండె ననియు నిట్లున్న మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణునియనుగ్రహంబున నొక్కపెట్టున సకలసంగీతరహస్యంబులు నేర్చుకొని నారదునితో సమానుఁ డయ్యె నని చేసినకల్పన యత్యుక్తికింగూడ మించినదై భక్తాగ్రగణ్యుఁ డైననారదుండు సంపాదింపలేని శ్రీకృష్ణసంబంధ మగుసంగీతవిద్యను నారదశిష్యుఁడుగాఁగల్పింపఁబడినమణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని నిర్హేతుకజాయమాన కటాక్షమునకు పాత్రుఁడై యొక్కమాఱుగ గ్రహించె

వని చెప్పినకల్పన యుక్తియుక్తమై యున్నట్లు కానరాదు. ఇంతియ
కాక ఆసందర్భములోనే నారదుఁడు తనసంగీతంబును కృష్ణమహిషులు
వర్ణించుట వినియు నది ముఖప్రీతి కానోవు నని యూహించి దాని
నరయుటకై కలభాషిణిం గోరఁగా నాకె కామరూపంబు వేఁడి దానిఁ
గైకొని కృష్ణమహిషుల సఖీరూపంబు దాల్చి పోయి నారద సంగీతవి
శేషంబులం గూర్చి ప్రశంసించి వారు దానిని నిజముగ స్తోత్రముచే
యుటయే యని మరలి వచ్చి నారదునకుఁ జెప్పె నని తెల్పినకథ కలభా
షిణికి నారదుఁడు కామరూపశక్తి యిచ్చుటకుఁ గారణరూపముగాఁ
జెప్పంబడినను తా నెవ్వరికడ మూఁడుసంవత్సరములు విద్యాభ్యాసము
చేసెనో వారు తనసంగీతమును స్తోత్రముచేయుదు రని చేసినకల్పితయు
క్తికిని శాస్త్రమునకుంగూడ సరిపడనిది యై యున్నది.

ఇటులనే తుంబురుని జయించుటకుఁగాను నారదుఁడు యత్నించి
తపంబు చేసి విష్ణునివలన వరంబు గొనినకథయును గానుపించును. అటు
పిమ్మట మణికంధరుతపఃపరిభావంబును సిద్ధునిసమావేశంబును చిలుకక
థయును, సందర్భశుద్ధములుగాఁ గానుపింపకుండుటయే కాక లోకసామా
న్యములుగాఁగూడ కాన్పింపవు. ఇటులనే వ్రాయుందొడంగిన గ్రంథంబు
లోనిగాథ లన్నియు పరస్పరసంబంధము లేకయు, నమ్మనర్హములు కాక
యు పరిశీలనము చేయం జేయ నసారంబు లౌను. కాని మనుచరిత్రాదిక
ములోఁ గల్పింపఁబడినకల్పనల విధంబున యుక్తిసహంబు లై యుండవు.
కావున నిఁక నింతటితో నీకథాసందర్భములంగూర్చి వ్రాయ విరమిం
చెదను.

శ్రీరస్తు.

కవిజీవితములు.

ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యకవులచరిత్రము.

15.

రామరాజభూషణకవి.

ప్రబంధాంకము రామరాజభూషణుఁడు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన గ్రంథకర్త. ఆంధ్రములో రాఘవపాండవీయముతో సమానమై అంతకంటెను గవిత్వశయ్యాదులలో గౌరవాధిక్యము నందినకావ్యమీహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన ద్వ్యర్థికావ్య మైయున్నది. అట్టికావ్యములోని విశేషముల నుడువుటకుఁ బూర్వ మాకావ్యమును రచించినకవి యెవరు అనుసంప్రశ్నముంగూర్చి వ్రాయవలసియున్నది.

నరసభూపాలీయకర్త యగుభట్టుమూర్తియే దీనినిఁగూడ రచియించినట్లు వాడుక గలదు. అట్లు కాదనియు నీయిర్వురు వేఱనియు సంగ్రహముగాఁ గొన్నిమాటలు పూర్వము నాచే రచియించఁబడిన కవిజీవితపు మొదటికూర్పులో వ్రాయఁబడినవి. అట్టివానినిఁ దిరస్కరించి కొందఱును బలపఱ్చి కొందఱును వాదింప నారంభించిరి. పిమ్మట నందులో నిర్వురు పండితు లీవిషయమై విస్తారము సంవాదము చేసి వారియభిప్రాయముల వ్యక్తీకరించుచుఁ గొన్ని గ్రంథములు వ్రాసి ప్రకటించిరి. అట్టిగ్రంథములు రెండును నాకడకు వచ్చియుండుటంజేసియు నేను తిరుగ నాకవిజీవితములను రెండవకూర్పునఁ బ్రకటించుచుండుటంజేసియుఁ బైపండితులగ్రంథంబులపై నావలన నీవఱలో నీయంబడియున్నయభిప్రాయము గలయొకసిద్ధాంతోపన్యాసము నిందులో ముందు ప్రకటించుట మంచి దని యెంచి

యట్లు చేయుచున్నాను. అది కొంచెము గ్రంథవిస్తరము గలదిగా నున్నను ఇపుడు మనము చరిత్ర వ్రాయుచున్న రామరాజభూషణుఁడు నరసభూపాలీయకృతిపతి యగుభట్టుమూర్తి స్పష్టముగా కాఁడని నిశ్చయించి చెప్పుటకు చాలియుండుఁగా, అట్టిసిద్ధాంతము ప్రత్యేక మాయిర్వురివలనను జేయంబడిన వసుచరిత్ర హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన నరసభూపాలీయములనుండియే చూపింపఁబడినది గావున నది సర్వజనాదరణీయము కాకపోదు కావున నాయుపన్యాససంగ్రహము నిట వివరించెదను.

భట్టుమూర్తి రామరాజభూషణుఁడా?

ఆ ౧౮౯౬ సంవత్సరములోని పట్టపరీక్ష (B. A. Degree Examination) కుఁ బఠనీయాంధ్రగ్రంథములలో నొక్కటి యగు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానగ్రంథమును ముద్రించి ప్రకటించుచున్న బ్ర. మ. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యపంతులవారివలన నెల్లూరినుండి పంపఁబడిన(౬౮) పుటలగ్రంథసంచిక యొకటి యీనడుమ మాకార్యస్థానముం జేరినది ఆగ్రంథములోనివిశేషముల నారయుటకై కోరి మొదటిపుట తిరుగవేసి చూచినతోడనే యముద్రితగ్రంథచింతామణిపత్త్రికాధిపతి యగు పైరామకృష్ణయ్యపంతులవారిచే రచియింపఁబడినపీఠిక యనుశీర్షిక యొకటి కానవాయెను. అందలియంశములు చూడఁజూడ బ్రథమమున దానిపైని మాయభిప్రాయ మీయఁబూనిదే గ్రంథవిషయమైనయభిప్రాయమీయ వీలు లేనందున నిపుడాపీఠికపై యభిప్రాయమునే వ్రాయుదము.

ఆపీఠికలో ౭ పేరాలవఱకును కవి యగురామరాజభూషణుని చారిత్రవిషయమై బ్ర. కందుకూరివీరేశలింగము పంతులవారికిని రామకృష్ణయ్య పంతులవారికిని నడచిన సంవాదమై యున్నది. అట్టియుభయులసంవాదమును ప్రస్తుతము మేము విమర్శన చేసి మాఅభిప్రాయముతోఁ బ్రకటించెదము.

రా. కృ. పీఠికలో హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును వసుచరిత్రా
ది కావ్యములను రచియించినసూరపాత్మజుఁ డగుప్రబంధాంకము రామ
రాజభూషణకవి విరచించెను, ఇక్కవి నిజమైననామముబట్టి మూర్తి
యనియును, రామరాజభూషణుఁ డనునది రామరాజుయొక్క యాస్థా
నమం దుండుటచేత వచ్చినబిరుదునామముగా. గొందఱనుచున్నారని
క. వీ. ఆంధ్రకవులచరిత్రమునఁ బ్రకటించి తా మట్టివారి యభిప్రా
యములను ఖండించి వ్రాయనంమున నందుల కొప్పుకొనినవారుగఁ గను
పించుచున్నా రని వ్రాసియుండిరి. అయితే ఇట్టిచోటుల ఆంధ్రకవుల
చరిత్రములో నెట్లు వ్రాయఁబడినదో దాని నుదాహరింపనిదే మాయభి
ప్రాయ మీయ వలనుపడదు. గావున దాని నీక్రింద వివరించెదము.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము ౬౬వ పుటలో

"మూర్తి యనియు రామరాజభూషణుఁ డనియును ఇద్దఱు
వేఱువేఱుకవు లనియును, అందు మూర్తికవి నరసభూపాలీయమును,
రామరాజభూషణకవి వసుచరిత్ర హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములను రచి
యించి రని కొందఱును, ఇద్దఱు నొక్కరే యనియును, మూర్తి యను
నది నిజమైనపేరు అనియు రామరాజభూషణుఁ డన్నది రామరాజుయొ
క్కసభ కలంకారముగా నుండుటచేత వచ్చినబిరుదుపే రనియును నతఁడు
సూరపరాజున కౌరసపుత్త్రుఁడై తదగ్రజుఁ డైనవేంకటరాయభూషణున
కు స్వీకృతపుత్త్రుఁ డని మఱికొందఱును చెప్పుచున్నా రనియును, వసు
చరిత్రములోనిగద్య మొకవిధముగాను నరసభూపాలీయములోని గద్య
మింకొకవిధముగా నుండుటంబట్టియు, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములో
సూరపాత్మజుఁడు రామభూషణుఁడనియు, నరసభూపాలీయములో వేం
కటరామభూషణ సుపుత్త్రుఁ డగుమూర్తియనియు తండ్రులను వేఱువే
ఱుగాఁ జెప్పుటనుబట్టియు వారు వేఱుకవు లైనట్లు పైకి కానవచ్చు చు
న్నను కొన్నిహేతువులం బట్టి రెండవపక్షమువారు చెప్పెడియంశములు
కూడ సావధానముగా విచారించ వలసినవి గానున్నవి"